

**KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN
BELİRLENMESİ: TÜRKİYE UYGULAMASI**

Aylin GÜNDOĞDU

Yüksek Lisans Tezi

Çalışma İktisadı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Emrah İsmail ÇEVİK

2018

**T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN
FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ: TÜRKİYE UYGULAMASI**

AYLİN GÜNDOĞDU

ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. EMRAH İSMAİL ÇEVİK

TEKİRDAĞ-2018

Her hakkı saklıdır

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aylin GÜNDOĞDU tarafından hazırlanan *Kadınların İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Türkiye Uygulaması* konulu YÜKSEK LİSANS/~~DOKTORA~~ Tezinin Sınavı, Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin Maddeleri uyarınca 12.06.2018 günü saat 14:00'da yapılmış olup, tezin **KADU'LUNİ**..... OYBİRLİĞİ / **OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRÜ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç. Dr. Emrah İsmail ÇEVİK	DAŞARILI	
Doç. Dr. Durmuş Çağrı YILDIRIM	DAŞARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Raif CERĞİBOZAN	DAŞARILI	

ÖZET

Günümüzde refah seviyesinin yükseltilmesi ve kalkınmanın sürdürülebilmesi bakımından kadın istihdamı önemlidir. Ancak kadının işgücüne katılmasını etkileyen birçok faktör vardır. Başlıca faktörler olarak kadınların medeni durumu, eğitim seviyesi, yaşı, çocuk sayısı ve ekonomik koşullar sıralanabilir. Bu çalışmada Türkiye’de kadının işgücüne katılımını etkileyen faktörler incelenmiştir. Bağımsız değişkenler olarak büyüme, enflasyon oranı, işsizlik oranı, doğurganlık oranı ve verimlilik belirlenmiştir. 2005-2017 dönemi için aylık veriler kullanılarak değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkiler Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (ARDL) yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) veri tabanlarından elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre büyüme ve işsizlik oranı kısa dönemde kadınların işgücüne katılım oranını negatif yönde etkilerken, uzun dönemde pozitif yönde etkilemektedir. Doğurganlık oranı, verimlilik endeksi ve enflasyon oranında ise tam tersi bir sonuç görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşgücü, Kadın, Türkiye, Kadın İstihdamı

ABSTRACT

Nowdays woman employment is important in point of enhancing the level of welfare and maintaining progress. However, there are many factors which influence the participation of woman to labour force. There are many primary facors such as marital status of women, education level, age, number of children and economical conditions can be lined up. In this study, it was examined the factors for women labor force participation in Turkey. It is estimated as an independent variable growth, rate of inflation, rate of unemployment, rate of fertility and productivity . Women employment have been searched by using the monthly datas of 2005- 2017 terms and the relationship between long and short term by using the method of late Distributed Autoregressive Model. Datas which used in this study, are obtained from the datas of Turkish Istatistical Institue and Central bank of the Turkish Republic. According to the result of analysis, while the growth and the rate of unemployment affect the women participation to the rate of labor force in short term in a negative way, in long term it affected in a positive way. It has seen in the rate of fertility, index of productivity and the rate of inflation.

Key Words: Labor force, Woman, Turkey, Woman Employment

ÖNSÖZ

Yüzyıllar boyunca kadınlar yaşadıkları dönemin koşullarına göre değişen biçim ve statülerde üretim faaliyetleri içinde yer almışlar. Kadınların sosyo-kültürel ve ekonomik hayatın içinde olması, toplumların gelişmesinde önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada da Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı etkileyen faktörler araştırılmıştır.

“Kadınların İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Türkiye Uygulaması” adlı çalışmamı hazırlama sürecinde, bilgi birikimi ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım kıymetli hocam Doç. Dr. Emrah İsmail ÇEVİK’e teşekkür ve saygılarımı sunarım. Eğitim hayatım boyunca değerli katkılarından dolayı tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Her zaman yanımda olan ve beni destekleyen canım annem, babam ve abime sonsuz minnetlerimi sunarım. Ayrıca bana inanarak güven veren ve her zaman yanımda olduğunu hissettiren ailem ve arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

Haziran 2018

Aylin GÜNDOĞDU

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
TABLolar	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KADIN İŞGÜCÜNÜN EVRİMİ

1.1. DÜNYA’ DA KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMI	3
1.1.1. Sanayi Devrimi ve Kadın İşgücü	3
1.1.2. II. Dünya Savaşı ve Kadın İşgücü.....	5
1.1.3. Küreselleşme ve Kadın İşgücü.....	8
1.2. TÜRKİYE’DE KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMI.....	11
1.2.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Kadın İşgücü	11
1.2.2. Cumhuriyet Dönemi ve Kadın İşgücü.....	13
1.2.3. 1950 ve 1980 Yılları Arasında Kadın İşgücü.....	15
1.2.4. 2000’ li Yıllarda Kadın İşgücü.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1. İŞGÜCÜ PİYASALARI VE KADIN İŞGÜCÜ.....	26
2.1.1. İşgücü ve İşgücü Piyasası Kavramı.....	26
2.1.2. İşgücüne Katılma / İşgücüne Katılma Oranı	27
2.1.3. İstihdam / İstihdam Oranı.....	29
2.1.4. İşsizlik/ İşsizlik Oranı	31
2.1.5. İşgücü Piyasalarının Özellikleri ve Türkiye’ de İşgücü Piyasaları	35
2.1.6. İşgücü Piyasasında Kadın İşgücü.....	39

2.2. KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.	41
2.2.1. Toplumun Kültürel Yapısı	41
2.2.2. Kadınların Eğitim Durumu	43
2.2.3. Kadınların Medeni Durumu	45
2.2.4. Kadınların Yaş Faktörü	47
2.2.5. Kayıt Dışı İstihdam	48
2.2.6. Ücretsiz Aile İşçiliği	49
2.2.7. Ücret Düzeyi	50
2.3. LİTERATÜR TARAMASI	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. VERİ SETİ VE YÖNTEM	65
3.1.1. Model ve Teorik Beklentiler	65
3.1.2. Birim Kök Analizi	67
3.1.2.1. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi.....	67
3.1.2.2. Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi.....	68
3.1.3. Birim Kök Testi Sonuçları	69
3.1.4. Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (ARDL) Sonuçları	70
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA.....	77

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
AR	: Otoregresif Süreç
CEDAW	: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi
İKO	: İşgücüne Katılım Oranı
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
LM	: Langrange Çarpanları
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
PP	: Phillips-Peron Birim Kök Testi
SIC	: Schwarz Bilgi Kriteri
TCBM	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TİB	: Tüm İktisatçılar Birliği
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

TABLULAR

Tablo 1: Türkiye’ de İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı(Bin).....	19
Tablo 2: Türkiye’ de İşgücüne Katılım Oranları(%).....	20
Tablo 3: Türkiye’de Kadın İşgücünün Sektörel Dağılımı(Bin).....	22
Tablo 4: Türkiye’de Erkek İşgücünün Sektörel Dağılımı(Bin).....	22
Tablo 5: Analizde Kullanılan Değişkenler.....	66
Tablo 6: Birim Kök Testleri Sonuçları.....	70
Tablo 7: Sınır Testi Sonuçları.....	72
Tablo 8: Uzun ve Kısa Dönem ARDL Tahminleri.....	75

GİRİŞ

Toplumsal yapıyla birlikte değişme gösteren üretim sistemleri, ataerkil toplum düzeninde cinsiyet eşitsizliğinin giderek artmasına neden olmuştur. Kadınlar 18. Yüzyıldan bu yana gerek siyasal ve hukuksal alanda, gerek toplumsal işbölümü, eğitim ve üretim alanlarında cinsiyet farkına dayalı eşitsizliklerin kaldırılması için mücadele etmektedir. Kadın erkek ayrımı gözetilmeksizin eşitlik sağlanması yolundaki bu mücadelenin başlangıcı Fransız Devrimi'nin gerçekleştiği yıllara dayanır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görüldüğü günümüz toplumlarında refah seviyesinin yükseltilmesi ve kalkınmanın sürdürülebilmesi bakımından kadın istihdamı önem arz etmektedir. Türkiye'de kadınların istihdama katılımı çok sınırlıdır. 1980'lerin ortalarından itibaren birçok ülkede yaşanan krizler, kadınların işgücüne katılımlarını da derinden etkilemiştir. Kadınlar, azalan hane gelirlerini telafi etmek sebebiyle işgücü piyasasının düşük ücretli çalışanları haline gelmişlerdir. Kapitalist sistem düzeninde formel ekonomik faaliyetler giderek daralmakta ve enformelleşme gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın geniş bir alana yayılmaktadır. Kadın çalışanlar enformel ekonominin çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Zaman içinde sayısal olarak kadınların işgücüne katılımları artarken, kadınların iş bulma olanakları hala sınırlı kalmaya devam etmektedir. Kadınların işgücüne katılımını ve iş bulmasını sınırlayan birçok faktör vardır.

Kadınların sosyo-kültürel ve ekonomik hayatın içinde olması, toplumların gelişmesinde en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye ekonomisi açısından kadınların işgücünde yer alması ve işgücünde yer almasını engelleyen faktörlerin önceden doğru bir şekilde belirlenip bunlara yönelik tedbirler alınması ekonomik kalkınmanın sağlanması açısından önemlidir.

Bu çalışmanın amacı kadınların işgücüne katılımını etkileyen nedenleri araştırmaktır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Dünya'da ve Türkiye'de kadın işgücü piyasası Sanayi Devrimi baz alınarak günümüze kadar incelenmiştir.

İkinci bölümde işgücü piyasaları ve kadın işgücü başlığı altında; işgücü piyasası kavramı, işgücüne katılım oranı ve işsizlik kavramları açıklanmıştır. Daha sonra kadın işgücünü etkileyen faktörler tek tek ele alınarak detaylıca anlatılmıştır. Kadınların işgücüne katılımlarını etkileyen faktörlerin neler olduğu belirtilerek literatür incelemesi gerçekleştirilmiştir..

Üçüncü bölümde büyüme, enflasyon oranı, işsizlik oranı, doğurganlık oranı ve verimlilik olarak belirlenen bağımsız değişkenlerin kadınların işgücüne katılım oranlarını nasıl etkilediği incelenmiştir. TÜİK ve TCMB veri tabanından elde edilen 2005-2017 dönemi için aylık veriler kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkiler Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (ARDL) yöntemi kullanılarak araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KADIN İŞGÜCÜNÜN EVRİMİ

1.1. DÜNYA' DA KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMI

Bütün toplumlar, kadınla erkek arasındaki fizyolojik farkı öne sürerek, toplumu genelde erkek ve kadın olarak iki gruba ayırmış ve her grubunda statü ve rollerini birbirinden değişik tayin etmişlerdir. Özellikle işlerin ya da mesleklerin cinsiyete tabi bölümlenişi dinamik bir özellik gösterir.

Bundan binlerce yıl önce insanlar avlanarak, doğadaki yiyecekleri toplayarak, giyecek yapıp, yemek pişirip, çocuklara bakarak ve bir barınak kurarak yalnızca yaşamda kalabilmek için çalışırlardı. Ücret ya da maaş biçiminde ödenen para karşılığında çalışma ya da çalıştırılma büyük ölçüde İngiltere' de, 1760' da Sanayi Devrimi ile başlamıştır. Bu dönemde gelişen sanayileşme hareketi ve teknolojiye meydana gelen değişimler, kadın işgücüne de talep yaratmış; sosyal ve kültürel gelişmenin de etkisiyle, çalışan kadın sayısı, zaman içinde önemli artışlar göstermiştir.

1.1.1. Sanayi Devrimi ve Kadın İşgücü

Medeniyetin kayıt altına alınmış döneminden günümüze olan süreçte kadının ekonomik faaliyetlerine baktığımızda; endüstri öncesi dönemde kadının sadece ev hanımı olmadığı daha çok tarım, dokuma, mandıra yönetimi gibi ailesel meslekler de yer aldığı görülmektedir. 15. ve 18. yüzyıllar arasında, Ortaçağda Avrupa'da terzilik, ayakkabıcılık ve fırıncılık, kadınların erkekler ile birlikte en yoğun olarak çalıştıkları iş kollarının başında gelir (Giddens, 2000). En çok değişen” ve “en çok şeyi değiştiren” yüzyıl olarak adlandırılan 18. yüzyılda buharın üretim sürecinde kullanılmasıyla birlikte ilk kez İngiltere'de dokuma sektöründe başlayan sanayi devrimi, birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir (Aytaç ve Sevüktekin, 2002: 19-20). 19. yüzyılda ise kadınlar, kimi zaman kocaları ile kimi zaman da kendileri konaklama evleri ve dükkanları işleterek iş hayatına dahil olmuşlardır. Kadınlar 20. yüzyılın ilk on yılında yüksek yöneticilik pozisyonlarında %20'lik bir bölümü oluşturmakta olup kadının milletler arası işgücünde ki payı 1970'lerden itibaren ciddi

şekilde artmış ve bu durum kadınların ekonomik aktivite oranlarının artmasına neden olmuştur (Mythili, 2013: 55). Modern anlamda kadının ücretli işçi statüsünü alması ve çalışma hayatına girmesi ise Sanayi Devrimi gerçekleştiği dönemlere denk gelir (Korkmaz, 2014: 2). Kadınlar, her dönemin koşul ve niteliklerine göre değişen biçim ve statülerde çeşitli ekonomik faaliyetlere katılmış olmalarına karşın, ilk kez sanayi devrimi ile birlikte, “ücretli” olarak ve “işçi” statüsü altında çalışma yaşamı içinde yer almışlardır (Özer ve Biçerli, 2003: 56). Sanayi devrimiyle üretimin örgütlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmış ve düşük ücretle çalıştırılabilecek işgücü ihtiyacı bunun en önemli etkeni olmuştur (Yılmaz vd. 2008: 91).

Sanayi devrimiyle birlikte kadın, ilk defa ücretsiz aile işçisi olmaktan çıkmış, ekonomik gelir karşılığında başka biri hesabına bağımlı olarak çalışmaya başlamıştır (Aytaç ve Sevüktekin, 2002: 19-20). Çünkü ilk defa Sanayi Devrimi ile birlikte istihdam edilen kadın, zorlaşan ekonomik koşullar karşısından ezilen sınıfa oluşturarak, ekonomik alanda bir ücret karşılığı emeğini satmaya başlamıştır. İlk defa İngiltere’de kavram ve içerik yönünden çok dar tutulsa da kadın işçilerin çalışma yaşamını düzenleyen yasalar çıkartılmış ve diğer toplumlara yayılmıştır (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 196). Kadınlar ekme-biçme dışındaki işlerde de istihdam edilmeleriyle birlikte özellikle üretilen ürünlerin satılması suretiyle hizmet sektöründe de yer almış ve evden, ücretsiz aile işçiliğinden ve tarımsal alandan dışarı çıkmış fakat niteliksiz işgücü olmaları nedeniyle uzun çalışma saatleri ve düşük ücretlerle erkek işgücünün ikamesi olarak görülmüşlerdir (Çolak, 2003: 1).

Sanayileşmenin bu ilk döneminde kadın işgücü özellikle tekstil sektöründe düşük ücret ve kötü çalışma koşullarında günde 12 saat çalıştırılmıştır. Bu dönemde İngiltere’de imalat sanayinde çalışan kadınların oranı 1841’de %35’lerden 1851’de %45’e yükselmiştir. Aynı dönemde yaşanan bir başka gelişme de, imalat sanayinin tarım sektöründe boşta kalan kadın işgücüne yeterli istihdam olanağı yaratamaması nedeniyle, kadın işgücünün önemli bir kısmının %40 kentlerde hizmet sektöründe temizlikçi olarak çalışmaya başlaması olmuştur. İngiltere’de başlayan sanayileşme ve kadının istihdamındaki değişiklik süreci sonradan başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır (Özer ve Biçerli, 2003: 57). Sanayileşmenin kadın

istihdamı üzerindeki etkisi sadece Avrupa ile sınırlı kalmamış, Amerika Birleşik Devletleri'nde de bu alanda önemli değişiklikler olmuştur.

Sanayileşme ile birlikte niteliksiz işgücünün nitelikli işgücünü daha kolay ikame edebilir hale gelmesi ABD'de önceleri sadece tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak istihdam olanağı bulabilen kadınların sanayi sektöründe çalışmalarını sağlamıştır. ABD'nin kuzey doğusunda 1820 yılında sanayide çalışan kadınların oranı %9 iken, bu oran 1932 yılında %33'e yükselmiştir. Sanayinin gelişmesi zaman içinde firma sayısını ve ölçeklerini de büyütmüş, buna bağlı olarak kadınlar sadece imalat sanayinde değil; tezgahçılık, sekreterlik, muhasebecilik gibi hizmet işlerinde de çalışma imkanı elde etmişlerdir (Costa, 2000: 10-11).

Sanayi Devriminin işgücü piyasası içerisinde kadın işgücü istihdamı üzerindeki birinci etkisi yukarıda da belirtildiği gibi kadının ücretli işgücü olarak bu piyasada yer almasını sağlamasıdır. Yani kapitalizmin 1750'li yıllardan sonra ivme kazanmasının ardından kadın evden, ücretsiz aile işçiliğinden ve tarımsal alandan dışarı çıkmıştır. İkinci etki ise, sanayileşme ile birlikte işgücü piyasasında işgücü arzı ve cinsiyet arasındaki ilişki ön plana çıkmaya başlamıştır. Kadının çalışması onu aile içerisinde özgürleştirirken çalışma alanlarında da cinsiyete uygun yeni işlerin doğmasına kaynaklık etmiştir (Çolak, 2003: 20-21).

1.1.2. II. Dünya Savaşı ve Kadın İşgücü

Kadının tarım dışı sektörlerde çalışmaya katılması, endüstrileşme ile başlamışsa da, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası hız kazanmıştır. Kapitalizmin 20.yy.daki ilerleyişi çok hızlı olmuş ve dünya ekonomisi, hiçbir yüzyılda görülmemiş bir değişimi yaşamıştır. Bu süreç elbette kesintisiz olmamış, dünya ekonomisi siyasi veya iktisadi nedenlerden kaynaklanan kesintilerle karşı karşıya kalmıştır. Siyasal kesintilerin en büyükleri I. ve II. Dünya savaşları olmuştur. İktisadi olguların neden olduğu en önemli kesintiler ise 1929 bunalımı ve 1973'de petrol fiyatlarında artış sonrası yaşanan stagflasyonist kriz olmuştur (Çolak ve Kılıç, 2001: 32).

I. ve II. Dünya savaşlarının yaşandığı yıllara gelindiğinde ise, kadın istihdamında artış olduğu görülmektedir (Aytaç ve Sevüktekin, 2002: 20). I. ve II.

Dünya Savaşları'nda, erkek işgücünün silahaltına alınmasıyla birlikte çalışma yaşamında kadınlar görülmeye başlamıştır. Bu artışın hem emek arzı hem de emek talebi ile ilgili nedenleri vardır. Emek arzı açısından bakıldığında; bir kısım kadın işgücü için piyasaya girişteki temel güdü vatanseverlik olurken, diğerleri için erkeklerin savaşa gitmeleri ile ailelerin gelirinin düşmesi ve kadının evde yapacağı işlerin azalması etkili olmuştur. Emek talebi açısından ise; erkeklerin savaşa gitmeleri ekonomide işgücü talebini ve ücretleri yükseltmiş, bu ise kadınların emek piyasalarına girişlerini teşvik etmiştir (Özer ve Biçerli, 2003: 56).

İki Dünya Savaşı arasında meydana gelen 1929 ekonomik bunalımıyla ortaya çıkan işsizlik sebebiyle evlerine geri dönen kadınlar İkinci Dünya Savaşı sonunda erkek işgücünün savaşı nedeniyle azalması ve büyüyen savaş sanayi sebebiyle tekrar çalışma yaşamına dönme şansı bulmuşlardır. Özellikle erkek işgücündeki azalma nedeniyle kendilerine ihtiyaç duyulan kadın işgücünün toplumda yedek işgücü olarak görüldüğü bir kez daha gözler önüne serilmiştir (Yılmaz vd. 2008: 92).

II. Dünya savaşı süresince ABD ve İngiltere'de, erkek iş görenlerin boşluğunu doldurmaları için kadınların göreve çağırılmasında, teşvik amacıyla ev dışı çalışmanın vatanseverlik görevi olduğu görüşü desteklenmiştir. Özellikle ABD'de ülkenin ilave işgücü ihtiyacının 4 milyona ulaşmasıyla, kadınların geleneksel rolleri olarak benimsedikleri ücretsiz aile işçiliğini bırakıp işgücü piyasasına girmelerini sağlamak amacıyla kampanya yürütülmüştür. Kadınların fiziksel olarak ağır işlere uygun olmadığı görüşünü yıkıp, onları işgücüne çekmek için erkeksi görünümlü, erkeksi tavır ve vücuda sahip Rosie the Riveter (Perçinci Roise) poster tiplmesi yaratılarak medya, hükümet ve üretim endüstrisi işbirliğiyle teşvik kampanyası yürütülmüştür. Bu dönemde ayrıca devlet kadınların hayatını kolaylaştıracak önlemler alma yoluna gitmiştir. İngiltere'de ilk kez evli kadınların nerede, hangi işlerde çalışacakları, alışveriş saatleri düzenlenmiş, sağlık ve çocuk bakım olanakları sağlanmış ve devlet tarafından işletilen restoranlardan ucuza sıcak yemek servisleri yapılmıştır. Ayrıca bu işlerle ilgilenmesi için "Kadın Gücü Dayanışma Komitesi" kurulmuştur. Aynı zamanda yürütülen kampanyalarla, Perçinci Rosie'lerin kendilerini erkeklerine yardımcı olan eş, sevgili ve anneler olarak görmeleri sağlanmıştır. Önde gelen gazete ve dergiler istihdam edilen kadınları, kendilerini feda eden ve savaş

bittiğinde evlerine dönecek vatanseverler olarak tarif etmektedirler. Böylelikle savaş bittiğinde evlerine gönderileceklerini benimsetmeye çalışmışlardır. Nitekim II. Dünya savaşının kazanılmasıyla birlikte erkeklerin evlerine dönmesiyle yeni bir kampanyayla kadınların evlerine dönmeleri teşvik edilmiştir. Ayrıca kadınların işgücüne katılmalarını kolaylaştırmak için kurulan kreş ve çocuk yuvaları da kapatılmıştır. Savaş sonrasında işgücü piyasasından ayrılmak istemeyen kadınlar da 1947 yılından itibaren pembe yakalı hizmet sektörü işçisi olan “Pamela” lara dönüşmüşlerdir (Omay, 2011: 149-156).

1940’lar da ise birçok OECD ülkesinde kadın istihdamında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu artış farklı bakış açılarına bağlı olarak; ücret oranları ve vergi sistemleri gibi finansal etmenlerdeki değişimler ya da toplumdaki iş normlarında yaşanan değişim gibi farklı gerekçelere bağlanmıştır (Yılmaz vd. 2008: 92).

1950’li yıllardan itibaren gelişmiş ülke ekonomilerinde yaşanan sektörel dönüşüm kadınların işgücüne katılımlarını arttırmanın yanı sıra, işgücünün kompozisyonunu da değiştirmiştir. Bu dönemde ekonomilerde tarımın ve sanayinin hakim olduğu yapı yerini hizmetler sektörüne bırakmış, bu durum kadın işgücüne katılımını olumlu yönde etkilemiştir (Özer ve Biçerli, 2003: 58).

Türkiye’de sanayileşme 1960’lı yıllardan sonra önemli bir gelişim göstermiştir. Türkiye’de sanayileşmenin daha çok kıyı bölgelerinde ve kentlerde yoğunlaşması iç göçler göz ardı edilirse bu bölgelerde sanayileşmenin doğurganlığı azaltıcı yönde etkisini arttıracığı beklentisi oluştururken doğu bölgelerinde sanayileşmenin yetersiz kalması ve istihdamın tarım ve hayvancılık sektöründe yoğunlaşması bu bölgelerde doğurganlıktaki azalmayı engellemektedir (Akça ve Ela, 2012: 227).

1980’lere gelindiğinde ülkelerin büyük bir çoğunluğunda kadının toplam istihdamdaki payı artsa da gelişmiş ülkelerde dahil olmak üzere bu artış cinsiyete dayalı işbölümünü ortadan kaldırmaya yönelik şekilde gerçekleşmemiştir. 1990’lı yıllar itibariyle Latin Amerika’ da ekonomik olarak aktif kadınların % 71’i, Asya ve Pasifik’te % 40’ı, Afrika’da %20’si, diğer gelişmiş bölgelerde % 62’sinin hizmetler

sektöründe çalışması bu sektörün kadın istihdamı açısından önemini göstermektedir (Özer ve Biçerli, 2003: 58).

1.1.3. Küreselleşme ve Kadın İşgücü

Küreselleşme çok boyutlu bir kavramdır. Ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre birçok alandaki değişimi kapsamaktadır. Ekonomik anlamda küreselleşme, kısaca mal, sermaye ve işgücünün ülkeler arasında serbestçe dolaşması, ekonomik sınırları kaldırması olarak tanımlanabilir. Küreselleşmeyi ortaya çıkaran bir çok faktör olmakla birlikte, bunları üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlar (Aktaran: Şimşek, 2008: 38-39);

- Teknolojinin Etkisi
- Ekonomik Faktörler
- İdeolojik faktörler

Küreselleşme bir yandan uluslararasılaşma ve bütünleşmeyi, bir taraftan da yeniden yapılanmayı ifade eder. Yeniden yapılanma, genel bir ifadeyle, sermaye, ürün ve işgücü piyasalarında gerçekleşen bir süreçtir. Sermaye hareketliliğinin hızlanmasını, yeniden yapılanma, yeni teknolojilerin kullanımını, ticaret serbestliğinin artmasını, emek yoğun faaliyetlerin az gelişmiş ülkelere kaydırılmasını ve yeni çalışma alanlarının doğmasını kapsamaktadır. Bu çerçevedeki yeniden yapılanma ise kadın emeği üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır (TÜSİAD, 2000: 121-122)

İlk olarak ABD’de uygulanmaya başlanan ve II. Dünya Savaşı sonrasında önce Avrupa’ya daha sonrada tüm dünya ülkelerine ihraç edilen fordist üretim biçimi, ortalama vasıfsız işçiyi ve çok iyi belirlenmiş iş tanımlarını esas almaktaydı. Bu sistem çerçevesinde çalışanların çok vasıflı olmalarını gerektirmeyen teknolojiler, iş organizasyonunun taylorist formatları içinde standart tüketim maddelerinin üretilip geniş ve tek düze pazarlara dağıtımını başarı ile sağlamıştır(Kurtulmuş, 1996: 181).

1970’lere kadar devletin ekonomiye müdahale etmesi ile uygulanan iktisat politikaları 1973 ekonomik krizi ile uygulanamaz hale gelmiş ve küreselleşmenin getirdiği yeni liberal politikalar benimsenmiştir. Bu politikaların etkisi her alanda

görülmüş ve işgücü piyasası üzerinde göz ardı edilemez bir noktaya ulaşmıştır (Çolak ve Kılıç, 2001: 32). 1970’lerin başından itibaren gelişmiş ülkelerde başlayan dönemsel ekonomik bunalım üretimde verimlilik düşüklüğü, kâr oranlarında azalma, enflasyon ve işsizlik şeklinde kendini göstermiş, bunalımdan çıkış için teknolojik yenilenmeye gidilmiştir. Aynı zamanda sanayide egemen olan Fordist kitlesel üretim yerini esnek üretim süreçlerine bırakmıştır. Japonya’da uygulamaya konulan “esnek üretim” biçiminin sağladığı başarı batılı ülkelerde de dönüşümü zorunlu kılmış, artan rekabet kapitalist ekonomilerde yeniden yapılandırma sürecini başlatmıştır. Yeniden yapılanma üretimde değişimi de beraberinde getirmiş, mavi yakalıların gücü zayıflarken beyaz yakalıların önemi artmıştır. Bu değişim bir anlamda “İkinci Sanayi Devrimi” olarak ele alınmıştır. (Yılmaz, 2006: 44).

Küreselleşme sürecinde kadınların hem ekonomik hem de toplumsal yaşam içerisindeki konularında belirli oranda bir değişim yaşanmıştır. Küreselleşme ile ülkelerin değişen sektörel yapıları ile kadın emeğine artan talep kadınların daha fazla işgücü piyasasında yer almalarını sağladığı gibi, aynı zamanda ucuz işgücü olarak görülerek görece fakirleşmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda yapılan çalışmalarda göstermektedir ki küreselleşme özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların ne tamamıyla olumlu yönde ne de tamamıyla olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Bacchus, 2005: 2).

Yeni üretim örgütlenmelerinde, üretim tekniklerinin ve makinelerin esnekliği kadar, işgücünün kullanımı ve iş tanımlarındaki esneklik de önem kazanmaktadır. Esnek üretim biçimi; çalışma saatlerinde esneklik, üretim mekanında farklılaşma, ücret esnekliği ve işgücü piyasasında bölgelere göre farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. Esnek üretim işgücünün eski yeri ve rolünün değişmesini zorunlu kılmakta ve yeni üretim örgütlenmesi, meslek ve beceri gruplarının gözden geçirilmesini gerektirmektedir (Eraydın, 2000: 97). Esnek üretim biçiminin işgücü piyasasında yarattığı dönüşümü şöyle sıralayabiliriz:

- Fordist üretimdeki her işçinin bir isten sorumlu olması yerine, çok iste sorumluluk kabul edilmiştir.

- Ücret düzeyi kişisel beceriye ve başarıya göre belirlenmektedir. Doğal olarak bunun sunucunda sendikaların gücü zayıflamaktadır.
- Çalışana yönelik görev sınırlamalarında esneklik sağlanmaktadır.
- Hizmet içi eğitim yaygınlaştırılmıştır.
- Yatay işgücü örgütlenmesine geçilerek üretim sürecinde kararlarda işbirliği sağlanmaktadır.
- Beşeri sermaye öne çıkartılarak, iş güvencesi çalışanın beceri ve yeteneğine bağlanmaktadır.
- Çalışanın işyerine ilişkin sorumluluğu arttırılmaktadır.

Küreselleşme sürecinde, üretim biçimindeki değişmeden kaynaklanan işgücü piyasasındaki bu değişim işgücüne katılım oranında, kadın işgücü arzında ve ücret düzeyinde ciddi değişikliklere neden olmuştur. Nitekim gelişmiş ülkelerde kadın istihdamındaki artışa esnek üretim biçiminin önemli katkısı bulunmaktadır (Çolak ve Kılıç, 2001: 36).

Üretimin esnekleşmesi ile birlikte işletmelerin tam zamanlı çalışan sayısını azaltarak giderek artan oranda yarı zamanlı (part-time) ve geçici personel istihdamına yöneldikleri veya fason çalışma biçimlerine kaydıkları görülmektedir. Bu yeni sistem özellikle aile içi sorumlulukları nedeniyle işgücü piyasasına katılamayan kadınlara bu konuda önemli bir imkan sağlamış, son dönemlerde gelişim ülkelerdeki kadın işgücüne katılımı buna bağlı olarak da artış trendini devam ettirmiştir (Özer ve Biçerli, 2003: 59).

Küreselleşme sürecinin istihdamda doğurduğu sonuç, beklide sürecin kadınlar üzerinde etkisinin en kolay görülebileceği boyuttur. Bu süreç içerisinde üretim sisteminin yapısal dönüşüm geçirmesi ve yeni sistemin mevcut özelliklerinin kadının çalışma hayatına girmesini kolaylaştıran biçimde şekillenmesi kadınların işgücüne katılımını arttırmıştır. Dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmeler paralelinde kadın işgücü de tarihsel süreçte bir evrim geçirmiştir. Sanayi devriminden günümüz ekonomik düzenine kadar geçen süre içinde kadın işgücüne katılım oranlarında ciddi bir artış söz konusudur. Tüm olumlu gelişmelere rağmen kadın

işgücü yine de erkek işgücünün gerisinde kalmış ve ikincil işgücü statüsünden kurtulamamıştır. Ancak yakın tarihte Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre 2006-2009 yılları arasında incelenen ülkelerin yüzde 86'sında toplumsal cinsiyet uçurumu kapanma eğilimine girmiştir (Güner vd. 2014: 56). Bu durum da gelecek zamanlar için ışık olmaktadır.

1.2. TÜRKİYE'DE KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMI

Batı toplumlarında olduğu gibi ülkemizde de kadınların işgücü piyasası ile tanışması ekonomi nedenli faktörlerden kaynaklanmamış tamamen zorunluluklardan kaynaklanmıştır. Kadınların Türkiye'de kadın işgücünün gelişim süreci genel itibariyle dünyada yaşanan gelişim sürecinden çok da farklı değildir.

“Kadının yeri evidir” düşüncesinin hakim olması sebebiyle kadın çalışma yaşamının dışında kalmıştır. Kadının görevi “kocasının eşi, çocuklarının annesi” olmaktır. Geçmişten bugüne kadının sözü edilen bu rollerine, sanayileşme ve kentleşme olgusu içinde ve toplumsal değişme sürecine bağlı olarak farklı roller eklenmektedir.

1.2.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Kadın İşgücü

Türk kadınının tarih boyunca konumuna bakıldığında göçebelik döneminde Türk kadını toplum ve aile içinde saygı duyulan, erkek ile yan yana olan, tıpkı onun gibi savaşçı kılıç kuşanan, at binen ve düşmanla savaşan bir kişiliği temsil etmiştir. Yerleşik hayata geçiş ile birlikte kadın ve erkek arasında cinsiyete dayalı işbölümü ortaya çıkmış, kadın ev içi işler ile görevlendirilmiştir. Kadının ev içi yaşamla sınırlandırılması, toplum içindeki konumunun gerilemesine neden olmuştur (Doğramacı, 1997: 3).

İslamiyet'in kabul edilişiyle birlikte Türk toplumlarında kadının toplum içindeki statüsünde değişmeler meydana gelmiş, İslam Uygarlığı kadınlara dönemindeki diğer uygarlıklara göre daha fazla değer ve önem vermiştir. Ancak Türk kadınının erkeğin yanında hatta onunla birlikte yönetici bile olabildiği bir dönem ile kıyaslandığında kadının toplumsal statüsünde bir gerilemenin olduğu görülmektedir. Osmanlı Dönemi'nde kadınlar eğitim olanaklarından yeterli düzeyde

yararlanamamışlardır. Kadınlar bu dönemde yalnızca sıbyan mekteplerine gidebilmiş, enderun ve medreseye gitmeleri engellenmiştir (Yaraman, 2001: 22). Osmanlı döneminde, kadının çalışma alanlarının başında ücretli emeğin oluşumuna pek olanak vermeyen tarım sektörü gelmektedir (Makal, 2010: 17). Ancak kadının ücretli olarak çalışma hayatında aktif şekilde yerini alması, 19. yüzyılda sanayileşme hareketiyle birlikte başlamıştır (Sarı, 2000: 29).

Bir tarım toplumu özelliği taşıyan Cumhuriyet öncesinde, kadınlar çoğunlukla tarlada ve ev işlerinde ücretsiz istihdam edilen bir konumdaydı. Ülkede de sanayileşme olmadığı gibi büyük ölçekli işlemlerde henüz bulunmamaktaydı. Kadının toplumsal statüsü, 1839 Tanzimat Fermanı ile resmi boyutta tartışılmaya ilk kez konu edilmiş, fermanla birlikte kadınlara bazı haklar verilmiş ve kadınlarda konumlarını yavaş yavaş tartışmaya başlamışlardır (Yılmaz; 2006: 69). Bu fermanla kadınlar bazı haklara sahip olmuşlar, durumlarını tartışmaya başlamışlardır. Tanzimat hareketinden sonra Batılı toplumlarda başlayan sanayileşme sürecine Osmanlı toplumu da duyarsız kalmamış, bu çerçevede kadınlar açısından önemli atılımlar yapılmıştır. 1847’de kölelik ve cariyelik kaldırılmış, takip eden süreçte 1857’de veraset haklarında kız ve erkek çocukların eşit bir konuma getirilmesi sonucuna ulaşılmıştır. Bunun ile birlikte toplumsal ilerleme için kadınların eğitilmesi gereğini düşünen aydınların öncülüğünde 1842’de ilk ebelik kursları, 1858’de ilk kız ortaokulları, 1863’de ilk sanayi okulları, 1870’de kız öğretmen okulları açılmıştır. 1869 yılında yayınlanan Maarif Nizamnamesi ile kız ve erkek çocuklarına ilköğretim zorunluluğu getirilmiştir. 1876 yılında yayınlanan Kanun-i Esasi ile de kız ve erkek çocukları için ilköğretim zorunluluğu anayasal düzenlemeye konu olmuş, kadınların eğitimi anayasal güvenceye alınmıştır (Çakmak, 2001: 41). Eğitim imkanları artan kadınlar çalışma yaşamında daha aktif olmaya başlamışlardır.

Milli Mücadele, Türk kadınlarının üzerinde büyük etkileri vardır. Kadınlar Kurtuluş savaşlarında, cephanelere gidiyor erkekler gibi, cumhuriyetini vatanını kurtarmak için erkeklerle aynı cephanelerde savaşmışlardır. Kimi kadınlar fedakar, savaş döneminde camilerde aç olan insanları doyuruyorlardı, kadınlar böylelikle sosyal alanda aktif olmayı öğrenmişlerdir. 1911 yılında, Donanma Cemiyetinin kurulması ile kadınlar burada örgütlenmişlerdir. Bu Cemiyeti güçlendirmek için

ellerinden ne geliyorsa hep beraber yapmışlardır. Yine savaşın ilerlemesiyle birlikte, asker sevkiyatı nedeniyle erkek işgücünün arzının azalmasıyla birlikte, kadınlar farklı alanlarda çalıştırılmak üzere çalışma yaşamına çekilmiş ve yine devlet dairelerinde kadının çalıştırılmasına da bu dönemde başlanmıştır. Ancak, savaşın sona ermesiyle kamuda çalışan kadınların işten çıkarılma eğilimleri ağırlık kazanmıştır. Kadın çalışanlar erkek çalışanlardan daha düşük oranlarda ücretlendirilmektedirler (Makal, 2010: 17-20).

Türkiye’de kadının işgücü piyasasıyla tanışması, emek piyasasında yaşanan gelişmeler ya da ekonomi kaynaklı faktörlerden değil, tam aksine bir zorunluluk sonucu olmuştur. Kadınların işgücüne katılımı 1915 Balkan Savaşı sırasında erkeklerin çoğunun orduya katılması sonucu azalan işgücünü takviye etmek zorunluluğuyla başlamış, I. Dünya, İstiklal ve II. Dünya Savaşları sırasında artmıştır. Bununla beraber, savaş sonrası erkeklerin terhis olmasıyla birlikte kadınların büyük kısmı yine geleneksel ev işlerine geri dönmüşlerdir (Mardin, 2000: 14).

Savaş ortamı sebebiyle kadınlar zorunlu olarak iş hayatına girmiş, ekonomik nedenler ile devam eden kadınların ücretli çalışması Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

1.2.2. Cumhuriyet Dönemi ve Kadın İşgücü

Cumhuriyetle birlikte Türkiye’de kadınlar, ücretsiz aile işçiliğinden, ücretli çalışan veya işveren olarak çalışma hayatına girmiş, erkeğin hükmünden kopup özgürleşmiştir (Çolak, 2004: 23). Türk kadının özellikle tarım-dışı sektörde kitle halinde, çalışma hayatına atılışı, 1920’lerde Cumhuriyet Türkiye’sinin sağladığı hukuki eşitlik ve modern bir toplum yaratma çabaları sonucu meydana gelen yeni sosyal düzen içinde gerçekleşmiştir. Günümüzde Türk kadınına kapalı olan meslek kolu yok gibidir. Bugün Türk kadınına kapalı olan meslek kolu yok gibidir.

Cumhuriyetin ilk yıllarına bakıldığında, çalışma koşullarında değişikliklere rastlanmasa da sonrasında yapılan düzenlemelerle kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler giderilmeye çalışılmıştır. 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi’nde,

kadın işçilere temsilcilik hakkı, 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunuyla kadınlara öğrenmede eşitlik hakkı tanınmıştır. (Sarı, 2000: 29).

1923-1924, yılında İstanbul da Kadınlar Fıkrası diye bir parti kurmaya gidiliyor, ama Ankara'dan cevap gelmeyince örgüt haline gidilmiş, bugün ki Türk Kadınlar Birliğini kurmuşlardır. Nezihe Muhittin Türk Kadınlar Birliğini kuran ilk Türk kadınıdır. Bir müddet sonra ilk temsiliyet haklarını isteyen cumhuriyet kadınlarımız, 5 Aralık 1934 yılında kavuşabilmiş, hala günümüze kadar aynı sorunlarla gelinmiştir. Kadınlar siyasi temsiliyette erkek egemen parti modellerinde hizmet rolünü üstlenmiştir. Cumhuriyet döneminde kadınlar için hukukta en ileri adım Medeni Kanunumuzun gelmesi ile olmuştur. 17 SUBAT 1926 'da TBMM'de öngörülmüş ve 743 sayılı TMK olarak kabul edilmiştir. Medeni Kanunumuzun gelmesi ile,

- Tek eşlilik,
- Kanun ile evliliğin kurulması,
- Miras konusunda kız ve erkek çocuk eşitliği,
- Eğitim hayatında eşitlik,
- Mesleki hayatta eşitlik,

Cumhuriyet'in ilanı ve Atatürk reformlarının hayata geçirilmesi ile yaşandığı ifade edilebilir. 1980 askeri darbesinin sonrası ise kadın hareketinin üçüncü evresi olarak belirtilebilir. Seksen sonrası kadın hareketinin önemi, ilk iki dönemde erkeklerce başlatılan ve yönlendirilen hareketin ancak bu dönemde kadınların güdümüne geçmiş olmasıdır (Gökakın, 2000: 109).

1927 yılında, ilk kez genel sanayi sayımı yapılmış ve bazı verilere ulaşılmıştır. Bu rakamlara baktığımızda ülke genelindeki işletme sayısı, küçük işletmeler de dahil olmak üzere 65.245 olarak belirlenmiştir. Dokuma sanayinde 48.025 kişi, tarım ve hayvancılıkta 256.855 kişi, maden sanayinde 18.932 kişi, kereste ve ürünleri sanayi ile sair nebati yağ sanayinde 24.264 kişinin çalıştığı belirlenmiştir. Aynı sayım sonucunda 4 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmeler itibariyle mevcut olan

verilerde ise 14 yaş altı 22.684 işçiden 8.107 'sinin (%35,74), 14 yaş üzeri 124.444 işçiden 29.533'ünün (%23,73) kadın olduğu belirlenmiştir (Makal, 2010: 21).

Teşvik-i Sanayi Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra 1932-34 yılları arasında, kanun kapsamına giren kuruluşlarda yapılan araştırmada her dört işçinin birinin kadın olduğu görülmektedir. Ancak ilgi çeken önemli bir nokta vardır ki o, 14 yaş altında çalışan çocuk işçiler arasında kız çocuklarının oranında ki artıştır. Bunun nedeni ise istihdamın faaliyet alanlarına göre dağılımıdır. Bu bağlamda dokumacılık, kadın işgücünün yoğun olarak çalıştığı bir sektör olduğundan kız çocuklarının bu sektörde yoğunlaştığı görülmektedir. Bir başka neden ise kadınların yoğun çalıştığı tütün ve mensucat işletmelerinin ölçeklerinin büyük olmasıdır (Makal, 2002: 198).

Devletin çalışma yaşamındaki ilk kapsamlı müdahalesi ise, 1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu ile olmuştur. Ancak 3008 sayılı Kanun ile kadınların çalışma yaşamında haklarını koruması sağlansa da, bu kanunda ücret eşitliği ilkesine ilişkin herhangi bir düzenleme getirilmemiştir. 3008 sayılı İş Kanunu'nun kabulünden sonra özellikle II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle, kadın çalışanlara yönelik mevzuatın gelişiminde bir duraksama görülmüş, daha sonra 1945 yılında "İş kazaları ile meslek hastalıkları ve analık sigortası" kadın çalışanlara ilk kez sosyal güvence sağlayan, yürürlüğe giren ilk sigorta kanunu olmuştur (www.resmigazete.gov.tr).

1.2.3. 1950 ve 1980 Yılları Arasında Kadın İşgücü

1950'li yıllarda hızlanan ve gelişen sanayi ile birlikte yeni istihdam olanakları artmış, sanayide çalışanların sayısına paralel olarak kadın çalışanların sayısında da artışlar görülmüştür. Bu yıllarda kırdan kente olan göçün artması ile birlikte kentleşme süreci başlamış, kentleşen aileler ekonomik zorluklar nedeniyle kadın ve erkek tüm aile bireyleri daha fazla iş yaşamında yer almalarını gerekli kılmıştır. Kadınlar daha çok meslek eğitimi gerektirmeyen, işgücünün bolluğuna ve ucuzluğuna dayalı, tütün, kimya, gıda ve dokuma gibi kayıt dışının yoğun olduğu hafif imalat sanayi ve hizmet kesimindeki işlerde istihdam edilmişlerdir (Yörü, 2009: 354). Bu yıllarda 15-64 yaş arasındaki kadın nüfusunun gelişmekte olan ülkelerde %50'si, endüstrileşmiş ülkelerde ise %47'si işgücüne dahil olmaktadır. Aktif nüfusun gelişmekte olan ülkelerde %87'si endüstrileşmiş ülkelerde ise %47'si tarım sektöründe

çalışmaktadırlar. 1985 yılına gelindiğinde ise gelişmekte olan ülkelerde aktif kadın nüfusunun %49'u endüstrileşmiş ülkelerde %58'i işgücüne dahil olmuştur. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere endüstrileşme işgücü talebini ve ücretli çalışmayı arttırmakta ve bu da kadın istihdamının artmasına yol açmaktadır (Koray, 1992: 93). 1950'li yıllardan itibaren gelişmiş ülke ekonomilerinde yaşanan sektörel dönüşüm kadınların işgücüne katılımlarını arttırmanın yanı sıra, işgücünün kompozisyonunu da değiştirmiştir. Bu dönemde ekonomilerde tarımın ve sanayinin hakim olduğu yapı yerini hizmetler sektörüne bırakmış, bu durum kadının işgücüne katılımını olumlu yönde etkilemiştir (Tokol, 1999: 21).

1960-80 arasındaki dönemde de özellikle köylerden şehirlere göçün arttığı dönemlerdir. Yine devletin benimsemiş olduğu kalkınma stratejisi hem de köylerde kadınların ağır iş yüklerinin ardından ev kadını olmaları arzusu sonucuyla bu dönemde de kadın istihdamının düşük olduğu görülmektedir. Çalışma hayatında olan kadınların yine dokumacılık, giyim gıda içki sektörlerinde yoğunlaştıkları görülmektedir (Toksöz, 2011: 224).

Türkiye'de ise 1980'li yıllar, kadın hareketinin hız kazandığı bir dönem olarak tarihteki yerini almış ve 1980 askeri darbesinin sonrası ise kadın hareketinin üçüncü evresi olarak belirtilebilir. Seksen sonrası kadın hareketinin önemi, ilk iki dönemde erkeklerce başlatılan ve yönlendirilen hareketin ancak bu dönemde kadınların güdümüne geçmiş olmasıdır (Gökakın, 2000: 109). Bu yıllardan sonra Türkiye'de kadınlar ekonomik sosyal alanda daha aktif bir şekilde yerlerini almalarına rağmen, batılı ülkelerdeki kadar hızlı bir artışın olmadığını da söylemek gerekir. Bu bağlamda günümüzde kadın; yalnızca belli bir mesleğin uygulayıcısı veya çeşitli kesimlerde kol gücü ile görev alan bir emekçi olarak değil, aynı zamanda bir girişimci olarak da varlığını ortaya koymaktadır (Narin vd. 2006: 69).

Kadının işgücüne katılımı ile ilgili çalışmalar, 1980'li yıllara kadar ekonomik büyümeye katkıları açısından olumlu olarak değerlendirilmeyen, küçük işletme girişimciliğinin desteklenmesi ile oldukça bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu yıllardan itibaren küçük işletme girişimciliği, Üçüncü Dünya ülkeleri açısından yoksulluktan ve işsizlik sorunlarından kurtulmanın bir yolu olarak ele alınmıştır. Üçüncü Dünya

ekonomilerinde küçük girişimciliğin tarım ve sanayi kesimlerinin dışına taşan bir öneminin olduğu, bakım-onarım, ticaret ulaşım ve diğer hizmet kesimlerinde bu olgunun sanayi kesimine oranla daha önemli bir yer tuttuğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede siyasal, ekonomik ve toplumsal gerekçelerle küçük girişimciliğin yaygınlaştırılması, geliştirilmesi, kadınların girişimci olarak yeterliliklerin sağlanması yönündeki eğilimler ve bunları destekleyici uygulamalar giderek yoğunluk kazanmıştır (Yetim, 2008: 79-80).

Kadınların okur yazar olma hızında rekor artış 1980-1985 yılları arasında olmuştur. Bu dönemde kadınlarda görülen artış %10.5 iken, erkeklerde % 6.5'tir. Bu yıllar, liberal ekonomik sistemin egemen olduğu, dış piyasaya yönelik açılımların sağlandığı, Avrupa Birliğine girme konusunda Türk toplumunun olmasa da, hükümetin ilk kez bu kadar istekli davrandığı bir döneme denk gelmektedir. Ayrıca, 1980 öncesi kaos ortamının sakinleşmesi ile birlikte, kadınların eğitimi için kısmen de olsa elverişli ve güvenilir bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. O güne kadar arzu edip de güven ortamının olmamasından dolayı çocuğunu okula göndermeyen aileler için bir fırsat dönemi olmuştur (Orçan, 2008: 35).

1985 yılında Kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi (CEDAW) Türkiye Cumhuriyeti tarafından imzalanmıştır. Bu sözleşme, kadın ve erkeğin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal her alanda hakların eşit olarak korunmasının teminat altına alınmasını, bunu engelleyici bütün ulusal cezai yasaların ortadan kaldırılmasını öngörmektedir (Mercanlıoğlu, 2009: 37).

Türkiye'deki düşük kadın istihdamı oranı gerçeğinden hareketle, bu çalışmada Türkiye'de kadın iş gücüne katılımının hangi etkenlerden daha çok etkilendiği araştırılmıştır. 'Kadın katılım oranındaki düşüşün önemli bir nedeni şehirleşmedir. Türkiye 1988 yılından bu yana kırsal alanlardan kentsel alanlara yüksek düzeyde göçe tanık olmuştur. Kentsel nüfusun 1988'de % 51,1 olan payı, 2006'da % 63,3'e çıkmıştır. Kentsel alanlardaki işgücü katılım oranı kırsal alanlardan çok daha düşük olduğundan, kentsel nüfusun artan payı kadınların işgücüne katılım oranını aşağıya çekmektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010).

Türkiye’de tarımsal ekonomiden endüstriyel ekonomiye yaşanan büyük dönüşümle birlikte, hızlı şehirleşme ve sosyal değişikliklerin de yaşanması işgücünün oluşumunu önemli ölçüde etkilemiştir. Kırsal kesimden kente göç, erkek işgücüne oranla kadın işgücünü olumsuz etkilemiştir. Ücretsiz aile işçisi olarak kırsal kesimde istihdam olanağı bulan kadınların kentsel işgücüne katılması zorlaşmıştır. Bunun yanında zorunlu eğitimi 5 yıldan 8 yıla çıkararak 1997 yasası ile eğitime katılım arttırırken, gençlerin işgücüne katılımını geciktirmiştir (Rich ve Palaz, 2010: 190).

1.2.4. 2000’ li Yıllarda Kadın İşgücü

Toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve gelişmelerle kendine yeni ve farklı roller yükleyen kadın, eğitim almaya, kendi konumunun farkına varmaya, hizmet sektörü ve diğer sektörlerde çalışmaya kısaca 2000’li yıllarda da bilinçlenmeye devam etmiştir. Ancak toplumsal yaşamda ağırlığını hissettiren geleneksel tavır ve düşünceler, kadının ev hayatının dışında çalışmaya başlamasına sınırlandırmalar getirmiştir (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 196).

Türkiye’de 2000 yılı sonrası; ekonomik, sosyal ve siyasal alanda köklü değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu değişim süreci, kamunun iktisadi sistemdeki etkinliğinin azalmasına, tarımın göreceli olarak önemini kaybetmesine neden olmuştur. Ekonomideki yapısal dönüşüm ve yaşanan krizler nedeniyle, işsizlik olgusu hızla artmış ve toplumsal refah düzeyi bundan olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu durum toplumu kronik bir yoksulluğun kucağına iterken sosyal sorunları derinleştirme yönünde etki yapmıştır. Ekonomideki yapısal sorunlar ve izlenen politikalar, işsizliği azaltmada yetersiz kalmıştır. Türkiye emek piyasasında kadın işgücü, genişleyen istihdam ve işsizlik sorunundan daha fazla etkilenen kesimde yer almıştır. Ağırlaşan sosyal sorunlarla birlikte bireyin istihdam imkânlarının daralması, bireysel yeteneklerin zayıflamasına neden olurken aynı zamanda büyük ve önemli bir milli servetin de kaybını beraberinde getirmektedir. Bu süreç, artan işsizliğin ve yoksulluğun önlenmesinde tüm sosyo–ekonomik unsurların seferber edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu husus önemli bir ekonomik unsur olan kadın işgücünün çalışma hayatına dahil edilmesi ve kadınların işgücüne katılımlarının artırmaya yönelik politikaların hayata geçirilmesini ön plana çıkarmıştır. Kadınların işgücüne katılımının

ve istihdamının artırılması, bireysel ve toplumsal açıdan sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde önemlidir (Karabıyık, 2012, 232).

Türkiye’ de kadının kalkınma hedefleri doğrultusunda ekonomik konumu oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle 15 yaş üzerinde çalışan kadınların sayısal değerleri aşağıdaki tablolarda incelenmiştir.

Tablo1: Türkiye’de İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (Bin)

Yıllar	Kadın İşgücü	Erkek İşgücü	Toplam İşgücü
2000	6,188	16,890	23,078
2001	6,451	17,040	23,491
2002	6,760	17,058	23,818
2003	6,555	17,086	23,641
2004	5,669	16,348	22,017
2005	5,750	16,704	22,454
2006	5,916	16,836	22,752
2007	6,016	17,098	23,114
2008	6,329	17,476	23,805
2009	6,851	17,898	24,749
2010	7,383	18,257	25,640
2011	7,859	18,867	26,726
2012	8,192	19,147	27,339
2013	8,674	19,597	28,271
2014	8,729	20,057	28,786
2015	9,225	20,453	29,678
2016	9,637	20,899	30,536

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo düzenlenirken TÜİK Hane halkı işgücü anketlerinden yararlanılmıştır.

Yıllar itibariyle erkeklerin işgücüne katılımı kadınların işgücüne katılımından daima fazla olduğu görülmektedir. Türkiye’ de erkek işgücünün yaklaşık iki katıdır. Türkiye’ de nüfusun yaklaşık yarısının kadın olduğu düşünülürse kadın işgücünün, erkeklerin yaklaşık yarısı kadar olması gerekmektedir. Türkiye’ nin büyümesi açısından bir sorun olarak nitelendirilebilir. Bunun nedeni, işgücünün bir üretim faktörü olarak ekonomik büyümeye yapacağı katkıdan kaynaklanmaktadır. Kadın işgücü sayısının düşük olması, kadın işgücü olarak üretimden uzak kalması ve büyümeye yapacağı katkının zayıf olması sonucunu yaratır. Dolayısıyla Türkiye’ de kadın işgücü sayısı ile erkek işgücü arasındaki bu eşitsizliğin giderilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kadının işgücü olarak, ekonomide, ekonomik büyümede ve kalkınmadaki yerini anlayabilmek için, kadın işgücünün sayısı yanında, kadınların işgücüne katılım oranlarını da dikkatle değerlendirmek gerekir.

Tablo2: Türkiye’de Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları (%)

Yıllar	Kadınların İşgücüne Katılım Oranları(%)	Erkeklerin İşgücüne Katılım Oranları(%)
2000	26,6	73,7
2001	27,1	72,9
2002	27,9	71,6
2003	26,6	70,4
2004	23,3	70,3
2005	23,3	70,6
2006	23,6	69,9
2007	23,6	69,8
2008	24,5	70,1
2009	26	70,5
2010	27,6	70,8
2011	28,8	71,7
2012	29,5	71
2013	30,8	71,5
2014	30,3	71,3
2015	31,5	71,6
2016	32,5	72

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Türkiye’ de kadınların işgücüne katılım oranları artış eğilimi göstermektedir. Benzer eğilim erkek işgücü için de geçerlidir. Türkiye’de kadınların gücüne katılım oranları erkeklere göre daha düşüktür. Kadınların istihdam oranı erkeklerden daha düşük olmakla birlikte 2016 yılında %32,5, erkeklerin ise %72 olarak gerçekleşmiştir. Tabloda yer aldığı üzere Türkiye’de istihdam oranlarına bakıldığında kadın ve erkek arasındaki farkın devam ettiği görülmektedir. Rakamlardan da anlaşıldığı üzere, kadınlar işgücüne erkeklerden daha az oranda dahil olmaktadır. Bunların nedenlerine bakıldığında, karşımıza birçok neden çıkmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasının en önemli nedenlerinden birisi, kadın işgücüne olan talebin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bu cinsiyet ayrımcılığın bir göstergesi olup, çözümlenmesi gereken konudur. Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olması, Türkiye’ de kadının ekonomik konumunun zayıf olduğunun bir göstergesi olarak algılanabilir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarının

düşük olmasını, kadın işgücünün arzı boyutuyla değerlendirdiğimizde, kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasının nedeni, kadının eğitim yetersizliği nedeniyle, uzman işgücü olma yeteneğinin zayıf olmasıdır.

Tabloda, 2000-2002 dönemi için dikkat çekici bir gelişme vardır. 2000-2002 yıllarında erkeklerin işgücüne katılım oranları düşerken, kadınların işgücüne katılım oranlarının artmasıdır. Bunun nedeni, Türkiye’de 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle, erkek işgücünün önemli oranı işsiz kalmıştır. Kadınların bu olumsuzluğu telafi etmek için işgücüne katılım oranlarında bir artış yaşanmış olabilir. Ancak, her durumda da kadınların katılım oranları erkeklere göre düşüktür.

2000’li yılların başında, gelişmiş ülkelerde, kadınların işgücüne katılım oranları büyük ölçüde artmasına rağmen, birçok gelişmekte olan ülkede ve Türkiye’de azalma eğilimi göstermektedir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarındaki düşüş eğiliminin birkaç nedeni vardır. Birincisi, genç nüfusun öğrenimde geçirdiği sürenin son zamanlarda uzamış olmasıdır. Gerçekten de, hem geçmiş yıllara göre üniversitede okuyan kişi sayısındaki artış hem de zorunlu eğitim süresinin 5 yıldan yıla çıkarılması ile birlikte, kadınların işgücü piyasasına girişi gecikmektedir. İşgücüne katılımda görülen düşüş eğiliminin bir diğer nedeni, işgücünün yapısında görülen, tarımsal etkinliklerden tarım dışı etkinliklere kayıştır. Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, kente göç ile birlikte eğitimsiz ve de deneyimsiz olmaları nedeniyle işgücü piyasasına hemen katılamamakta, bu da işgücüne katılım oranını olumsuz etkilemektedir (Tansel, 2002: 5).

Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımına baktığımızda 2004-2016 döneminde tarım kesimi istihdamı azalırken hizmetler ve sanayi istihdam payları artmıştır. İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında, hizmet sektörünün diğer sektörlerle nazaran daha fazla istihdam sağladığı görülmektedir. İstihdam ve iktisadi faaliyet kolları arasındaki ilişkiye bakıldığında, Türkiye’de tarım ve sanayi sektörlerinden hizmetler sektörüne geçiş olduğu görülmektedir.

Tablo3: Türkiye’de Kadın İşgücünün Sektörel Dağılımı (Bin)

Yıllar	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Toplam
2004	2565	784	26	1672	5047
2005	2367	819	28	1895	5109
2006	2295	823	37	2104	5259
2007	2288	824	36	2208	5356
2008	2354	834	42	2366	5596
2009	2445	857	40	2530	5872
2010	2724	966	56	2680	6426
2011	2944	1003	54	2973	6974
2012	2872	1031	57	3350	7310
2013	2826	1109	62	3645	7642
2014	2533	1235	79	3839	7686
2015	2527	1230	71	4231	8059
2016	2384	1239	83	4006	7712

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo4: Türkiye’de Erkek İşgücünün Sektörel Dağılımı (Bin)

Yıllar	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Toplam
2004	3148	3145	941	7352	14586
2005	2787	3364	1080	7728	14959
2006	2613	3460	1159	7933	15165
2007	2578	3489	1196	8119	15382
2008	2663	3606	1200	8130	15599
2009	2795	3222	1266	8124	15407
2010	2959	3528	1376	8306	16169
2011	3199	3701	1622	8617	17139
2012	3225	3719	1652	8915	17511
2013	3189	3847	1720	9129	17885
2014	2937	4079	1832	9393	18241
2015	2956	4101	1843	9661	18561
2016	2920	4022	1904	10010	18856

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Özel sektörde son yıllarda kadınların özellikle bankacılık, finans, avukatlık, danışmanlık, turizm, sağlık gibi alanlarda kariyer sahibi oldukları ve yönetim kademelerinde yer alabildiklerini görülmektedir. Aynı olumlu gelişmeyi kamu kesiminde görmek ne yazık ki mümkün olmamıştır. Kamuda üst düzey görevlerin pek çoğunda kadınlar hiç bulunmamakta, ya da çok az sayıda temsil edilmektedirler. Yıllar içerisinde kamuda çalışan nitelikli kadın sayısında artış olsa da üst görevlerde ve karar mekanizmalarında kadınları görmek pek mümkün olmamaktadır. Öğretmenlik,

akademisyenlik, hakimlik gibi mesleklerde kadın oranı diğer mesleklere göre daha fazladır ve hatta bazı gelişmiş ülkelerdeki oranlara göre daha iyi durumdadır. Ancak bu mesleklerle ilgili üst yönetimlerde de kadınlar yer alamamıştır (Yaprak, 2009: 190). Kadın işgücünün ağırlıklı olduğu sektörlerde dahi, erkek yöneticilerin daha çok olması, dünyada ve Türkiye’de orta ve üst kademelerde kadın yönetici imajının henüz belirginleşmediği gerçeğini ortaya koymaktadır. Kadınların ekonomik ve siyasal statüleri itibarıyla, toplumda ki yerini inceleyen araştırmalar, kadın ve erkek arasında ki eşitsizliğin, çok ileri boyutlarda olduğunu göstermektedir (Mercanlıoğlu, 2009: 35).

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren iktisadi, siyasal, kültürel yapı ve süreçlere damgasını vuran; temelde kapitalizmin gelişmesi, yayılması ve derinleşmesi anlamını taşıyan, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar ile çokuluslu şirketlerin teknolojik devrimleriyle beslenen bu süreç dünya ekonomisini bir bütün olmaya yöneltmekte, sermaye gibi üretim ve hizmet faaliyetleri de uluslararası bir nitelik kazanmaktadır (Şaylan, 2016: 22-23). Bu süreç küreselleşme olarak adlandırılır. Küreselleşme, sermayenin, piyasanın ve emek piyasasının küreselleşmesi şeklinde genişlemiştir. Küreselleşme ile hedeflenen piyasanın küreselleşmesi, emeğin küreselleşmesi ve ulus ötesi şirketlerin yaşamasıdır.

Küreselleşmenin işgücü piyasasına ilk olarak etkisi üretim sisteminde esneklik adı altında meydana gelen dönüşüm, kadın işgücü arzında, ücret düzeyinde ve işgücüne katılım oranında ciddi değişiklikler meydana getirmiştir. Özellikle çalışma saatlerindeki esneklik, evli ve çocuklu kadınların işgücüne katılım oranının artmasını sağlamıştı (Çolak ve Kılıç, 2001: 34-49). Hatman’ın da (2003), esneklik kavramı esasen işgücü piyasaları dönüşümünü tamamlamış, işsizliğin görece düşük seyrettiği, ücretlerin görece yüksek olduğu, sosyal devlet ile beyaz ve mavi yakalı işçi sendikalarının hâlâ güçlü olduğu sanayileşmiş Batı ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Türkiye gibi işgücü piyasalarının son derece parçalı bir yapı sergilediği, istihdamın sektörel dağılımın çarpık olduğu, sektörler arası (tarım, sanayi ve hizmetler) verimlilik farklarının, işsizlik ve eksik istihdam oranlarının yüksek olduğu, enformel sektörün ve kayıt dışı çalışmanın giderek yaygınlaştığı, sendikalaşma oranının giderek düştüğü, makroekonomik istikrarın sağlanamamasıyla bağlantılı reel ücretlerin sürekli aşağıya doğru seyrettiği bir ülkede “daha fazla esneklik” talebinin anlamı daha fazla kayıt dışı,

daha yüksek işsizlik, daha düşük ücretler ve sendikasılaşma olmaktadır (Kaya ve Doğan, 2016: 1096).

Kadın haklarının yasal çerçevesini ilk oluşturan ülkelerden olan Türkiye, kadınlara yasal zeminde vermiş olduğu haklara, fiili durumda işlerlik kazandırmayı becerememiştir. Bunun temel nedeni de kadının iktisadi ve sosyal yaşama katılmasına yönelik toplumsal bakış açısının olumsuz izlerinin halen devam etmesidir (Çolak ve Kılıç, 2001: 7).

10 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren Yeni İş Kanununun getirdiği en önemli ilerleme işveren-işçi ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayırım yapılamayacağıdır. Bu kapsamda; (www.resmigazete.gov.tr).

- İş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı,
- Cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği,
- Cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı,
- İşyerinde işçinin, işveren, diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemlerin alınmaması halinde işçinin haklı nedenle işi derhal fesih hakkına sahip olduğu,
- Genel ekonomik kriz veya zorlayıcı nedenlerle kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneği,
- Kadın çalışanlara verilen ücretli ve ücretsiz doğum izini ile süt izni sürelerine ilişkin hükümler Kanunda yer almıştır.

Kadınların işgücü piyasasına katılımını arttırmak ve bu katılımın kalitesini yükseltmek, ülkemizin kalkınma çabaları bakımından, şüphesiz büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda hazırlanan kanunlar önemli bir adımı oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1. İŞGÜCÜ PİYASALARI VE KADIN İŞGÜCÜ

Kalkınmada yeri doldurulamayacak temel faktör insandır. Bu açıdan bakıldığında ve dünya nüfusunun yaklaşık yarısını kadınların oluşturulduğu düşünüldüğünde, kadınların ekonomik kalkınmada vazgeçilmez bir üretim faktörüdür.

İşgücü arzı ve işgücü talebi, işgücü piyasasının temel iki değişkenini oluşturur. İşgücüne katılmayı belirleyen faktörler çeşitli olduğu için ve ülkeden ülkeye de değiştiği için, her ülkede işgücüne katılma oranı aynı değildir. Çünkü çalışma kararı kültürel ve yasal çerçeve içinde alınan bir karardır.

2.1.1. İşgücü ve İşgücü Piyasası Kavramı

Türk Dil Kurumu işgücünü “Bir insanın yararlı şeyler üretmek için harekete geçirmek zorunda olduğu fiziksel ve düşünsel yetkilerin tümü” olarak tanımlamıştır. İktisadi olarak işgücü istihdam edilenler ve işsizlerin oluşturduğu toplamdır (Mankiw, 2007: 15).

TÜİK’ e göre işgücü, “İstihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu nüfusu kapsar”. Ülkedeki çalışma çağındaki nüfustan, çalışma isteğinde ve yeteneğinde olmayanların çıkarılması ile bulunan sonuç ülkenin işgücü sayısını vermektedir.

$$\text{İşgücü} = \text{İstihdam Edilenler} + \text{İşsizler}$$

İşgücü piyasası; emek arz ve talebinin karşılaştığı, emeğin fiyatı olan ücret ve çalışma koşullarının belirlendiği bir ortamı ifade eder (Gündoğan ve Biçerli, 2004: 3). İşgücü piyasası, ücretlerin ve istihdamın belirlendiği, arz ve talep güçlerine bağlı olarak iş sözleşmeleri yolu ile gerçekte var olan ya da olmayan bir yer, bir buluşma noktasıdır (Mehmet ve Kılıç, 2009: 10).

İşgücü piyasasına katılanların bir kısmı herhangi bir zamanda aktif olmayabilir. Dolayısıyla onlar yeni işler ya da yeni işçiler bulma çabasının dışındadır.

Ancak her gün binlerce firma ve işçi, işgücü piyasasında anlaşma yapmak çabası içerisinde. Alıcı ve satıcılar birbirlerini bir ülke bütününde arıyorsa ulusal işgücü piyasası, sadece yerel düzeyde arıyorsa yerel işgücü piyasası (Morgan, 1996: 41) ve ülkeler arasında arıyorsa uluslararası işgücü piyasasından söz edilebilir. İşgücü piyasasında odak nokta kadındır. İşgücü piyasasındaki ayrımcılıkla ilgili endişeler sürmektedir. Çünkü kadınların ve erkeklerin işgücü piyasalarında bulunması sonucu elde edilen kazançları farklıdır. Bu farklılıkların önemli sosyal etkileri vardır (Collinge ve Ayers, 1997: 291).

Küreselleşmenin genel olarak piyasalar üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. İşgücü piyasası, emek arzı ve emek talebi olarak dikkate alındığında, küreselleşmenin ve beraberindeki teknolojik değişimlerin sonuçlarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan gelişmeler işgücü piyasalarının yapısını ve istihdam olanaklarını değiştirmektedir.

İşgücü piyasasının iki temel unsuru olan emek arz ve talebinin arkasında, işçinin emeğini arzı konusunda bireysel kararı ile üreticinin veya firmanın emek talebi konusunda firma kararı bulunur. İşgücü piyasasında küresel emek arzı, bireysel emek arzlarının toplamıdır. Bireysel emek arzı ise, bir tek işçinin çalışıp çalışmamak konusunda verdiği kararın sonucudur. Bu karar, kısaca işçinin gelir ve boş zaman gibi iki unsur arasındaki tercihiine bağlıdır. Bir firma, kendi emek talebini belirlerken yalnızca emek piyasasının şartlarına değil, aynı zamanda ve hatta daha fazla, ürettiği ürünü satacağı ürün piyasasının şartlarını da dikkate almak durumundadır. Çünkü bilindiği gibi, firmanın emek talebi aslında türev taleptir. Üreticinin kendi firması için yapacağı emek talebi hem işgücü piyasasının, hem de firmanın ürettiği malı satacağı ürün piyasasının türüne ve özelliklerine bağlıdır. Hem işgücü arz, hem de işgücü talep esnekliklerinde ücret bağımsız (etkileyen), işgücü arz ve işgücü talebi de bağımlı (etkilenen) değişken konumundadır (Yiğitbaşı ve Uysal, 2009: 546-558-566).

2.1.2. İşgücüne Katılma / İşgücüne Katılma Oranı

İstihdam edilmiş ya da işsiz olarak, işgücü piyasasında ilişkisi olanlar işgücüne katılma kavramının kapsamına girer. TÜİK' e göre işgücüne katılma oranı; "işgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır". İşgücüne

katılma oranı, belirli bir zaman içinde istihdam edilenlerle, aktif olarak iş arayanların toplamının, aktif nüfus toplamına oranıdır.

$$\text{İşgücüne Katılım Oranı} = \frac{\text{İşgücü}}{\text{Aktif Nüfus}}$$

Türk kadınının işgücü piyasası içindeki yerinin bilinmesi kadın işgücünün konumunun açıklanması açısından büyük önem taşımaktadır. İşgücü piyasasındaki konumunun belirlenmesinde en önemli gösterge İşgücüne Katılım Oranıdır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı erkeklere kıyasla çok düşüktür. İşgücüne katılım oranlarında meydana gelen bu düşüşün birçok nedeni bulunmaktadır.

Belirtilen tüm bu nedenlerin yanında piyasa koşullarındaki elverişsiz şartlar, toplumdaki önyargılar ve cinsiyet ayrımcılığı kadın işgücü oranının düşmesine neden olmaktadır.

İşgücü piyasasındaki davranışların yorumu için gerekli olan analitik çerçeve, mikro ekonomik arz ve talep kavramlarından elde edilmektedir. Bu kavramların işgücü piyasasında fiyatın (ücretin) ve miktarın (istihdamın) eşzamanlı belirlenmesini sağlamada nasıl bir görev üstlendikleri önemlidir.

İşgücü arzı, üretim sürecindeki insan girdisini, bireylerin faaliyetleri sonucu ortaya çıkan bir üretim faktörünün arzını tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Farklı bir ifade ile işgücü arzı, istihdam edilen (bir işte çalışan) nüfus ile bir işi olmayıp aktif olarak iş arayanların diğer bir deyişle işsizlerin toplamı olarak tanımlanabilir. Bu tanım yetişkin nüfusa dahil tüm bireylerin işgücü kavramı içinde kapsamadığını göstermektedir. Kimi bireyler eğitim nedeniyle, kimi bireyler askerlik gibi zorunlu nedenlerle, kimi bireyler de örneğin ev kadınlarında olduğu gibi, çalışmayı su veya bu nedenle tercih etmedikleri için işgücünün dışında kalmaktadır. Yetişkin nüfus ile işgücü arasındaki bu fark, işgücü arzının önemli göstergelerinden olan “işgücüne katılma oranı” nı belirler. İşgücüne katılma oranı, işgücünün çalışabilir yaştaki nüfusa oranı olarak hesaplanır.

2.1.3. İstihdam / İstihdam Oranı

İstihdam, sözlükteki anlam bakımından kullanım, çalışmak veya çalıştırma demektir. Ekonomideki geniş anlamıyla, istihdam, bir ekonomide belli bir dönemde üretim öğelerinin var olan teknolojik düzeye göre ne ölçüde kullanıldığıdır. Tam istihdam ekonominin sahip olduğu üretim öğelerinin tamamının kullanılmasıdır. Keynesyen istihdam kuramının çıkış noktası emek öğesinin kullanımının firmaların üretim kararlarına; firmaların üretim kararları ise; firmaların satışlarına bağlıdır. Bu nedenle istihdam hacmini belirleyen olgu satışlar, başka bir deyişle, firmaların üretimine olan gerçek talep miktarıdır. Ekonomide üretilen mal ve hizmetler miktarı üretilmesi olanaklı bulunanın altında kaldığı durum eksik istihdam olarak tanımlanır. Aşırı istihdam ise, ekonomide eksik istihdam koşullarının tam tersi bir durumun varlığını gösterir (Karakayalı, 2005: 344-345-346-348).

İstihdam oranı, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun yüzde kaçının istihdam edildiğini ifade etmektedir.

Kısmi süreli istihdam, istihdam edilen kişinin tercihi ise bu durum gerçek anlamda istihdamdır. Çünkü birey olarak kadın çalışma hayatı dışında da - başta annelik fonksiyonunu yerine getirebilme veya çalışmayı boş zaman değerlendirme veya aile bütçesine katkı gibi nedenlerle - bir takım sorumluluklar üstlenme gereği içinde olabilir. Ancak, birey olarak kadın tam süreli bir işte çalışmak istediği halde çeşitli sebeplerden ötürü kısmi süreli çalışmak zorunda kalıyorsa, burada bir eksik istihdam söz konusudur. (Sanal, 2007: 8)

$$\text{İstihdam (edilenlerin) oranı} = \frac{\text{İstihdam Edilenlerin Sayısı}}{\text{Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki (15+) Nüfus}} \times 100$$

Son bir yıldaki istihdam artışının neredeyse tamamının hizmetler sektöründe ve ağırlıklı olarak kadınların iş bulması ile yaratıldığını kaydeden TİSK, sanayi sektöründe ise istihdam kaybının devam ettiğini; son bir yılda sanayide 50 bin iş kaybedildiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda TİSK “Kadın istihdamının, doğum yapacak kadın çalışanların haklarını genişleten ve ilkökul çağına kadar çocuğa bakım sağlama gerekçesiyle işverene kısmi süreli çalıştırma zorunluluğu getiren düzenleme nedeniyle olumsuz etkileneceğinden endişe ediliyor” şeklinde ifade edilmiştir.

İstihdam edilenlerin sayısı 2017 yılı Şubat döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre 500 bin kişi artarak 26 milyon 956 bin kişi, istihdam oranı ise değişim göstermeyerek %45,3 olmuştur. Bu dönemde, tarım sektöründe çalışan sayısı 160 bin kişi, tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı 340 bin kişi arttı. İstihdam edilenlerin %18,7'si tarım, %19,5'i sanayi, %6,7'si inşaat, %55,2'si ise hizmetler sektöründe yer almıştı. Önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 0,3 puan, hizmet sektörünün payı 0,2 puan artarken, sanayi sektörünün payı 0,4 puan azalmıştır. İnşaat sektörünün payı ise değişim göstermemiştir (www.tuik.com.tr).

Ülkemizde işgücüne katılım oranları yıllar itibariyle sürekli olarak düşmektedir. Bunun nedenleri;

- Yüksek nüfus artış hızı,
- Kadın işgücü arzını kısıtlayan ataerkil zihniyet ve yapıların etkinliği,
- Çalışma çağındaki nüfusun dolayısıyla istihdama girenlerin yıllık artış hızının o yıl içinde yeni yaratılan işlerin yıllık artış hızından daha fazla olması,
- Kadınların eğitim imkânlarından yeterince yararlanamamaları
- Tarımsal istihdamın azalma eğiliminde olması ve kente göç,
- Yüksek işsizlik ortamında kişilerin iş bulmaktan ümidini kesmesi ve iş aramaması,
- Ortalama eğitim süresinin uzaması,
- Erken emeklilik
- Kayıtdışı ve enformal ekonominin varlığı,
- Sermaye birikiminin yetersizliği olarak sıralanabilir.

İstihdamın sektörel dağılımı, bir ülkenin kalkınmışlık düzeyini göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ekonomik kalkınmaya bağlı olarak istihdamın sektörel dağılımında değişimler olduğu gözlenmektedir. Kalkınma ile birlikte sanayi ve hizmetler sektöründe istihdam artarken tarım sektöründe istihdam azalmaktadır (Biçerli, 2000:135).

2.1.4. İşsizlik/ İşsizlik Oranı

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün onadığı ve önerdiği işsizlik tanımına göre; “Belirli bir gün ya da hafta zarfında, belirli bir yaş grubunun üzerinde bulunan aşağıdaki kategorilere giren kişiler işsiz kabul edilirler;

- İş akdi sona erdiğinden, ya da iş yeri geçici olarak tatil edildiğinden dolayı istihdama elverişli konuma giren, herhangi bir işe sahip olmayan ve ücretli bir iş arayanlar,
- Daha önce hiçbir zaman istihdam edilmemiş olan ya da önceki statü durumu itibariyle bağımlı olmayan veya emekli edilmiş ancak belirli bir dönem için çalışmaya elverişli olan kişiler,
- Belirli bir döneme nazaran gelecek bir tarihte yeni bir işe başlama konusunda anlaşma yapmış olup da, halen bir işe sahip olamayan ve çalışmaya elverişli olan kişiler,
- Geçici ve belirsiz bir süreyle ve kendilerine herhangi bir ödeme yapılmadan düzenlemelere tabi olan kişilerdir.

İşsizlik kavramı özellikleri itibariyle çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur;

- İradî (Gönüllü) işsizlik; Kişi özgürlüğü ve çalışma serbestisi bulunan toplumlarda çalışma gücüne sahip insanlar arasında, geçerli ücret koşullarını kabul ettikleri çalışmaları olanaklı olanların çalışmak istemeyenlerin neden olduğu işsizliktir. Bu işsizlik yalnız liberal ekonomilere özgü olup yüksek oranlı değildir (Karakayalı, 2005: 350).
- İrade dışı (Gönülsüz) işsizlik; İş bölümü ve uzmanlaşmanın ileri olduğu ülkelerde sık sık ortaya çıkan ve ekonomik bakımdan gerçek bir işsizlik türüdür. Bu tür işsiz olanlar kendi karar ve iradeleri ile işsiz kalmış değildir. Bu durumlarından kurtulmaları da yine kendi çabalarına bağlı değildir. İrade dışı işsizlik bir ekonominin içindeki koşullara bağlıdır. O halde irade dışı işsizlik, çalışabilir işgücünün geçerli ücret ve çalışma koşulları altında

çalışmak istediği halde geçici ve sürekli olarak çalışabilecekleri iş yeri bulamama durumudur (Karakayalı, 2005: 351).

- Mevsimlik işsizlik; Ekonominin bir çok kesiminde doğal ve sosyal etmenlerin etkisi ile ekonomik etkinlikler dalgalanmalar gösterir; çalışma olanakları artar veya azalır (Karakayalı, 2005: 352).
- Konjonktürel (Devri) işsizlik; Belirli bir dönemde ekonomide üretilen mal ve hizmetlere olan talebin düşmesi veya yetersiz olması bu mal ve hizmetlerin üretimini de düşürmektedir. Daha düşük üretim daha az sayıda işgücü kullanılmasını gerektireceğinden, ekonomik yapıdaki bu dalgalanma devresel bir işsizliğe yol açacaktır. Talepte oluşan değişikliklere bağlı olarak devresel işsizlik kısa veya uzun süreli olacaktır. Talepteki yetersizliğe bağlanan işsizlik, yeterli sermaye birikimi ve yatırım gücüne ulaşmış ülkelerde görülebileceği gibi, gelişmekte olan ülkelerde de ortaya çıkan bir işsizlik türüdür (Koray, 2000: 141).
- Yapısal işsizlik; Ekonominin yapısal özelliklerinden ve talep yapısındaki değişimlerden ileri gelen bir işsizlik türüdür. Yapısal işsizlik ekonomi-içi (endojen) veya ekonomi dışı (exojen) nedenlerden ortaya çıkabilir (Karakayalı, 2005: 356).
- Gizli işsizlik; Bir kişinin görünürde işsiz olmamasına rağmen gerçekte üretime hiçbir katkısının olmaması durumuna “gizli işsizlik” denir. Gizli işsizlik, diğer işsizlik türleri içinde farklı nitelik göstermektedir. İşsizliğin bir türü olmasına rağmen, işsizliğin özel bir durumunu açıklamaktadır (Yıldırım vd. 2001: 350).
- Teknolojik İşsizlik; Teknolojinin ilerlemesini koşut olarak makinenin emek ögesi yerine gerçek bir kısım emeği açıkta bırakmasıdır (Karakayalı, 2005: 355).

- Geçici (Arızı-Friksiyonel) İşsizlik; Kısmen istemli, kısmen istemsiz bir işsizlik türüdür. Genellikle iş ve yer değiştirmeler gibi geçici nedenlere dayanır. Ekonominin tümünü etkilemeyen, kısmi etkili bir işsizliktir. Bu tür işsizliğin nedeni ne talep yetersizliğidir, ne yapısal değişimlerdir, ne de üretim araçlarının kıtlığıdır. Yalnızca işgücü piyasasındaki kısa süreli dengesizlikler ile işgücü piyasasının iyi organize edilmemiş olması, işgücü piyasasındaki bilgi eksiklikleri “iş arayanla, işçi arayanın anında birbirlerini bulmalarını güçleştirir” işgücünün mobilite eksikliği, üretim giderlerinin zamanında sağlanamaması, çalışılabilir nüfusa yeni katılımlar, yeteneklerine uygun işyeri bulamayıp daha iyi koşullarda iş bulabilmek umudu ile işlerini bırakanlar gibi nedenlere bağlanabilir (Karakayalı, 2005: 351).

İşsizlik oranı, toplam işsiz sayısının işgücü içindeki oranıdır. Formül ile aşağıdaki gibi gösterilir (Mankiw, 2007: 15).

$$\text{İşsizlik Oranı} = \frac{\text{İşsiz Sayısı}}{\text{İşgücü}} \times 100$$

Türkiye’de 2015 yılı itibariyle, 26 milyon 621 bin kişi bir işte çalışmaktadır. Çalışanların; %71,6’sını erkekler oluşturmaktadır. %20,6’sı tarım sektöründedir. %15,2’sini gençler (15-24 yaş) oluşturmaktadır. %2,7’si ise 65 yaşın üzerindedir.

2015 yılı itibariyle Türkiye genelinde 3 milyon 057 bin kişi işsizdir. İşsizlerin; %65,0’ını erkekler oluşturmaktadır. %30,1’i ise gençlerdir (<https://biruni.tuik.gov.tr>).

Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştakilerde işsiz sayısı 2016 yılı Şubat döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 2 bin kişi azalarak 3 milyon 224 bin kişi oldu. İşsizlik oranı ise 0,3 puanlık azalış ile %10,9 seviyesinde gerçekleşmiştir (www.tuik.com.tr).

Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştakilerde işsiz sayısı 2017 yılı Şubat döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 676 bin kişi artarak 3 milyon 900 bin kişi

olmuştur. İşsizlik oranı ise 1,7 puanlık artış ile %12,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde; tarım dışı işsizlik oranı 2,1 puanlık artış ile %14,8 olarak tahmin edilmiştir. Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı 4,7 puanlık artış ile %23,3 olurken, 15-64 yaş grubunda bu oran 1,8 puanlık artış ile %12,9 olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.com.tr).

Günümüzde çalışma kişinin temel haklarından biri olarak görülmektedir. Çalışma hakkı ve işsizliğin önlenmesi insana verilen değerlerin bir göstergesidir. Öte yandan çalışma hakkı, birey için kendisinin ve ailesinin geçim olanak ve araçlarını sağladığından ötürü yasama hakkının da bir devamı niteliğindedir (Yüksel, 2003: 22).

Artan işsizlik ülkelerin en önemli makroekonomik sorunları arasında yer almaktadır. Ekonomi politikalarının amaçları arasında tam istihdam sağlanması hedefi önemli bir yer tutmaktadır. Ekonomi politikasının hedeflerinin bir kısmının birlikte uygulanması mümkünken bir kısmı ise uygulamaları birbiri ile çelişen politikalarlardır. Dünyada işsizliğin giderek artması, ekonomi politikaları uygulanırken tam istihdamın sağlanması hedefini öncelikli kılmaktadır. İşsizliğin gerek ekonomik, gerekse sosyal ve psikolojik yönleri dikkate alındığında konunun önemi bir kat daha artmaktadır. Bu değişimler işgücü piyasasında bir takım reformların yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Gelişmiş toplumlarda, istihdam yalnızca ekonomik açıdan değil, toplumsal açıdan da önemli görülmektedir. Toplumda, bireyin çalışmak istek ve yeteneğinin de olup da işsiz kalması, çalışma olanağı bulamaması, insan yaşamı üzerinde derin ekonomik, sosyal ve moral etkiler bırakan bir olaydır. Türkiye’de emek piyasası, çok parçalı bir yapıya sahip olmasının yanı sıra, genç ve dinamik bir nüfus yapısına ve büyük bir emek arzı fazlalığına da sahip bulunmaktadır. İşgücü nitelik itibarıyla genç ve niteliksizlerden oluşurken; tarımsal istihdam halen yüksek buna karşılık ücretli çalışanların toplam istihdam içerisindeki payı oldukça sınırlıdır. Emek piyasasındaki kurumsallaşma düzeyinin düşük ve yetersiz olması ile yeterli istihdam hizmetlerinin sunulmaması gibi sorunlar Türkiye’de emek piyasasının diğer önemli sorunlarını oluşturmaktadır (Işığışık, 2011: 134).

2.1.5. İşgücü Piyasalarının Özellikleri ve Türkiye’ de İşgücü Piyasaları

1950’ li yıllardan sonra tarımda makineleşme ile birlikte Türk işgücü piyasası süratli bir şekilde farklılaşma sürecine girmiştir. İşgücü piyasası modelleri açısından Türkiye’deki durum, organize sanayi, ticaret ve hizmet kesimlerinde daha ziyade kurumsal iş piyasalarının özellikleri görülür. Tarım kesimi, ev sanayi, esnaf ve küçük sanatkarlar için tabii ve esnek iş piyasasının şartları ağırlık kazanmaktadır. Kamu hizmet kesimi ise, güdümlü iş piyasası modeline uygun özellikler gösterir. Türkiye’de hangi hizmet kesimi kapsamında yer alırsa alsın bütün insanlar genişçe bir hukuki çerçeve ile yönlendirilmektedirler (Gök, 2004: 15).

İşgücünün uluslararasılaşması ya da küreselleşmesi ile kast edilen, farklı ulusal işgücü piyasalarının karşılıklı bağımlılığının ve etkileşiminin artmış olmasıdır. İşgücü piyasalarının temel özellikleri aşağıdaki gibidir (Biçerli, 2003: 3-9):

1. İşgücü piyasası çok sayıdadır: İşgücü piyasaları meslek ve coğrafi alan bakımından sınıflandırılabilir. Marangoz işçileri piyasası, bilgisayar işletmeni piyasası gibi meslek bazlı çok sayıda piyasa olduğu gibi Ege Bölgesi işgücü piyasası, Türkiye işgücü piyasası gibi coğrafi alan açısından farklı işgücü piyasaları da vardır.

2. Tek bir merkezî ücret bulunmamaktadır: İşgücü piyasalarındaki bilgi eksiklikleri nedeniyle farklı ücretler oluşmaktadır.

3. İşçiler homojen değildir: İşçiler yaş, cinsiyet, eğitim, zekâ, beceri, iş deneyimi ve iş motivasyonu gibi özellikler açısından farklılıklar gösterir.

4. İstihdam ilişkisi süreklidir: Firma mevcut işgücünü her gün yenileri ile de değiştirilemeyeceğinden emeğin çalıştırılmasında devamlılık esastır.

5. İşçinin emeğini kendisinden ayırmak mümkün değildir: Bir malın alıcı ve satıcıları pazarlık yaptıkları nesnenin dışındadır. Ancak emeğini arz eden birey açısından pazarlığın kişisel hayatı üzerinde etkisi vardır. İşçiler için ne kadar ücret kazanıldığı kadar hangi ortamlarda çalışıldığı da önemlidir. Ücret ve ücret dışı unsurların oluşturduğu istihdam koşullarından en yüksek faydayı elde etmek isterler.

6. İşçilerin pazarlık güçleri genellikle zayıftır: İş arayanların sayısı açık iş sayısından fazla ise ve/veya ikame edilebilirlik derecesi düşükse işveren karşısında

pazarlık güçleri zayıftır. Nitelikli sanatkârlar gibi ikame edilebilmeleri zor olan işçilerin yüksek bir pazarlık gücü vardır.

7. Emek talebi türetilmiş bir taleptir: Diğer mal ve hizmet piyasalarında talep mal ve hizmetlerin sağlayacağı fayda nedeniyle gerçekleşirken emek talebi, mal ve hizmet üretimine bağlıdır. Dolayısıyla herhangi bir mal ve hizmet üretilmeyecekse emek de talep edilmeyecektir.

8. Emek hareketliliği tam değildir: Emeğin hareketliliği önünde bazı engeller vardır. İşgücü piyasasının bütününde ücretlerin dengeli bir hale gelmesi için bir geçici eğilim yaratabilmesine yeterli olacak kadar emeğin hareketli olduğu düşünülse bile emek tam anlamıyla hareketli değildir.

9. İşgücü piyasası bilgisi oldukça eksiktir: İşverenler ve işçiler, işgücü piyasası bütününde ücretler ve iş olanakları hakkında tam olarak doğru bilgiye sahip değildirler.

Türkiye’de işgücü piyasasının kendine has özellikleri vardır. Ülke nüfusunun dağılımı, nüfus artışı eğitim durumu, işgücü kapsamındaki nüfusun tanımı, işsizlere bakış ve onlara yönelik politikalar vb. bakımlardan işgücü piyasamızın farklılıklar gösterdiğini ifade edebiliriz. Bu farklılıklar aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir: (Gök, 2004: 11-12).

1- Her şeyden önce Türk işgücü piyasası içerisinde tarımın görece ağırlığı belirgin bir şekilde kendisini göstermektedir. Bu durumda Türkiye’yi OECD ülkeleri arasında farklı bir konuma getirmektedir. Türkiye’de toplam nüfusun 2005 yılı itibarıyla %38’den fazlası ve toplam işgücünün de %41’den fazlası kırsal kesimde yaşamaktadır. İşgücü büyüklüğü bakımından Türkiye’ye yakın ülkelere örnek olarak İtalya’da bu oran %6,8’dir. Tarım sektörünün görece ağırlığının bir sonucu olarak toplam işgücünün % 47’si ücretli iken, %7,2’si yevmiyeli, %29,8’i işveren ve kendi hesabına çalışan konumunda olan, %16’sı ücretsiz aile işçisi konumundadır.

2- Tarım sektörünün görece ağırlığının bir uzantısı olarak sanayi işgücü verimliliği ile tarımsal işgücünün verimliliği arasında çok büyük bir farklılık vardır. Tarım sektöründeki verimlilik oranı sanayi verimliliğinin yaklaşık olarak dörtte biri kadardır. Özellikle tarımsal işgücünün ve enformal sektörün düşük verimliliği Türkiye’de işgücüne ilişkin sorunların en önemlilerinden birisini oluşturmaktadır.

3- Kentlerdeki enformal sektör toplam istihdamın %35,9'unu oluşturmaktadır. Bu durumda işgücü piyasasını incelerken üç ayrı kesimi dikkate almamız gerekmektedir. Bunlar, tarım sektörü, enformal sektör ve formel sektördür.

4- Tarım dışı sektörde, kamu sektörünün ve sendikaların ağırlığı ile iç göç olgusu önemle üzerinde durulması gereken unsurlardır. Tarım sektörünün toplam istihdam ve genel nüfus içerisindeki ağırlığı her geçen gün azalmaktadır.

Bir diğer önemli tespit ise, işgücü piyasasına ait çeşitli verilerin ekonomik aktivitenin kurumsallaşma ve ölçek ekonomisine yönelme eğilimi içinde olduğunu yansıtmasıdır. Yani, daha önce bireysel girişimler tarafından sağlanan mal ve hizmetler giderek daha kurumsal yapılar tarafından yerine getirilmektedir. Ücretli çalışanların istihdam içindeki ağırlığının artış eğiliminde olması ve çalışanlar içinde sigortalı olanların payının artması, bu eğilimin en bariz göstergeleridir. Böyle bir eğilim, verimlilik artışlarının devamının en büyük destekçisi olacaktır. Bu yer değişimi, başlangıçta ilave istihdam getirmese de, kurumsal yapıların istihdam yaratma potansiyelinin yüksekliği ve gelişmiş ülkelerde ücretli payının %80-90 aralığında olması, gelecek açısından ümitlerimizi korumamızı getirmektedir.

Gelişmiş ülkelerde, kadın-erkek ayrımının sosyal yaşantıda olduğu kadar ekonomideki rolleri açısından da genellikle önemi kalmadığı görülmektedir. Sadece erkek ve kadın nüfusun istihdam ve talep potansiyeli açısından belirgin farklılıkları bulunmaktadır. Oysa gelişmekte olan ülkelerde kadının toplumdaki yeri belirgin bir şekilde farklıdır. İstihdam olanağı ve üretime katılımı daha azdır (Eren, 2000: 8).

Bir toplumda ekonomik gelişme, refahın artması anlamına gelir. Genelde ekonomik gelişme tarım dışı sektörlerde daha yüksek düzeylerde ortaya çıkar. Bu nedenle iktisadi gelişme sonucu, tarımın milli gelir, istihdam ve dış ticaretteki payı azalır. Ancak bir toplumun ekonomik yapısının genelde tarım sektörü aleyhine gelişme göstererek değişmesi, tarım sektörünün ihmal edilmesi anlamına gelmez. Sadece gelişme potansiyeli daha yüksek sanayi ve hizmetler sektörüne daha fazla önem verilmesini gösterir. Ekonomik gelişmeye bağlı olarak tarım sektöründe makineleşmenin ve modernleşmenin yaşanması kaçınılmazdır. Buna bağlı olarak tarımsal işgücü sayı ve oran olarak azalma gösterecektir (Eren, 2000: 182). Toplam istihdam içerisinde tarımın payı giderek azalırken, sanayi ve hizmetlerin payı artmakta

ve özellikle hizmetler sektöründe çok daha büyük artışlar görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde sanayileşme önce sanayi kesimindeki istihdamı daha sonra hizmetler kesimindeki istihdamı arttırır. Ülkemizde ise hizmetler kesimindeki istihdam artışı sanayi kesimindeki istihdam artışından daha hızlı olmaktadır.

Türkiye’de işgücü piyasasının bugün karşı karşıya olduğu iki büyük sorun yüksek işsizlik oranı ve son derece düşük olan kadın işgücüne katılım oranıdır. Bu iki sorun birbiriyle yakından ilgilidir ve işsizlik sorununu çözmeye yönelik politikalar aynı zamanda kadın istihdamı sorununu da beraberinde ele almak zorundadır. Türkiye’de sürdürülen makro-ekonomik politikaların düzenli ve güvenceli istihdam oluşturma kapasitesinin yetersizliği ve toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksunluğu, kadınların hem çalışma yaşamına katılırken hem de katıldıktan sonra yaşadıkları sorunları derinleştirmektedir. Bu nedenle işsizlik sorununu çözmeye yönelik aktif istihdam politikalarının aynı zamanda toplumsal cinsiyet bakış açısını içermesi ve istihdam politikalarının içinde kadın istihdam politikalarının yer alması gereklidir (Sayın, 2007: 67).

Türkiye’de sağlıklı ve etkin bir işgücü piyasasının varlığı, sürdürülebilir bir büyüme ortamının sağlanması ve ekonomik rekabet gücünün artırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de işgücüne katılma oranının Avrupa Birliği ortalaması ile karşılaştırıldığında düşüktür. İşgücüne katılma oranının düşük olması, tarımsal istihdamda azalma eğilimi sonucu artan kente göçün, özellikle kadınların iş gücünden çekilmesine neden olması, ortalama eğitim süresinin uzaması ve kadınların iş bulma umudunu kesip iş aramaması ile işgücü eğitim seviyelerinin düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. Türkiye’de işsizlik sorunu geçiş ekonomisinin sorunlarından ve işgücü piyasasının katılıklarından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de büyük miktarlarda iş yaratmanın tek yolu, yeni üretim kapasitelerini geliştirmekten ve hızlı büyümeden geçmektedir. Türkiye’de istihdam yaratmayan bir büyüme yaşanmaktadır. Türkiye ekonomisinde büyüme, istihdam dostu bir büyümeye dönüştürülmediği takdirde işsizliğin yükselmesi kaçınılmaz olacaktır. İstihdam dostu büyüme yaratabilmek için de mutlaka iş gücü piyasasının istihdam ve artışını sınırlayan yapısal özelliklerin belirlenmesi ve bu tür engellerin aşılmasına yardımcı olacak iktisat politikalarının tasarlanması gerekmektedir (Bozdağlıoğlu, 2008: 62).

2.1.6. İşgücü Piyasasında Kadın İşgücü

Tarihsel süreçte kadınların işgücüne katılım oranlarının artması, genellikle olumlu bir süreç olarak algılanmıştır ve bu yönde algılanmaya da devam etmektedir. Kendine yeten ve ekonomik özgürlüğe sahip kadınların sayısında meydana gelen artışlar, doğal olarak olumlu gelişmeler olarak nitelendirilebilir. Ancak kadınların işgücüne katılım oranındaki artışlar, tarihsel süreçte ilk etapta, düşük ücretli, güvencesiz, niteliksiz emek gerektiren sektörler çerçevesinde gerçekleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla, kadınların işgücü piyasasında artan egemenliğinin, başlangıçta gelişmiş ülkeler için bile nicel bir anlam ifade ettiğini söylemek mümkündür. Günümüzde ise gelişmiş ülkelerde kadınların işgücü piyasasındaki statüsü, gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha iyi olmakla birlikte, dünya genelinde işgücü piyasasında cinsiyet eşitliğinin tam olarak sağlandığını iddia etmek mümkün değildir (Kılıç ve Öztürk, 2014: 111). Günümüzde, küreselleşme ile birlikte, iş dünyasının yaşadığı en büyük gelişmelerden biri, kadın işgücünün çok yoğun bir biçimde, iş yaşamına girmesidir (Mercanlıoğlu, 2009: 35)

Feminist iktisatçıların literatüre en önemli katkılarından biri de, toplumsal yeniden üretim kategorisiyle, ana akım iktisat anlayışına karşı çıkmaları olarak ifade edilebilir. Piyasa üzerinden, metalaşmış, parasallaşmış bir değiş tokuşun dışında, ev işleri, çocuk bakımı, yaşlı bakımı gibi farklı üretim faaliyetleri kapsayan yeniden üretimin daha geniş kapsamlı ele alınması çok önemlidir. Yeniden üretim üç başlık altında irdelenir: işgücünün yeniden üretimi, mevcut yaşamın sürdürülmesi için harcanan emek anlamında toplumsal yeniden üretim ve bir sonraki kuşağın yetiştirilmesi için harcanan emek olarak insanların yeniden üretimi; hepsi görünmeyen kadın emeğidir. Böylece üretim/yeniden üretim ikiliğini açacak ve tarihselliği içinde patriyarka ile kapitalizmi kullanım değerini de kapsayacak şekilde buluşturacak bir analiz de mümkündür (Özkaplan, 2009: 15).

Genel olarak Türkiye’de nüfusun yapısı ve çalışan kadınlarla ilgili başlıca veriler değerlendirildiğinde, mevcut ekonomik modelde ve sosyal politika uygulamalarında, ücretli çalışan kadın sayısının artmasının kolay olmadığı görülmektedir. İşgücü talebi, çalışma çağındaki nüfus artışının gerisinde kalmakta,

hatta giderek daralmaktadır. Diğer taraftan hizmetler ve sanayi sektörünün gerektirdiği vasıflardan yoksun olan kadınlar, ağırlıklı olarak ancak yasal olmayan (enformel) sektörlerde istihdam imkanı yada ev içi üretim olanağı bulmaktadırlar (Bedük, 2005: 108).

Kadınlar açısından, işgücü piyasasına katılımın düşük olması ve eğitim imkânlarının çok sınırlı olması, toplumsal cinsiyet rollerinin biçimlendirdiği kadın olma durumu, geleneksel kadın rol modeliyle yetiştirilmek, kadına gelir elde etmek için yeterli zaman kalmaması insan haklarından sınırlı yararlanmalarına neden olmaktadır. İşgücü piyasasının kadınlara yönelik ayrımcı tutumları da kadın yoksulluğunu artırmaktadır. Bütün bu faktörler, kadın yoksulluğunu ağırlaşmasına ve kuşaklar boyunca sürmesine, kalıcılaşmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, kadın yoksulluğunu azaltabilecek en önemli unsur ise, kadınların çalışma hayatına daha fazla dâhil edilmesine (katılmasına) ilişkin sosyo-ekonomik politikalar (Gerşil, 2015: 169).

Kadın işgücünün formel sektörde daha çok kısmi veya belirli süreli çalışma gibi a-tipik istihdam biçimleriyle ve düşük ücretle ikincil işgücü piyasasında yer bulmaları, kadın işgücünün ekonomik büyüme dönemlerinde istihdam edilen ve ekonomik durgunluk dönemlerinde istihdam dışı bırakılan sayısal esneklik unsuru olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Nitekim sayısal esneklik piyasa koşullarına göre işçi alınmasına ve çıkarılmasına imkan sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki formel sektörde - her ne kadar ikincil işgücünü oluştursa da - işsiz kalma riski oldukça yüksek olan kadın işgücünün giderek günümüzde reel sektörün taşeronu konumuna gelen enformel sektöre kaydığı görülmektedir. Bu bağlamda, küresel mal ve değer zincirleri içinde çok uluslu işletmelerin gelişmiş ülkelerde bulunan merkezleri sadece tasarım ve pazarlamayla uğraşırken, emek yoğun üretim sürecinin gelişmekte olan ülkelere fason üretim üzerinden küçük ve orta ölçekli işletmeler ile ev eksenli çalışma temelinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Maliyetler, işgücünün esnek üretim ilişkileri içinde güvencesiz ve korumasız işlerde istihdamı yoluyla düşürülürken, gelişmekte olan ülkelerde enformel ekonomi ve enformel istihdam içinde kadınların payı hızla artmaktadır (Cesur, 2009: 55).

İşgücü piyasasının kadınsılaşması, kadınların formel işgücüne yoğun katılımı olarak ifade edilmektedir. Ancak, bu ifade sadece kadın işgücünün artışı değil, geleneksel olarak erkekler tarafından yapılan pek çok isin dönüşümü bir diğer ifade ile kadınsılaşması anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, kavramın özünde istihdam biçimlerinde ve işgücüne katılımında kadınların sayısındaki artış bulunmaktadır. Feminist kurama göre, kadınsılaşması ile kastedilen küresel piyasalarda ihracata dayalı ticaret rejiminin yarattığı iş türlerinin toplumsal cinsiyet yapısıdır. Kuram, işgücü piyasasının kadınsılaşmasının mümkün olan en fazla sayıdaki kadının statülerinin geliştirilmesini değil, işgücü piyasasında erkeklerin yaptığı bazı işlerin geleneksel olarak kadınlar tarafından yapıldığı algısının oluşturulmasına dayalı bir dönüşümü ifade ettiğini kabul eder (Aktaran: Cesur, 2009: 56).

Kadınların toplumsal açıdan yaşadığı sınırlandırmalar onların işgücü piyasalarına katılımlarını etkilemiş, yıllar itibariyle çalışma hayatına dahil olan kadın sayısında farklılaşmalar meydana getirmiştir. Bu nedenle kadınların eğitim düzeyi, yaşı, sektörel dağılımları, işsizlik ve istihdam durumları ile kayıtlılık durumlarının tespiti kadın işgücünün analiz edilmesinde önem arz etmektedir.

2.2. KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Geçmişten bu yana tartışılan toplumsal cinsiyet işgücüne katılım ile de ilişkilendirilmektedir. Çalışma hayatında kadınlar birçok sorunla mücadele etmektedir. Gerek işverenler tarafından, gerek eşi ya da ailesi tarafından gerekse de hissettikleri çocuk ve ailevi sorumluluklar nedeni ile kadınlar ikincil işgücü olarak görülmektedir. Kadının işgücüne katılımını etkileyen çok fazla değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler aşağıda açıklanmıştır.

2.2.1. Toplumun Kültürel Yapısı

Kadın ev işi ve çocuk bakımı gibi geleneksel ancak ekonomik karşılığı bulunmayan çok sayıda günlük yaşam faaliyeti ile uğraşırken, erkek ev dışında çalışarak evin geçimini sağlamış, bu durum da kadını ekonomik anlamda erkeğe bağımlı kalmıştır. Bu sosyo-ekonomik ilişki erkeği eve ekmek getiren kişi yaparken

ekonomik ilerlemenin de başrolü haline bürümüştür. Bu bakımdan erkek, kendisine verilen bu toplumsal rol ile ekonomik olarak üretken olmakta ve toplumsal değer kazanmakta; kadın ise hem ekonomik anlamda erkeğe bağımlı olmakta hem de yaptığı günlük yaşam faaliyetlerinin ekonomik bir değeri olmadığı için toplumsal değersizliğe sürüklenmektedir (Koray, 2000: 215).

Yıllarca kadının esas çalışma ortamı evi ortamı olurken, erkek evin geçimini sağlamak amacıyla ev dışında gelir getirici bir işte çalışmaya yönelmiştir. Kadın ve erkeğin toplumsal rol paylaşımı ile rolleri keskin sınırlar ile belirlenirken, kadın da ekonomik yönden tümüyle erkeğe bağımlı hale gelmiştir (Aytaç ve Işığışok, 2001: 30). Toplumların kendine özgü kültürüne, tarihsel oluşumuna göre farklılık gösteren kadın ve erkek arasında işbölümü derecesi bulunmaktadır. Toplumlarda geniş kabul gören görüşe göre, cinsler arasında, kadını çocuk bakımı ve ev işleri gibi daha çok ev içi üretim faaliyetlerinin yapıldığı özel alana kapatan bir görev paylaşımı vardır. Dolayısıyla, doğurganlık oranı, çocuk bakımının eşler arasındaki dağılımı, ev işleri ve yaşlı bakımı gibi ev içi üretim faaliyetlerinin dağılımı ve bu işlerin yoğunluğu kadının işgücüne katılımında belirleyici etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeniden üretim faaliyetlerinin kadının ücretli çalışması üzerindeki etkilerini anlayabilmek için söz konusu kadına yüklenmiş görevlerinin ailenin başka üyeleri tarafından desteklenip desteklenmediğinin de dikkate alınmalıdır (Dedeoğlu, 2000: 151).

Toplumdaki maddi koşullar ve değer yargıları değişmedikçe kadının çalışması ona gerekli olan ekonomik bağımsızlığı sağlamayacaktır. Bunun önemli bir nedeni de sadece ekonomik mecburiyetten dolayı çalışan kadının, aldığı paranın tamamını ya da büyük bir kısmını aile bütçesine ek olarak vermesidir. Bir yandan çalışmasına rağmen aileyi geçindiren kendisi olmamakta, öte yandan kazandığı paranın harcanma biçimi üzerinde de yeterince söz sahibi olamamaktadır. Zaten kendisini işkadını olarak görmeyen kadın, para kazanmanın kendisine sağlayacağı ekonomik bağımsızlıktan ve buna bağlı olan bazı kişisel özgürlüklerinden de yararlanamayacaktır (TİB Yayını, 2005).

Sosyo-kültürel engeller kadınların iş arama davranışını da etkilemekte, kadınlar daha çok yakınları ve tanıdıkları üzerinden iş aramakta, gazete ilanlarını

güvensiz bulmaktadır. Bu noktada kadınların iş bulma şanslarını kısıtlamaktadır. Geleneksel olumlu imaja sahip iki iş alanı, “fabrika” ve orta eğitim gruplarında “devlet kapısı” yani memurluktur. Kadınların “temiz işyeri” olarak tanımladıkları bu tip iş talepleri, sömürülme, taciz ve aldatılmanın olmadığı işyerleri fikrine yönlendirir (Toksöz, 1999: 63).

Kadın işgücü arzını belirleyen sosyo-kültürel faktörlerden bir diğeri, kadının gelişiminde belirleyici rol oynayan erkeğin davranış ve tutumlarıdır. Erkeğin eğitim düzeyinin düşük olması, kadının aile içi ve toplumdaki rolünün ve statüsünün önemini yeterince kavrayamaması, kadının günümüz toplumunda ve işgücü piyasasında layık olduğu yeri almasında bir başka engel olarak karşımıza çıkmaktadır (Şişman, 2004: 5).

Toplumun kültürel bakış açısıyla orantılı olarak kadınları örgütsel ve toplumsal önyargılar tarafından oluşturulan ve kadınların üst düzey pozisyonlara gelmelerini engelleyen görülmeyen, yapay duvarlar olarak tanımlanan cam tavan kavramı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Kadınların işlerini ailevi nedenlerle rahatlıkla bırakabilecekleri, rekabetçi bir ortamda başarılı olamayacakları düşüncesi ve kadına karşı önyargıların yanında üst düzey erkek yöneticilerin kendilerini kadınların yanında rahat hissetmedikleri düşüncesi cam tavanı oluşturmaktadır. Tüm ataerkil toplumlarda olduğu gibi ülkemizde de kadınların astı konumunda bulunmak ve onlardan emir almak, erkek çalışanlar için onur kırıcı olarak değerlendirilmektedir. Erkek çalışanlar dışında kadın çalışanların da kadın yöneticiler yerine erkek yöneticilerle çalışmak istediği görülmektedir (Besler ve Oruç, 2010: 25).

Türk kadının çalışma oranındaki artışı etkileyen en önemli faktör ekonomik faktördür. Diğer faktörler daha çok meslek dağılımının biçimini etkilemekte ve yönlendirmektedir.

2.2.2. Kadınların Eğitim Durumu

Eğitim düzeyi ile kadınların çalışma hayatına katılma oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım oranı ve çalışma hayatında kalma süreleri artmaktadır (Bedük, 2005: 106-117).

Teorik açıdan eğitim seviyesinin işgücüne katılma oranını iki yönden etkilemesi söz konusudur: Birincisi; daha eğitilmiş çalışanlar emek piyasalarında daha yüksek gelirler elde edebileceklerinden, bu durumda iş piyasaları dışında kalmanın maliyeti de yükselecek, işgücüne katılım oranları artacaktır. İkinci olarak, eğitim doğrudan, dolaylı ve psikolojik maliyetleri olan bir yatırım olduğundan, yatırımın getirisini elde edip maliyetini karşılamak ancak emek piyasalarında çalışmak ile mümkün olacaktır. Bu yönüyle, teorinin belirlediği etkilerin Türkiye işgücü piyasalarında geçerliliğinin olduğu görülmektedir (Özer ve Biçerli, 2003: 66).

Eğitim bölgesel dengesizlikleri giderme konusunda da son derece önemlidir. Özellikle geri kalmış bölgelerde yatılı okullar açarak, öğrencilere çeşitli burslar vererek eğitimin artırılması sağlanmaya çalışılmalıdır. Eğitimin artırılması, eğitilmiş bir kadının daha eğitilmiş ve bilinçli çocuklar yetiştireceği, daha az çocuk yaparak nüfus artış hızının denetim altına alınabilmesine yardımcı olacağı düşünüldüğünde sadece işgücü piyasası için değil, uzun vadede ülke ekonomisi için de son derece yararlı olacaktır. Eğitim tek yönlü olarak ele alınmamalıdır. Eğitim istihdamla direkt ilişkili olup eğitim arttıkça istihdam edilebilirlik artmakta, devamında eğitimin ekonomik kalkınma-büyüme ve yarattığı pozitif dışsallık ekonomiyi olumlu etkilemektedir (Berber ve Eser, 2008: 14).

Kentsel alanda okuryazar olmayanlara göre diğer eğitim düzeylerine sahip olan evli ve bekar kadınların işgücüne katılımı artmaktadır. Yüksek eğitime sahip olanların işgücüne katılım konusunda daha aktif oldukları görülmektedir. Kırsal alanda okuryazar olmayanlara göre ortaokul mezunu evli kadınların işgücüne katılımı azalırken, üniversite mezunu evli kadınların katılımı artmaktadır. Kırsal alandaki bekar kadınlar değerlendirildiğinde, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının çalışma tercihi daha fazladır. Kırsal kesimde kadınların genellikle ücretsiz aile işçisi olarak tarım sektöründe faaliyet gösterdiği göz önüne alınırsa, eğitim düzeyinin çalışma kararlarında neden çok fazla etkili olmadığı anlaşılabilir (Kızılgöl, 2012: 99).

Eğitimin Türkiye’de doğurganlığı etkileyen en önemli faktör olması diğer faktörlerin doğurganlığa olan etkisinin göz ardı edilmesini sağlamaz. Eğitim doğurganlığı direkt olarak etkileyebilmekteyken dolaylı etkilerinin görülmesi

açısından diğer sosyoekonomik faktörler de önem arz etmektedir (Akça ve Ela, 2012: 225).

2.2.3. Kadınların Medeni Durumu

Türkiye’de kadın-erkek eşitliği yasalarda yer almasına rağmen, uygulamaya geçilememekte, kadının işgücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların oluşmaması işgücüne katılımın düşük olmasının önemli nedenlerinden biri olmakta, sonuçta Türkiye’de kadın istihdamı temel sorun alanlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir. Kadının niteliksel gelişiminin sağlanmasında, kariyer yapmasında ve kariyerinde ilerleme kaydedebilmesinde karşılaştığı sorunlar dile getirildiğinde, bunların sadece evlilik açısından değerlendirilmesi, yalnızca aile bağlamı içerisinde ele alınması ve irdelenmesi doğru olmamaktadır. Diğer taraftan işgücü içinde yer alan, kariyer yapma çabasında olan, evli olmayan kadının bir aile kurmak bağlamında karşılaşılabileceği sorunlar bulunmaktadır. Başta akademisyenler olmak üzere, çok sayıda kadın kariyerine ağırlık vermesi durumunda bir aile kurma isteğini ertelemek durumundadır (Gürol, 2007: 148).

Kadın işgücüne katılma oranları medeni duruma göre incelendiğinde, genelde boşanmış kadınların işgücüne katılma oranlarının gerek Türkiye ortalamasından, gerekse; hiç evlenmemiş, evli ve eşi ölmüş kadınlar sınıflandırmasında yer alan kadınların işgücüne katılma oranlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Boşanma kadınlar üzerinde çoğu zaman ekonomik etkileri olumsuz etkileyen bir olaydır. Kadınların genel olarak eski eşlerinde yeterli nafaka alamamaları onları ekonomik bakımdan sıkıntı yaşamaları işgücüne katılma kararlarını pozitif yönde etkilemektedir. Yaşanan bu sıkıntının yaşam maliyetlerinin daha fazla olduğu kentlerde daha fazla hissedilmesi, kentlerde boşanmış kadınların işgücüne katılımlarını daha fazla arttırmış durumdadır (Biçerli ve Özer, 2003: 70).

Anne olmak, sadece kadınlara özgü olan ve emek piyasalarında oluşan ayrımcılığın en önemli nedenlerindedir. Kadın işgücü, işyerinde olduğu kadar ev içinde de çocuk bakımı, diğer aile büyüklerinin bakımı gibi birçok rol üstlenmektedir. Çocuk sahibi olmak bazen çalışma hayatına ara verilmesine bazen de son verilmesine neden olmaktadır (Altuntaş, 2006: 26). Kadın çalışan bu sorumlulukları yerine

getirmediginde çocuklarına karşı sorumluluk duymaktadır Çocuk bakımı hizmetlerini anne yerine gerçekleştirecek kreş, anaokulu gibi kurumların mevcut olmaları da sorunu çözmemektedir. Birçok araştırma çocuk Türkiye’de kadının işgücüne katılımına çocuk bakım maliyetlerinin aile bütçesi içindeki payının yüksek olduğunu ve özellikle düşük gelir düzeyindeki ailelerin bu durumdan daha olumsuz etkilendikleri görülmektedir (Biçerli ve Özer, 2003: 68).

En önemli değişkenlerden birisi olan çocuk sayısı arttığında kentsel alanda evli kadınların işgücüne katılımı azalırken kırsal alanda artmaktadır. Çocukların yaş grupları dikkate alındığında, hem kentsel hem kırsal alanlarda, 0-5 yaş grubundaki çocuklara göre 6-19 yaş ve 20-24 yaş grubundaki çocuk sayılarının artışı evli kadınların işgücüne katılma kararını negatif yönde etkilemekte, böylece işgücüne katılımı azaltmaktadır. Ülkemizde çocukların bakımından sorumlu olanlar kadınlar olduğu için çocuk sayısının artması kadınların çalışmasında en büyük engeldir; dolayısıyla bu sonuç beklentilerle uyuşmaktadır. 6-19 ile 20-24 yaşlarındaki çocuklar, 0-5 yaş grubundaki çocuklara göre daha az bakıma ve anneye ihtiyaç duydukları için bu yaş gruplarındaki çocuk sayılarının artışı kadınların çalışmasına engel teşkil etmemektedir. Ancak burada elde edilen sonuç, teori ile örtüşmemektedir. Bağımlılık oranının ve hanehalkı içinde çalışan kişi sayısının artması kadınların katılım kararını olumlu yönde etkilemektedir (Kızılgöl, 2012: 99).

Kadınlar, evdeki sorumluluklarını ve iş hayatındaki sorumluluklarını uyumlu hale getirmeye çalışırken yaşadıkları sorunlardan dolayı ve hem ailevi problemler hem de iş hayatının kadına yönelik önyargısından dolayı geri planda kalmaktadır. Ataerkil aile yapısına ve geleneksel anlayışa göre kadının temel ve birincil görevi annelik ve çocuk bakımındır. Ülkemizde kreş veya gündüz bakımevi gibi sosyal destek kurumlarının yeterli olmaması, çocuklarını bırakabileceği bir yer olmaması gibi önemli birçok sebeple, çocuk sahibi olan kadınların çalışma yaşamından ayrılmasına yol açmakta ya da çalışmak isteyen kadınların iş aramasını engellemektedir. Birçok kadına sunulan ücretin çocuk bakım maliyetini karşılamaya yetmeyişi kadınların zorunlu olarak ev kadınlığı statüsünde kalmalarına sebep olmaktadır. Bunlardan dolayı, aile içerisinde “çocuk bakımı, yaşlı ve hasta bakımı” gibi yükümlülükleri sadece kadınların sorumluluğunda gören toplumsal bakış açısı yerine, bu

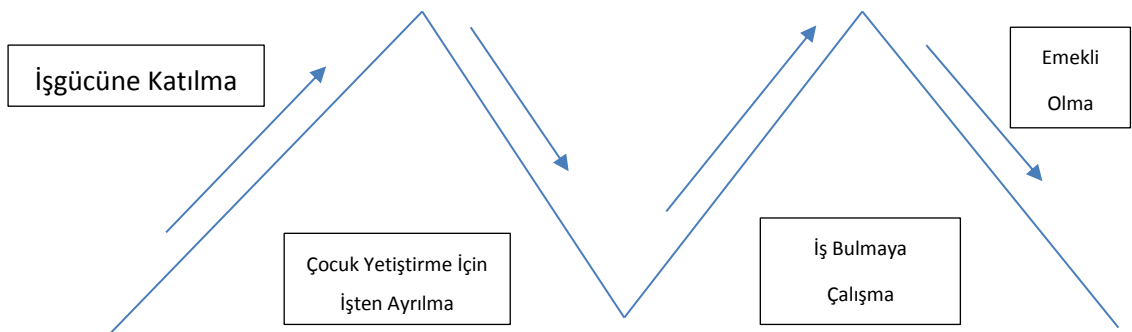
sorumlulukların anne, baba, devlet veya işveren arasında paylaşılması yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir (Gürol, 2007: 149).

Ülkemizde kreş ve yuvaların az sayıda olması, olanların belirli kurumlarla bağlantılı olması veya çok pahalı özel kurumlar olmaları kadınların çalışma yaşamına girmeleri önündeki önemli engellerden biridir. Çocuk bakım maliyetlerinin evli kadınların işgücüne katılma kararlarında önemli bir faktör olduğu ve medeni durumun bu noktada kendini göstermesi söz konusudur.

2.2.4. Kadınların Yaş Faktörü

Kadınların belli yaş gruplarında işgücüne katılım oranının yüksek olduğu görülürken, belli yaş gruplarında ise düşüşlerin olduğu göze çarpmaktadır. Kadınların, ileriki yaşlarda evlilik ve çocuk sahibi olma gibi nedenlerle çalışma yaşamında kalması gittikçe zorlaşmaktadır. Türkiye’de, kadınların ortalama çalışma süreleri çok düşüktür. Evlilik, ev işleri ve çocuk doğurma gibi nedenlerle kadınlar işgücü piyasasından çekilmekte ve 30 yaşlarından itibaren çalışan kadın sayısı gittikçe azalmaktadır. Türkiye’de kadının işgücüne katılımına yaş grupları itibariyle bakıldığında; 15-19 ve 20-24 yaş gruplarında maksimum düzeye ulaşan oranın 25 yaşından itibaren düşüşe geçip 40-44 yaş grubunda ikinci maksimuma ulaştığı, ondan sonra tekrar azalma sürecine girdiği görülmektedir. Bu açıdan yaş grupları itibariyle kadın işgücüne katılımının çok belirgin olmasa da “M” tipinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Biçerli ve Özer, 2003: 68)

Şekil 1: Kadının İşgücüne Katılımı

Kaynak: Wirth, 2001: 4

Çoğu kadın çalışanın 25–35 yas arasında çocuk yetiştirmek için işten ayrıldığı veya part time işlerde çalıştığı; bu dönemi geçiren kadınlardan bazılarının, daha sonra tam zamanlı işlere geri döndükleri görülmektedir. Bu durum doğal olarak, daha yavaş terfi ve daha az kazanmaya yol açmaktadır. Aynı zamanda bu, işyerinde ve bir bütün olarak bakıldığında toplumda, anneyi destekleyecek politikalar ile uygulamaların eksikliğine de dikkat çekmektedir (Wirth, 2004: 29-32).

2.2.5. Kayıt Dışı İstihdam

Türkiye’de kadın işgücüne katılımını etkileyen ve kentsel emek piyasalarında kadın işgücüne katılma oranlarının düşük olmasına neden olan bir başka unsur da boyutları son yıllarda büyüyen “kayıt dışı ekonomi” dir. İstatistiklerde “çalışmıyor” olarak görülen bir kısım kentli kadının özellikle tekstil sektöründe fason üretim yapan işletmelerden ve toptancılardan parça başına iş aldığı, bunun dışında iğne oyası, dikiş, gündelikçi işçilik, örgü işi gibi işlerde de çalıştıkları bilinmektedir (Özer ve Biçerli, 2003: 67).

Kayıt dışı istihdam “İstihdam faaliyetlerinin (üretim ve hizmet) resmi belgelere dayandırılmaması ve böylece resmi kayıtlara girmemesi, sonucunda vergisel ve zorunlu sosyal yükümlülükler de dahil olmak üzere tüm yükümlülüklerin, mali ve sosyal güvenlik kurumlarının denetim alanı dışına çıkarılması” dır. Olağan dışı ve geçici bir istihdam türü olarak belirli bir süre normal karşılanabilecek bu olgu, ülkemizde yapısal bir istihdam sorunu haline gelmiştir (Güloğlu, 2005: 2). Türkiye’de Şubat 2017 döneminde herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı %32,8 olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr).

Kayıt dışı işlerde çalışma, geleneksel yargıları ve töreleri basta kabullenmiş kadınlar tarafından da kısa vadede istenilen bir çalışma türüdür. Ancak bu çalışma tarzının kadınlar açısından belirgin olumsuz yönü ise, çalışan kadın kimliğini kazandırıcı, değişim yaratıcı ve statü yükseltici etkisinin olmamasıdır (Bildirici ve Anafarta, 2001: 68).

Kayıt dışı istihdam özellikle yoğun göç yaşanan büyük şehirlerde günübirlik çalışanların ortaya çıkardığı bir piyasa türüdür. Özellikle kadınlarda günübirlik çalışma daha sık görüldüğünden kayıt dışı istihdamda yine kadın aleyhinde erkeklere oranla daha fazla olmaktadır. Yaşanılan ekonomik krizler, aileye ek gelir sağlama

arzusu eğitimsiz olan kadınları enformel sektörlerde çalışmaya yönlendirmiştir. Ayrıca kadının erkeğin ucuz iş gücü ikamesi olarak görülmesi yine kadınlarda kayıt dışı istihdamın yüksek olmasının en önemli sebeplerindedir. Öncelikle eğitimsiz ya da düşük eğitim olmak üzere, kadınların bazı kaynaklara ulaşmadaki mahrumiyetleri, kadınları zor şartlar altında çalışmaya zorlamaktadır. Endüstride çalışan kadınların büyük bir çoğunluğunun enformel sektörlerde kayıt dışı ve sosyal güvencesiz istihdam edildiği çok bariz bir şekilde görülmektedir. Kadınların eğitim düzeyinin erkeklere göre düşük olması, ticaret hakkında fazla bilgi sahibi olmamaları ve ev içi sorumlulukların çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirilmesi kadınların iş olanaklarını kısıtlayan etmenlerdir (Ersoy ve Şengül, 2002: 65).

2.2.6. Ücretsiz Aile İşçiliği

Günümüz çalışma istatistiklerinde “ev kadınları” çalışmayan kimseler olarak görülmektedir. Yani kadının üstlenmiş olduğu çocuk ve aile bakımı, ev işleri gibi faaliyetler parasal değeri olmayan işler olarak kabul edilmekte, yani ekonomik etkinlik sayılmamakta, parasal karşılığı da bulunmamaktadır. Oysa bu işler için harcanan süre, bir gelir karşılığı çalışılan toplam iş süresinden daha fazladır. Kadınların büyük bir çoğunluğunun yaptığı ücretsiz aile işçiliği adı üzerinde parasal karşılığı olmayan bir çalışmadır. Kadınların ücret karşılığı yapmadıkları bu iş ve faaliyetler aynı zamanda hane harcama kalemlerini ve hane tasarruflarını da etkilemektedir. Bu durumda kadınların ve erkeklerin üretim ve gelirleri ayrı ayrı ölçülemediğinden, aile geliri olarak erkeğin hanesine yazılmaktadır (Yiğit, 1999: 14).

Türkiye’de kadınların istihdam durumu incelendiğinde, istihdam edilen kadınlarımızın büyük bir kesiminin ücretsiz aile işçisi statüsünde görülür. Ücretsiz aile işçiliği kırsal yerleşim alanlarında oldukça yaygın iken, kentsel emek piyasalarında düşük oranlarda görülmekte, bu durum kırsal-kentsel alanlar arasında kadınların işgücüne katılım oranlarının değişiklik göstermesine sebep olmaktadır. Bu gerçekten hareketle, kadın işgücünün tarım sektörünün ağırlıkta olduğu kırsal alanlarda ücretsiz aile işçisi olarak emek piyasalarında yer almalarına karşılık, ücretli ve yevmiyeli işlerin çoğunlukta olduğu kentsel alanlarda emek piyasalarına giremedikleri ifade edilebilir (Özer ve Biçerli, 2003: 66).

Kadınların işgücüne katılım oranının düşmesinin temel sebebi, kırdan kente göç oranının yüksekliğidir. Kadınlar kırdan, tarım kesiminde üretken faaliyet içinde, ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmekteyken, kente göç ettikten sonra iş bulma olanaklarından yoksun olarak ev kadını statüsü ile işgücünün dışında kalmaktadır. Çünkü kentte işgücü piyasasının gerektirdiği niteliklerden yoksun durumdadırlar (Başargan, 2000: 87).

2.2.7. Ücret Düzeyi

Türkiye’de çalışma yaşamında genel olarak yasal eşitlik sağlansa bile uygulamada cinsiyet ayrımcılığına dayalı pratikler ise alma sürecinden başlayarak, ücret düzeyinde, işte yükseltmede, işten çıkartmada, tayin ve erken emeklilikte ve cinsel taciz olgusunda karşımıza çıkmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki ücret farklarının genelde iki temel nedeni vardır: İlki kadınların çoğunlukla düşük ücretli vasıfsız işlerde yoğunlaşmaları, ikincisi eşit veya eşdeğer işlerde bile kadınlara erkeklerden daha düşük ücret ödenmesi (Sönmez, 2006: 4).

Türkiye’de eşit işte veya eşdeğer işte kadınlara erkeklere kıyasla daha düşük ücret ödenmesine dair kapsamlı araştırmalar yoktur. Kimi saha çalışmaları kadınlara aynı taban ücreti ödense bile bazı ek ödemelerde farklı uygulama yapıldığını ortaya koymaktadır. 1995 yılında yapılan bir diğer araştırmada hane halkı gelir ve tüketim harcamalarından hareketle kadın ve erkek kazançları kıyaslanmış ve kadın kazancının %33,2 daha az olduğu saptanmıştır. Bu farkın %23,6’sı kadın ve erkek arasındaki nitelik farkından ve %76,4’ü cinsiyetten kaynaklanmaktadır. İlkokul mezunu kadınların saatlik kazancı erkeğin kazancının %41,8’i iken, üniversite mezunu kadınların saatlik kazancı erkeklerin saatlik kazancının %59,1’idir. Eğitimli olmanın ücretlerde cinsiyete dayalı farklılığı ortadan kaldırmadığı görülmektedir (TÜRK-İŞ Raporu, 2005).

Kadın emeğini değersiz hale getirmenin yolu, kadınlara düşük ücret ödemektir. Bu durumu sadece, kadının öğrenim ve beceri düzeylerinin düşük olması ile açıklamaya çalışanlar vardır. Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta, ataerkil bir düşüncenin sonucunda kadınlarımızın eğitim, öğretim süreçlerinden ve çalışma yaşamından uzak tutulmasıdır. Bu düşünce sistematığı içinde kadın aileye ek gelir sağlayabilir ama asıl görevi evine ve çocuklarına bakmaktır. Bu nedenle kadınların

büyük birçoğu vasıfsız işçi olarak, düşük ücretle ve kayıt dışı çalıştırılabilmektedir. Kadın-erkek ücret farklılığının bir başka nedeni de kadınların sosyolojik sebeplerden dolayı erkeklerle yakın temasın gerektiği satış, hizmet, üretim ve ulaştırma gibi sektörlerde yeterli istihdam imkanı bulamamaları ve düşük ücretli sektörlerde toplanmak zorunda kalmalarıdır (Zeytinoğlu, 1998: 191).

Çocuk bakımı konusundaki imkansızlıklar ve finansal olarak çocuk bakımını karşılamamanın zorluğu kadınların istihdam ve eğitime iştirakinde en önemli engeli oluşturmaktadır. Kadınların emek piyasasına girerken karşılaştığı bu engellere ilaveten sosyal refaha düzeyi ve düşük ücretler de yaşanan yoksulluk üzerinde etkili olmaktadır. Asgari ücretin altında kalan ücretlerin çoğunluğu ise kadınlara ait ücretlerdir (Öztürk ve Çetin, 2009: 2672).

2.3. LİTERATÜR TARAMASI

Kadınların işgücüne katılım oranlarının yükselmesi istenilen bir durumdur. Bu doğrultuda kadınların işgücüne katılımı etkileyen faktörleri saptamak için Dünya da ve Türkiye’de çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Michael (1985); kadınların işgücüne katılım oranlarındaki yükselişin sonuçlarını incelemiştir. (Doğurganlık ve medeni durum gibi demografik faktörler ile işgücü katılımı arasındaki ilişki incelenmektedir.) İki değişkenli otoregresif yapılar kullanarak, kadınların katılım oranı ile bir çok demografik değişken arasındaki korelasyona ilişkin kanıtlara ulaşmıştır. OECD ülkelerindeki doğurganlık ile işgücü katılımı arasındaki ilişkiye yönelik son çalışmalar, 1985’e kadar olan bulguların aksine pozitif bir eğilim tespit etme eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte Kögel (2004) bu bulguya karşı çıkmakta ve sadece negatif ilişkide bir azalma olduğunu ancak bunun pozitifte dönmediğini öne sürmektedir.

Lim (2000), Konjonktür dalgalanmalarının kadın istihdamı üzerindeki etkileri açısından Doğu Asya ekonomik krizinin (Temmuz 1997 - Ekim 1998) erkeklere kıyasla kadınların istihdamı üzerindeki farklı etkisini incelemiştir. 1980'lerin ikinci yarısında büyüme döneminin erkeklerin lehine olduğu tespit edilmiştir. Kadın istihdamında artışlar gözlenmiştir. Ancak Doğu Asya krizine bağlı ekonomik düşüş

özellikle kentsel alanlarda bu süreci tersine çevirdi ve erkek işsizlik oranını kadın işsizlikten daha fazla arttırdı.

Hafeez ve Ahmed (2002), Logit Probit Model yöntemiyle 1998-1999 dönemi kesit verileri ile incelemiştir. Sosyo-Ekonomik ve Demografik Faktörler bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Model ve kümülatif lojistik olasılık fonksiyonu ile karşılaştırılmıştır. Bulgular, işgücüne katılımı açıklayan güçlü ve sistematik faktörlerin bulunduğunu göstermektedir. İlçedeki kadınların işgücüne katılma kararını eğitim düzeyi, ailelerin demografik özellikleri ve kadınların yaşı büyük ölçüde etkilemektedir.

Bremmer ve Kesselring (2002), kadının işgücüne katılım eş bütünleşme analiziyle incelemiştir. Boşanma ve yaşın kadının işgücüne katılımını etkileyen unsurlar olarak belirlenmiştir. Kadınların işgücüne katılımının boşanmaya neden olmadığını, boşanma oranlarının ise kadınların işgücüne katılımına neden olduğunu göstermişlerdir. Boşanan kadınlar evliliğin bozulmasından kaynaklanan gelir ve refah kaybını dengelemek için işgücüne katılmaktadırlar. Artan boşanma oranları bütün evli kadınlara bir ömür boyu evli kalmanın zayıf bir ihtimal olduğuna dair bir sinyal gönderir. Bu doğrultuda da kadınların yapacağı en uygun şey, ev işi ve çocuk bakımı gibi piyasa dışı faaliyetlerden piyasa faaliyetlerine geçiş yapmaktır.

Özer ve Biçerli (2003), Türkiye’de kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörler tespit edilmeye çalışılırken 1988-2011 dönemi için Türkiye geneli, kırsal ve kentsel alanlara ilişkin kadın işgücünün panel veri kullanılarak kısıtlı en küçük kareler regresyonu ile birimlere özgü sabit terimlerle sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri kullanılmıştır. DİE, hane halkı işgücü anketlerinden faydalanılmıştır. Türkiye’de kadının işgücüne katılımının makro nitelikteki değişkenlere karşı doğrudan duyarlı olmayıp, mikro özellik taşıyan değişkenlerden etkilendiği sonucuna ulaşılmışlardır.

Kuzgun ve Sevim (2004), kadının çalışmasına karşı tutumlarla dini yönelim arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Verilerin analizlerinde pearson korelasyon katsayısı ile iki faktörlü varyans analizi yöntemi kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda; dini yönelim düzeyi ile kadının çalışmasına karşı olumlu tutum arasında ters yönde ve zayıf

bir ilişki bulunduğunu ayrıca eğitim düzeyi arttıkça kadının çalışmasına karşı olumlu tutumların arttığını ve dini yönelim düzeyinin azaldığını belirtmektedirler.

Narayan ve Smyth (2006), bu çalışmada Avustralya için kadınların işgücüne katılımı ile bebek ölüm oranları ve doğurganlık oranları arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. 1960-2000 yılları arası granger Nedensellik yöntemini seçerek ve yıllık veriler kullanılarak tahmin yapmışlardır. Varyans, gecikmeli değerler ve tepki fonksiyonları da dikkate alınmıştır. Ana bulgular iki yönlüdür. İlk olarak kısa vadede granger nedensellik ilişkisi tek yönlüdür. Doğurganlık hızı ve bebek ölüm oranları kadının işgücüne katılımını etkilemede tarafsızdır. İkinci olarak uzun vadede granger nedensellik analizi sonucunda doğurganlık hızı ve bebek ölüm oranlarının kadının işgücüne katılımını etkilediği belirtilmektedir.

Kneip ve Bauer (2007), çalışmada makro ve mikro düzeylerde yapılan analizlerle Avrupa'daki boşanma rejimlerinin, boşanma risklerini ve kadınların işgücüne katılma kararlarını nasıl etkilediği açıklanır. Makro düzeyde, boşanma arasındaki nedensel ilişkiyi analiz etmek için zaman serisi modelleri kullanır. Makro düzeyde analizler için 18 Avrupa ülkesi (Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık) seçilir. Veriler 1960 ile 2005 yılları arasında değişen 45 yıllık bir süreyi kapsar. Boşanma rejiminin daha büyük bir kısmı aslında "boşanma kültürünün" bir etkisi gibi görünür. Boşanma riski arttıkça kadınların işgücüne katılma oranları yükselir. Medeni durum kadınların işgücüne katılımını etkiler sonuçlar anlamlıdır. Ampirik bölümün ikinci bölümünde kullanılan mikro veriler, yapılan bir Alman anketinden elde edilmektedir. Doğurganlık hızı ile kadınların işgücüne katılımı arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Kırsal yaşamdan kentsel yaşama geçme ve geniş aileden çekirdek aileye dönüşüm doğurganlığı negatif yönde etkilemektedir.

Süral, (2007), Emeklilik yaşı ve tam emeklilik için gerekli prim ödemeleri, kadınların ayrıcalıklı muamele gördükleri diğer alanlardandır. Eski sosyal güvenlik kanununa göre, kadınlar 20 yıl hizmetten sonra emekli olabilmekteydi. (Bu gereklilik erkekler için 25 yıldır.) Kanunda yapılan değişiklikler ile prim ödeme yılı sayısı

arttırılmış ancak kadınların erkeklerden önce emekli olmalarını sağlayan hükümler korunmuştur. En son yapılan değişiklikler, erkekler ve kadınlar için emeklilik yaşlarının 2048 yılına kadar kademeli olarak 65 yaşta eşitlenmesini amaçlamaktadır. Kadınlar için (kademeli olarak yürürlükten kalkan) erken tam emeklilik olanağı, özellikle kentsel bölgelerde kadınların neden erkeklerden daha erken emekli olduklarının açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Yeni İş Kanunu aynı zamanda yarı zamanlı ve atipik çalışma kavramlarını tanımlamış ve geçici istihdam bürolarının kurulmasına olanak vermiştir. Bu atipik çalışma düzenlemelerinin, kadınların işgücü piyasasına girişini ne ölçüde kolaylaştıracağı ileride görülecektir.

Doğrul (2008), çalışmada Türkiye’de kentsel alanlarda kadının işgücüne katılımını etkileyen faktörler ülkemizde yaşanan 2001 finansal krizi sonrasında, 2003 yılı için incelenmiştir. Çalışmada kadınların sosyo-demografik özellikleri ve aile yapılarını dikkate alınmıştır. Kullanılan veriler TÜİK tarafından hazırlanan 2003 yılı hanehalkı Bütçe Anketinden elde edilen birey düzeyinde verilerdir. Kadınların işgücüne katılma kararlarını etkileyen faktörlere, tüm kadınlar ve evli kadınlar olmak üzere 2 ayrı lojistik regresyon modeliyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular eğitim düzeyinin, ekonomik durumun, çocuk sayısının ve çocuğun yaşının kadınların işgücüne katılmalarında önemli etkenler olduğu yönündedir. Tahmin sonuçları bekar olmanın kadınların işgücüne katılma ihtimalini arttıracakını evli olmanın ise azaltacağını göstermektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe kadın işgücüne katılım konusunda daha istekli hale gelmektedir.

Yıldırım ve Doğrul (2008) tarafından Türkiye’de kentsel alanlarda yaşayan kadınların işgücüne katılmama kararlarının olası belirleyicileri araştırılmıştır. TÜİK tarafından hazırlanan 2003 yılı hanehalkı Bütçe Anketinden elde edilen birey düzeyinde veriler kullanılmış olup kadınların işgücüne katılmama kararlarını etkileyen faktörlere, tüm kadınlar, evli kadınlar olmak üzere iki ayrı lojistik regresyon modeliyle bakılmıştır. Bu modellerden elde edilen bulgular medeni durumun, eşin eğitim düzeyinin, ekonomik durumun ve çocuk sayısının kadınların işgücüne katılmamalarında önemli etkenler olduğu yönündedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe kadınlar işgücüne katılım konusunda daha istekli hale gelmektedir. Eşin eğitim seviyesi yükseldiğinde kadınların katılım olasılığının da azaldığı gözlenmiştir. Ailenin

ekonomik durumu iyileştiğinde diğerk bir deyişle ailenin kullanılabilir yıllık geliri arttığında ve oturlan konutun mülkiyetine sahip olunduğında, kadın katılım konusunda istekli davranmamaktadır. Diğerk taraftan hanedeki çocuk sayısı işgücüne katılmama ihtimalini arttırmaktadır. 7-18, 0-6 yaş aralığında yer alan çocukların varlığının ise sanılanın aksine kadının işgücü piyasasına katılma olasılığını arttırdığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, kadınların çalışmama kararında çocuğun yaş aralığı değil çocuk sayısı önem taşımaktadır.

Mishra vd. (2010) tarafından yapılan çalışmada 1960 ve 2006 yılları arasında G-7 ülkelerinde toplam doğurganlık oranı ve kadın işgücüne katılım oranı arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın en önemli bulgusu, kadının işgücüne katılım oranı ve toplam doğurganlık oranının G-7 ülkeleri için eşbütünleşik olmalarıdır. Analiz sonuçlarına göre doğurganlık oranlarında meydana gelen %1'lik bir artış, kadının işgücüne katılımını %0.4 azaltmaktadır. Çalışmada ayrıca kadının eğitim düzeyi, eşinin geliri ve eşinin işsiz olması gibi etkenlerin de çocuk sahibi olmanın fırsat maliyetini etkileyeceğini belirtmektedir.

Mishra ve Smyth (2010), 28 OECD ülkesi için kadınların işgücüne katılım oranı ile toplam doğurganlık hızı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada, 1980-2005 ve 1995-2005 iki zaman periyodu kullanılarak, panel birim kökü, panel Eşbütünleşme, granger nedensellik ve uzun dönem yapısal tahmin yöntemlerini uygulamışlardır. Kadınların işgücüne katılım oranından toplam doğurganlık hızına ya da iki değişken arasındaki iki yönlü granger nedenselliğine yönelmiş tek yönlü uzun dönem granger nedenselliği, kadınların işgücüne katılım oranlarının ölçülme şekline ve zaman periyoduna bağlı olduğu bulunmuştur. Her iki durumda da kadınların işgücüne katılım oranı ile toplam doğurganlık oranı arasında ters bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, hem çalışan hem de annenin rollerini yerine getirme zorunluluğu nedeniyle, bu değişkenler arasında olumsuz bir ilişki bulunduğu yönündeki uyumsuzluk hipotezini destekler niteliktedir.

Laat ve Sanz (2011), kohort analiz probit modeli kullanılarak 1970-2005 yılları arasında kadınların işgücüne katılımında doğurganlık, sosyal hayat, eğitim ve erkeğin işgücüne katılımının etkileri incelenir. Yapılan analizlerde erkeğin ev

üretimde olması başka bir deyişle erkeklerin evde daha fazla yer alması kadınları işgücüne katılmasını artırmıştır.

Özçatal (2011), Ataerkillik ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kadın istihdamı üzerinde etkilerini Tokat İli özelinde incelemek ve ortaya koymaktır. Tokat ili ve ilçelerinde tekstil-konfeksiyon ve gıda işletmelerinde ücretli çalışan 298 kadın araştırmaya dahil edilmiştir. Yüz yüze anket ve görüşme gözlem teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular ataerkil toplumsal yapı, bu yapıya dayalı toplumsal cinsiyet ilişkilerinin getirdiği işbölümü ve bu işbölümünde kadın/erkek rolleri ayrımının kadınların çalışma yaşamına katılımını ve çalışma koşullarına belirleyen önemli temel etkenler olduğu yönündedir.

Karacan (2011), 1-30 Temmuz 2011 tarihleri arasında Kocaeli ilinde yapılan araştırmada kantitatif araştırma yöntemi ile yüz yüze anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma alanı özel sektördür. Örnekleme yöntemi olarak rassal örnekleme yöntemi seçilmiştir. Araştırma rassal olarak seçilen, 104 beyaz yakalı çalışan ile görüşülerek yapılmıştır. Kocaeli ilinde çalışan kadınlar açısından çalışma hayatında karşılaşılan güçlükler ve kadınların çalışma hayatında kendilerini nasıl gördüklerini araştırmak amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda çalışan kadınların çoğu genç yaştadır. Orta ve ileri yaşlara doğru işlerinden ayrılmakta ve genellikle emekli olamadıkları için geleceğe dönük olarak sosyal güvence de elde edememektedirler. Eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım oranı da artmaktadır. Kadınlar genellikle insan kaynakları yönetimi, halkla ilişkiler, pazarlama ve mali işler bölümlerinde yer almakta, ayrıca daha çok fiziksel güç gerektirmeyen hizmet sektöründe çalışmayı tercih etmektedirler.

Tam (2011), yaklaşık 130 ülke için işgücünün feminizasyonu ve kişi başına düşen gerçek GSYİH arasındaki U-şekilli ilişkinin zaman serisi yönünü bir panel veri seti kullanarak ve uygun panel veri tahmin yöntemlerini kullanarak ilk kez keşfedilmektedir. Daha önceki literatür, kadınların işgücüne katılım oranlarının ülke çapında verilerin ekonomik kalkınması ile U-şekilli bir ilişkiye sahip olduğunu göstermesine rağmen, böyle ülke çapında gerileme sonuçları, bu U-biçimli ilişkinin zaman serisi anlamında bir kanıt olarak alınamamıştır. Çapraz-ülke gerilemesi gözlenmeyen heterojenite yanlılığına tabidir. Elde edilen sonuca göre, U-şeklindeki

modelin aslında zamanlararası ilişki olarak ortaya çıktığını ve muhtemelen "Kuznets hatası"nın sonuçları olmadığını göstermektedir.

Günsoy ve Özsoy (2012), 2005-2011 yılları arasında Türkiye’de kadınların eğitim durumlarına göre işgücüne katılmalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştıran bu çalışmada VAR modeli kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekonomik, sosyal ve siyasal alanda farklı boyutlarıyla kendini göstermektedir. Bilindiği gibi beşeri sermaye ekonomik büyüme ve kalkınmada en az fiziksel sermaye kadar önemlidir. Maalesef beşeri sermayenin en önemli unsurlarından biri olan eğitime ulaşmada da bir cinsiyet eşitsizliği olduğu bilinmektedir. Özellikle kadınların işgücüne katılmalarını ve verimliliklerini, dolayısıyla iktisadi büyümeye olan katkılarını belirlemede eğitim ve eğitimde cinsiyet eşitsizlikleri önemli rol oynamaktadır. Eğitim seviyesi işgücüne katılımın belirleyicilerinden biridir. Eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım artmaktadır. Eğitim yatırımlarının getirisini araştıran pek çok çalışmaya göre, eğitim düzeyi yükseldikçe eğitimin getirisi de artmaktadır. Eğitim kadınların ücretlerini yükselten ve böylece eğitim-ücret-fırsat maliyeti hesaplaması yaptıklarında dışarıda çalışmayı evde kalmaya tercih etmelerine neden olan bir faktördür. Kadın ve erkek arasında ekonomik eşitlik sağlandıkça yoksulluğun azaldığı, GSMH’nin ise arttığı görülmektedir. Araştırma bulgularına göre büyüme üzerinde anlamlı bulunan en önemli değişken, meslek lisesi mezunu kadınların işgücüne katılım oranlarıdır. Bunu yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılımı izlemektedir.

Kızılgöl (2012), Logit model analizleri yaparak bekar kadınların işgücüne katılma tercihini etkileyen faktörlerin hane halkı büyüklüğü, hanenin oturduğu yer, kadının eğitim durumu çalışan kişi sayısı, bağımlılık oranı, hane halkı harcaması, hane halkı geliri, oturlan konutun mülkiyeti ve kadının yaşının olduğunu ve evli kadınların çalışma tercihinin etkileyen faktörlerin ise hane halkı tipi, çocuk sayısı ve çocukların yaş grupları değişkenlerinin ekleyerek açıklamıştır. Tek çocuklu çekirdek aileye göre, iki çocuklu, üç veya daha fazla çocuklu çekirdek ailede, ataerkil ve geniş ailede, tek yetişkinli ailede yaşayan evli kadınların işgücüne katılma olasılığı artarken, çocuksuz çiftlerin işgücüne katılma olasılığı azalmaktadır. Hane halkı büyüklüğü arttığında evli kadınların çalışma olasılığı artarken, bekar kadınlar modelinde bu değişkene ait

katsayı anlamlı bulunmamıştır. Hane halkı büyüklüğünün artması hanede yaşayan kişi sayısının artması yani bir anlamda harcamaların artmasıdır. Aile bütçesine katkıda bulunmak isteyen evli kadınların tercihi çalışmaktır. Kentlerde oturan evli kadınların iş yaşamına katılma durumu kırsal alandakilere göre azalırken, ikamet edilen yer bekar kadınlar için önemli olmamaktadır.

Kutlar, Erdem ve Aydın (2012); çalışmalarında kadınların işgücüne katılımı ile doğurganlık, boşanma ve ücret haddi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Türkiye’de 1988-2009 yıllarını kapsayan dönemde, kadınların çalışma hayatı ile sosyoekonomik faktörlerin etkileşimi ele alınmıştır. Kullanılan veri seti, evli kadınlara ait doğurganlık oranı, boşanma oranı, kadınların işgücüne katılma oranı ve ücret endeksi olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlerin uzun dönem ilişkisi ele alınmıştır. Bunun için serilerin durağanlık testine başvurulmuş ve daha sonra eş bütünleşme analizi ve hata düzeltme teknikleri kullanılmıştır. Uzun dönem ilişkisinde bir eş bütünleşmenin söz konusu olduğu vektörün varlığı ve ücret endeksi ile doğurganlık arasında aynı yönlü ilişki tespit edilmiştir. Diğer taraftan, ücret endeksi ile kadınların işgücüne katılma oranı arasındaki ilişki negatif yönlü bulunmuştur. Yine ücret endeksi ile boşanma arasında aynı yönlü uzun dönem ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca, değişkenlerin Granger nedensellik testinde nedenselliğin varlığı araştırılmış ve etki-tepki fonksiyonları ile değişkenlerdeki inovasyonun diğer değişkenlere yansımaları takip edilmiştir.

Talaş ve Çakmak (2013); Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımlarının Kohort Analiziyle incelemişlerdir. Bu analiz için Beaudry ve Lemieux(1999) tarafından geliştirilen model kullanılmıştır. Bu modelde kadın işgücünü etkileyen faktörler; makroekonomik etki, belli bir kohort içindeki kadınların yaşlarının etkisi ve kohortun spesifik etkisi olmak üzere üç etkiye ayrıştırılarak incelenmiştir. Türkiye’de kadın işgücü üzerinde yaş etkisinin ve kohort etkisinin belirleyici olduğu görülmektedir. Aynı zamanda makroekonomik etki olarak seçilen erkeklerin işsizlik oranından da kadın işgücünün etkilendiği belirlenmiştir.

Bozkaya (2013); Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Analiz çalışmasında 1988-2012 dönemi için Türkiye’de

kadınların işgücüne katılımı belirleyen faktörlerin zaman serilerini kullanıp, VAR Analizi ile test ederek, kadınların işgücüne katılımını artırmaya yönelik önerilerde bulunmuştur. Çeşitli etkenlerin kadınların işgücü piyasasına katılımı ile nasıl bağlantılı olduklarını belirlemek için yapılan çok değişkenli analiz, eğitimin önemli rolünü vurgulamaktadır. Özellikle üniversite eğitimi, hem kırsal hem de kentsel bölgelerde işgücüne katılım ile son derece pozitif bir biçimde bağlantılıdır.

Biljian, Stambuk ve Vucak (2013), Hırvatistan için yapılan çalışmada, Kohort Analiz yönetimi kullanılarak Kadın İstihdamını etkileyen faktörleri üç belirleyiciye ayırmışlardır. Bunlar; nüfus, yaş ve makroekonomik koşullardır. Hırvatistan ve Avrupa Birliğine üye olan seçilmiş on beş ülkenin verileri kullanılarak yapılan çalışmada kadınların ilk işe başlama tarihlerine göre beşer yıllık yedi grup oluşturulmuştur. Çalışmada kadınların 25 yaşında işe başladıkları işe başladıklarında eğitim seviyelerinin en üst basamağa geldikleri ve en fazla 59 yaşına kadar çalıştıkları kabul edilmiştir. Çalışmada Hırvatistan'a ait veriler Hırvatistan İstatistik kurumundan, Avrupa Birliğine ait veriler Eurostat'tan alınmıştır. Çalışmada 1996-2005 yılları arasında 70 gözlem ile analiz yapılmıştır. Yapılan kohort analizi için Beaudry – Lemieu tarafından geliştirilen model kullanılmıştır. Analizde sonuç olarak kadınların yarı zamanlı işlerde istihdam oranları artış eğiliminde olmasına rağmen, tam zamanlı işlerde erkeklere göre daha zor iş buldukları belirlenmiştir.

Cesim, Yücel, Korkmaz ve Aras (2013), çalışma genel olarak 2000 yılı ve sonrası verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ancak verilerin bulunmadığı durumlarda dönem daraltılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde temel istatistikler karşılaştırılarak iki ülke arasındaki farklar belirlenmeye çalışılmıştır. İstihdamın toplam iş gücüne oranı, meslek ve eğitim kırılımları gibi değişkenler ve iki ülke arasındaki farklar belirlenmiştir. İkinci bölümünde ise Regresyon ve Granger Nedensellik analizleri kullanılarak GSMH ile İstihdam değişkeni arasındaki ilişkinin ölçüsü ve yönü belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, Amerika'nın sanayideki köklü geçmişinin etkisiyle kadın istihdamı ve sektör dağılımları Türkiye kadın istihdamı rakamlarına göre oldukça farklı bulunmuştur. ABD'de GSMH artışının, kadın istihdamında artışa neden olurken Türkiye'de her ikisinin bir birinin nedeni olduğu yönündedir.

Er (2013), çalışma ile kadınların Türkiye’de işgücüne katılım oranını etkileyen faktörler incelenmiş ve bölgesel etkileşimin payı En Küçük Kareler (EKK) Yöntemine Dayanan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yöntemiyle incelenmiştir. Birçok ülkede kadınların işgücüne katılım oranları erkeklere kıyasla düşüktür ve bunun temelinde sosyal, ekonomik ve ailevi birçok faktör yatmaktadır. 2010 yılında İBBS-2 (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması) düzeyindeki 26 bölgeye ait veriler incelendiğinde eğitim düzeyinin, erkeklerin işgücüne katılım oranının, kadınların tarım sektöründeki payının pozitif, doğurganlık oranının ise negatif etkisi olduğu gözlenmiştir. Nüfus artış oranının ise etkisinin olmadığı bulunmuştur. Ayrıca birbiriyle komşu olan bölgelerde kadınların işgücüne katılım oranının komşu bölgelerin işgücüne katılım oranlarından etkilendiği, bir başka deyişle mekansal etkinin olduğu anlaşılmıştır.

Hall ve Zoega (2014), Otokorelasyon - Kovaryans yöntemi ile İskandinav ülkelerinde kadınların işgücüne katılımını incelemiştir. Kullanılan değişkenlerin verileri OECD veri tabanından elde edilmiştir. Kadınların işgücüne katılımı etkileyen faktörler arasında en önemlileri kadının kültür ve sahip olduğu değerleridir.

Adebiy ve Onifade (2014), Nijerya için kadınların işgücüne katılımı ile doğurganlık arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. 1998-2011 yılları arası Sıradan En Küçük Kareler (OLS) yöntemi ile Dünya Kalkınma Göstergesinden elde edilen yıllık veriler kullanılarak tahmin yapmışlardır. Ülkedeki kadınların işgücüne katılımı ile doğurganlık arasında pozitif fakat önemsiz bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, okur yazar oranı ve kontraseptif prevalans doğurganlığı olumlu bir şekilde etkilerken, kişi başı GSYİH doğurganlık üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Aynı zamanda ilişkiyi basit korelasyon katsayısı kullanarak araştırmak için Nijerya Demografik ve Sağlık Araştırması'ndan elde edilen mikroekonomik veriler kullanılmıştır. Kadınların işgücüne katılımı ile doğurganlık arasında negatif bir ilişki olduğu ve doğurganlık ile kontraseptif kullanım arasında negatif bir ilişki olduğu ancak okur yazar oranı ile doğurganlık arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Çalışma, kadınların işgücüne katılım oranlarının ülkede doğurganlık üzerinde çok az etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Lee ve Lee (2014), Japonya için 1971-2009 döneminde çocuk bakım durumu (CA), kadınların işgücüne katılma oranı (LFPR) ve doğurganlık (TFR) arasındaki ilişkiyi ve nedenselliği incelemişlerdir. Eşbütünleşme için sınır testi yaklaşımı, CA, TFR ve LFPR arasındaki uzun dönemli denge ilişkilerinin varlığını ortaya koymaktadır. Granger nedensellik yöntemini uygulayarak elde edilen sonuçlar, 30-39 yaş grubundaki kadınlarda çocuk bakım olanaklarından doğurganlığa kadar uzanan Granger nedenselliğinin yokluğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre, uzun vadede, evde daha fazla çocuk sahibi olmanın kadınların işgücüne katılımını engellememektedir. Ayrıca çalışan kadınların daha az çocuğu olma eğiliminde olduklarını gösteren hiçbir bulgu bulunmamıştır. Genel olarak, bu çalışma Japon istihdam sisteminin kadın istihdamını desteklemedeki önemini ortaya koymaktadır.

Kılıç ve Öztürk (2014), çalışmalarında, kadınların işgücüne katılımı 2002-2008 Hane halkı Bütçe Anketleri kullanılarak standart probit modeli ile tahmin edilmiştir ve bulunan sonuçlar teorik olarak sunulan engellerle tutarlılık göstermektedir. Buna göre eğitim, medeni durum, ekonomik kaynaklar, toplumsal cinsiyet algısı ve yerleşim yeri kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörlerdir. Bu faktörler arasında eğitim, özellikle kentsel bölgelerde yaşayan kadınların işgücüne katılımı üzerinde etkili olan en önemli değişkenler olduğunu gözlemlenmiştir.

Üçler ve Kızılkaya (2014), çalışmalarında kadınların işgücüne katılımının toplum yapısı üzerindeki etkileri incelenmektedirler. Çalışmada kullanılan veri seti yıllık olup, 2004-2013 dönemini kapsamaktadır. TÜİK bölgesel kadın istihdam oranları veri seti 2004 yılından itibaren başladığı için veri temininde 2004 yılından daha geriye gidilememiştir. Çalışmada kullanılan veriler TÜİK' in Düzey 1 sınıflandırması içerisinde yer alan 12 bölgeyi içermektedir. Kadın istihdamının boşanma ve doğurganlık üzerinde etkisi ampirik testlerle analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda Kadın istihdamı ve boşanma oranları konusunda ülkemizde bölgesel farklılıkların oldukça etkili olduğu ortaya konulmaktadır. Türkiye' de kadın istihdamı sayısındaki artış boşanmayı pozitif yönde etkilerken, doğurganlığı negatif yönde etkilemektedir.

Kim (2014); tarafından yapılan çalışmada Güney Kore’ de doğum kararlarının kadınların işgücüne katılımını nasıl etkilediği incelenmiştir. Bu amaçla 1998-2008 yılları arasındaki veriler baz alınarak panel veri analiz yöntemi uygulanmıştır. Dinamik süreçleri kontrol etmek için üç farklı doğum-aylık gecikme senaryosu (gecikme yok; beş ay gecikme; ve sekiz aylık gecikme) veri seti ile ele alınmıştır. Elde edilen sonuç, ilk doğum kararı ile ilgili olarak, kadınların işgücüne katılımı, doğurganlık riskinde bir sıkıntı yaratmamaktadır. Bununla birlikte, kadın işgücüne katılım, ikinci doğum kararını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sonuçlar, gecikmesiz bir senaryoda değerlendirilen en büyük etkilerle birlikte sekiz aylık gecikme senaryosunda açıklanan en düşük etkilerin farklı gecikme senaryolarına göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir.

Verick (2014), kadınların işgücünün gelişmekte olan ülkelerde karmaşık ilişkisini vurgulamakta ve kadınların işgücü piyasasına katılımını ve istihdama erişimini yönlendiren başlıca eğilimler ve faktörler hakkında, özellikle de eğitim kazanımının rolü üzerine bulgular tespit etmiştir. Brezilya, Hindistan, Endonezya ve Türkiye de dahil olmak üzere gelişmekte olan çeşitli ülkelerin spesifik görüşlerini incelemiştir. 2010 yılı için geniş bir ülke grubu için veriler, kişi başı GSYİH ve kadın işgücü arasındaki U şekilli bir ilişkinin kanıtını göstermektedir. Hindistan ve Türkiye aynı gelir düzeyindeki birçok ülkeden daha düşük katılım oranlarına sahipken, Brezilya ve Çin gibi aykırı rakamlar, ekonomik kalkınma düzeyleri ortalamasından daha yüksek bir kadın işgücüne katılma oranına sahip olduğunu göstermektedir. Eğitim, U-şekilli hipotezin arkasındaki kilit unsurdur. Birçok gelişmekte olan ülkede, eğitim düzeyi ve kadınların işgücüne katılımı arasındaki doğrusal olmayan (zaman zaman U şeklindeki) bir ilişki mevcuttur. Yoksul ülkelerdeki eğitim görmeyen kadınlar, geçim faaliyetlerine ve kayıt dışı istihdama en fazla katılım gösterirken, lise eğitimine sahip kadınlar işgücünden uzak kalmayı göze alabilirler. Kadınlar bir orta öğretim eğitiminden sonra, yüksek ücretler kadınları özellikle de uygun işler mevcutsa işgücüne katılmaya teşvik etmektedir. 2011-2012 yılları için Hindistan Ulusal Örnek Anketi verilerine göre, kadınlar için en düşük katılım oranları, orta öğretim (12 yıllık eğitim) daha yüksek olanlar, kentsel yerlerde % 11.9 ve kırsal alanlarda % 19.3 olduğu görülmektedir. Daha iyi eğitim görmüş kadınlar için bu oranlar artış göstermektedir.

Kentsel alanlarda % 27,4, lisans derecesine sahip kadınlar için kırsal alanlarda % 32,7 olduğu tespit edilmiştir.

Siah ve Lee (2015) , Asya'da gelişmekte olan bir ülke bağlamında ele alınan 1970-2010 döneminde Malezya için kadınların işgücüne katılım oranı, bebek ölüm hızı ve doğurganlık arasındaki kısa dönemli ve uzun vadeli ilişkiyi ve nedenselliği incelemişlerdir. İki yapısal kırılmaya izin veren birim kök testi kullanılmış ve daha sonra kırılma tarihleri, bir otoregresif dağılmış gecikme (ARDL) modelleme yaklaşımı ve granger nedensellik testinde sınır test yönteminde kukla değişkenler kullanılarak analiz yapılmıştır. Elde edilen bulgular, ölüm oranı değişikliklerinin doğurganlık hızı üzerinde uzun vadede önemli ve olumlu bir etkisi olduğunu ve kadınların çocuk sahibi olma kararlarının istihdam durumlarından etkilenmediğini göstermektedir. Ayrıca, çocukların varlığının tekrar istihdamı ve sürekli kadın istihdamını engelleyeceğine dair bulgular bulunmamıştır.

Feliberty ve Reyes (2015), ABD Sınır Devletlerinde Meksika'da (Teksas, New Mexico, Arizona ve California) 359 ilden kesitsel il düzeyinde 2010 verilerini kullanarak bağımlılık oranlarının kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Kadınların ekonomik üreticiler ve iş gücünün aktif üyeleri olarak rolünü ölçmek için bağımlılık oranları kullanılmıştır. Bulunan en önemli sonuç, nüfus yaşı yapısındaki değişikliklerin Sınır Devletlerinde kadınların işgücüne katılma oranlarını etkilemesidir. Kelley'nin bağımlılık oranları yaklaşımını izleyerek, çocukların kadınların işgücüne katılma oranını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yaşlı nüfusun kadınların işgücüne katılma oranını olumlu etkilediği ve bu da yaşlıların hane halkına katılımının kadınların ekonomik faaliyetlerini desteklediğini ortaya koymuştur.

Collet ve Legros (2016), yaşam boyu davranışın ekonomik modelden türetilen teorik karakterizasyondan hareketle, dinamik bir yapıya izin vermek için uzunlamasına verileri kullanarak korelasyonlu rasgele etkilere sahip dinamik bir probit model ile incelemişlerdir. 1997-2002 dönemi Fransız İşgücü Anketlerinden alınan evli kadınlarından oluşan bir panelde, katılım davranışlarını ortaya koymak için tahmin yapılmıştır. Elde edilen bulgular, kadınların işe gitme kararlarının, geçici hata

bileşeninde belirgin bir devlet bağımlılığı gözlenmemiş heterojenite ve negatif seri korelasyon ile karakterize olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, bir kadının evinde küçük çocukların varlığının emek katılımını azalttığını, fakat yaşlarına ve sayılarına göre eşit olamayan bir şekilde olduğunu göstermektedir. Beklendiği gibi, eğitim düzeyi kadın katılımı üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Ayrıca kocanın ücretinde bir artışın başlangıçta kadın katılımını artırdığı ve daha sonra düşürdüğü tespit edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Ekonometrik araştırmaların en önemli aşamalarından birisi, ekonomik modeli oluşturan değişkenlerin rakamlarla ifade edilebilir hale getirilmesidir. Ekonometrik analizler, temel olarak iki ana dalda yapılmaktadır. Bunlardan birincisi, zaman serisi analizidir. İkinci olan ise, yatay kesit analizidir. Bu çalışmada belirlenen değişkenlerin, belli bir zaman aralığı üzerindeki değerlerini ve bu gösterilen değerlerin farklı değişkenler için birbirleriyle karşılaştırılması prensibine ve mantığına dayanan zaman serileri analizi uygulanmıştır.

3.1.1. Model ve Teorik Beklentiler

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranını belirleyen faktörleri inceleyen ekonometrik model aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

$$KİKO = b_0 + b_1BÜY + b_2ENF + b_3İO + b_4DO + b_5VERİM \quad (3.1)$$

Modelde; “KİKO” Kadınların işgücüne katılım oranını, “BÜY” büyümeyi, “ENF” enflasyon oranını, “İO” işsizlik oranını, “DO” kadın doğurganlık oranını ve “VERİM” verimlilik endeksini temsil etmektedir.

Bu çalışma kapsamında kadınların işgücüne katılım oranı denklem (3.1) vasıtasıyla tahmin edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda bağımlı değişken Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranını göstermektedir. Bağımsız değişkenlerimizden büyüme sanayi üretim endeksi tarafından ölçülmüştür. Enflasyon oranları, tüketici fiyat endeksi tarafından oluşturulmuş aylık değişimi gösteren oranlardır. İşsizlik oranı Türkiye geneli için genel işsizlik oranlarıdır. Doğurganlık oranı ise, kadınların 15-49 yaş grubunda doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir. Araştırma 2005 Ocak ayı ve 2017 aralık ayı dönemini kapsamakta olup, veriler aylık gözlemlerden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) veri tabanlarından elde edilmiştir. Bu çalışmada kısıt olarak 2005 yılının baz alınmasının öncelikli sebebi 2005 yılı öncesi aylık verilere ulaşılamamasıdır.

Tablo 5: Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Kısaltmalar	Açıklama	Veri Kaynağı	Dönem
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	KİKO	Türkiye Geneli Kadınların İşgünü Katılımı	TÜİK	2005:1 - 2017:12
Büyüme	BÜY	Sanayi Üretim Endeksi baz alınmıştır.	TCMB	2005:1 - 2017:12
Enflasyon	ENF	Tüketici Fiyat Endeksi Baz alınmıştır.	TCMB	2005:1 - 2017:12
İşsizlik Oranı	İO	Genel İşsizlik Oranı	TCMB	2005:1 - 2017:12
Doğurganlık Oranı	DO	Kadınlar için ölçülmüştür.	TÜİK	2005:1 - 2017:12
Verimlilik Endeksi	VERİM	-	TÜİK TCMB	2005:1 - 2017:12

Modelde büyümenin, kadınların işgücüne katılımı üzerinde pozitif bir etki yapması beklenmektedir. Bunun temel nedeni ekonomik büyüme arttıkça iş olanaklarının ve istihdam olanaklarının artacağı ve buna bağlı olarak daha fazla kadının işgücü piyasasına girmesinin beklenmesidir.

Phillips eğrisine göre enflasyon oranları ile işsizlik oranları arasında ters yönlü ilişki söz konusudur. Bu nedenle enflasyon oranlarındaki artışın işsizlik oranlarını azaltması ve buna bağlı olarak kadınların işgücüne katılımını artırması beklenmektedir.

İşsizlik oranlarındaki artış, işgücü piyasasındaki daralmayı gösterdiğinden dolayı işsizlik oranlarının artmasının ters yönde bir ilişki geliştirerek kadınların işgücüne katılım oranlarını azaltacağı beklenir.

Doğurganlık oranı, bir kadının doğurgan olduğu dönem (15-49 yaş grubu) boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmekte olup, aynı zamanda işgücüne piyasasında aktif olabileceği bir dönemi gösterir. Kadınların 15 - 49 yaş döneminde hamilelik ve küçük çocuk sayısının artması çalışma yaşamını terk etme

kararını negatif yönde etkilemektedir. Doğurganlık oranının artmasının kadınların işgücüne katılım oranını düşürmesi beklenir.

Verimlilik endeksi, sanayide verimlilik arttıkça aynı işi daha az sayıda kişinin yapacağı anlamına geldiğinden en azından kısa dönemde, verimlilikle kadınların işgücüne katılım oranları arasında ters yönlü bir ilişki olması beklenmektedir.

3.1.2. Birim Kök Analizi

Regresyon analizinde, seriler arasındaki en iyi doğrusal sapmasız ve tutarlı tahminleri elde etmek için serilerin durağan olması gerekmektedir. Serilerin durağan olup olmadıklarına birim kök testleri ile karar verilmektedir. Zaman serisi verilerinin bütünleşme derecesini belirlemek için kullanılan en önemli yöntem birim kök testidir. Çalışmada kullandığımız değişkenler zaman serisi olduğundan dolayı öncelikle serilerin bütünleşme dereceleri belirlenecektir. Bunun için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri yapılacaktır.

3.1.2.1. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Durağanlık testi, serilerin birim kök içerip içermediğinin test edilmesidir. Bu çalışmada kullanılan verilerin birim kök içerip içermediği Genişletilmiş Dickey-Fuller testi (ADF) kullanılarak araştırılmıştır. Serilerin durağanlık sınaması için ADF testinde sabitsiz, sabitli ve trendli bir süreç izlenir. Buna göre seri trendli bir süreçte durağan hale gelmişse, diğer süreçler izlenmeksizin bu değer baz alınır. Seri durağan hale gelmemişse, sabit terimli, bunda da durağanlık sağlanamamışsa, sabit terimsiz sınama yapılır ve bu süreç sonucunda seriyi durağan hale getiren değer dikkate alınır (Enders, 1995: 105-106).

Birim kök testinde Dickey ve Fuller (1979) karar kriteri olarak, t-istatistiğinin sapmalı olması nedeniyle τ (tau) adını verdikleri düzeltilmiş t tablosu oluşturmuş ve bu tablonun kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Dickey ve Fuller (1979) tarafından tablolastırılan kritik değerler üç genel model için oluşturulmuştur:

$$\Delta y_t = \gamma \cdot y_{t-1} + u_t \quad (3.2)$$

$$\Delta y_t = m_0 + \gamma \cdot y_{t-1} + u_t \quad (3.3)$$

$$\Delta y_t = m_0 + m_2 \cdot t + \gamma \cdot y_{t-1} + u_t \quad (3.4)$$

(3.2) nolu denklem sadece stokastik trendi içermektedir. (3.3) nolu denklemde stokastik trend ve sabit terim, (3.4) nolu denklemde ise hem sabit terimin hem de stokastik ve deterministik trendin birlikte modellendiği bir süreç tanımlanmıştır (Aktaş, 2009: 38).

3.1.2.2. Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi

Dickey-Fuller testlerinde hata terimlerinin bağımsız, normal dağılıma ve sabit varyansa sahip olduğu kabul edilmektedir. Yapılan çalışmalarda bu ilişkinin varlığına dikkat edilmektedir. Phillips ve Peron (1988) geliştirdikleri bir yöntemle Dickey-Fuller prosedürü çerçevesinde kabul edilen bu varsayımı biraz genişletmişlerdir (Kutlar, 2005: 321).

Phillips-Peron, Dickey-Fuller testinde olduğu gibi üç farklı regresyon modeli için geliştirilebilmektedir. Ancak PP testi için en basit AR model aşağıdaki şekilde verilebilmektedir.

$$Y_t = \mu + \phi_1 Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.5)$$

$$(1 - \phi_1 L)Y_t = \mu + \varepsilon_t \quad (3.6)$$

Burada, $t=1, 2, \dots, T$, ve model için birim kök $1/\phi_1$ ile bulunur. $\phi_1 = 1$ olduğunda seride birim kök var demektir. Fuller (1976), $\hat{\phi}_1$, $\hat{\phi}'_1$ 'in $T-1$ serbestlik derecesinde EKK tahmincisi iken, $T(\hat{\phi}_1 - 1)$ bir dağılıma sahip göstermektedir. $T(\hat{\phi}_1 - 1)$ dağılımı PP testi için temel oluşturmaktadır. PP testi için yine ADF testinde olduğu gibi yardımcı regresyonların, kesmesiz ve trendsiz, kesmeli ve trendsiz ve kesmeli ve trendli modeller için farklı olacaktır. Dickey-Fuller için kullanılan testlerin PP versiyonu (Z) ile gösterilir. Örneğin Dickey-Fuller testlerinde kesmesiz ve trendsiz bir modelin testi için τ kullanılır iken, bu testin karşılığı PP testinde Z_α olacaktır. PP testi için kullanılacak en basit AR(1) sürecidir.

$$Y_t = \phi_1 Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.7)$$

PP testi için kullanılan formül aşağıda gösterilmektedir.

$$Z_\alpha = T(\hat{\theta}_1 - 1) - CF \quad (3.8)$$

Burada CF, düzeltme faktörüdür. Düzeltme faktörü aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

$$CF = \frac{0.5(s_{T\ell}^2 - s_\varepsilon^2)}{\sum_{t=2}^T (Y_{t-1} - \bar{Y}_{-1})^2 / T^2} \quad (3.9)$$

Düzeltme faktöründe ilk olarak hesaplanan kısım σ_ε^2 hata teriminin varyansıdır. Ancak varyans hesaplanamadığından tutarlı tahmincisi aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

$$s_\varepsilon^2 = T^{-1} \sum_{t=1}^T \hat{\varepsilon}_t^2 \quad (3.10)$$

Benzer olarak σ^2 uzun dönem varyans faktörü için de tutarlı tahminci hesaplanmalıdır.

$$s_{T\ell}^2 = s_\varepsilon^2 + 2 \sum_{s=1}^{\ell} w_{s\ell} \sum \hat{\varepsilon}_t \hat{\varepsilon}_{t-s} / T \quad (3.11)$$

Burada, s_ε^2 , σ_ε^2 'nin bir tahmincisidir ve $s_{T\ell}^2$ uzun dönem varyans tahmincisidir. Ayrıca $w_{s\ell} = 1 - s/(\ell + 1)$, $\bar{Y}_{-1} = \sum_{t=2}^T Y_t / (T - 1)$ ve $\hat{\varepsilon}_t = Y_t - \hat{\theta}_1 Y_{t-1}$ olarak hesaplanmaktadır. PP testinde test istatistiklerinin asimptotik dağılımının serisel korelasyonun katsayıları etkilememesi için t-istatistiğinin dönüştürülmüş biçimi aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

$$Z_t = (\sum_{t=2}^T Y_{t-1}^2)^{1/2} \frac{(\hat{\theta}_1 - 1)}{s_{T\ell}} - (1/2) \frac{(s_{T\ell}^2 - s_\varepsilon^2)}{[s_{T\ell}^2 (T^{-2} \sum_{t=2}^T Y_{t-1}^2)^{1/2}]} \quad (3.12)$$

PP testi için kullanılan truncatin parametresi ℓ ise pratikte otokorelasyon fonksiyonunun hesaplanması ile elde edilir. Hesaplanan otokorelasyon katsayısına gelen en son anlamlı gecikme değeri dikkate alınır. Ancak yapılan çalışmalarda sınırlı gecikme (truncation) parametresi $\ell \rightarrow \infty$ için $\ell = o(T^{1/3})$ oranı yardımı ile tutarlı bir biçimde belirlenebilir. Bu koşul bir kontrol oranı olarak belirlenmektedir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 365-366).

3.1.3. Birim Kök Testi Sonuçları

Serilerin bütünleşme dereceleri ADF ve PP birim kök testleri ile araştırılmış ve test sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Tablodaki sonuçlara baktığımızda kadınların

işgücüne katılma oranının hem ADF hem PP testlerine göre düzey değerlerde durağan olmadığı bununla beraber birinci farkları alındığında durağan hale geldiği görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu seri düzey değerlerde durağan değildir. Birinci farkları alındığında durağan hale geldiğinden dolayı bütünleşme derecesinin bir olduğu söylenebilir. Aynı şekilde büyüme, işsizlik oranı, doğurganlık oranı ve verimliliğin düzey değerlerde durağan değildir. Birinci farkları alındığında durağandır. Ancak enflasyon oranı düzey değerlerde durağandır.

Tablo 6: Birim Kök Testleri Sonuçları

Değişkenler	Düzye Değerler		Birinci Farklar	
	ADF	PP	ADF	PP
KİKO	-2.425 [0.364]	-1.436 [0.846]	-3.259 [0.077]	-7.380 [0.000]
BÜY	-1.983 [0.605]	-2.125 [0.527]	-12.269 [0.000]	-12.270 [0.000]
ENF	-7.547 [0.000]	-10.552 [0.000]	-5.831 [0.000]	-50.219 [0.000]
İO	-2.614 [0.274]	-2.005 [0.593]	-4.032 [0.009]	-8.537 [0.000]
DO	-1.646 [0.769]	-1.784 [0.707]	-4.387 [0.003]	-2.699 [0.238]
VERİM	-2.125 [0.526]	-2.409 [0.373]	-4.033 [0.009]	-2.482 [0.336]

3.1.4. Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Model (ARDL) Sonuçları

Engle-Granger (1987) yaklaşımında, iki değişken arasındaki eşbütünleşme ilişkisi olup olmadığının belirlenmesi, tahmin edilen uzun dönem dengesinden elde edilen denge sapmasına bağlıdır. Değişkenlerin gecikmeli değerlerinin dikkate alınmamasının bir spesifikasyon hatasına yol açması nedeniyle, Philips ve Loretan (1991), eşbütünleşme ilişkisi olarak Friedman tüketim denklemini kullanmak yerine otoresif dağıtılmış gecikme (AutoRegressive Distributed Lag, ARDL) modelini önermişlerdir. ARDL modelini açıklamak için aşağıdaki süreç izlenebilir:

$$Y_t = \alpha + \sum_{j=1}^k \alpha_j Y_{t-j} + \sum_{j=0}^k \beta_j X_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3.13)$$

Denklem (3.13)e eklenmesi gereken gecikme sayıları, başta olmak üzere, Akaike Bilgi Kriteri(AIC), Schwarz Bilgi Kriteri(SIC), ve Langrange Çırpını(LM) gibi kriterler yardımıyla belirlenmektedir. Durağan durum uzun dönem dengesine değişkenler tüm zaman dönemleri için aynı değeri alacağı varsayılır. Diğer bir ifadeyle $Y_t = Y_{t-1} = Y_{t-2} = \dots = Y_{t-k} = Y^*$ ve $X_t = X_{t-1} = X_{t-2} = \dots = X_{t-k} = X^*$ yazılabilir. Bu nedenle durağan durum uzun dönem denge ilişkisi şu şekilde olacaktır:

$$Y^* = \frac{\alpha}{1 - \sum_{j=1}^k \alpha_j} + \frac{\sum_{j=1}^k \beta_j}{1 - \sum_{j=1}^k \alpha_j} X^* = \alpha^* + \beta^* X^* \quad (3.14)$$

$$\hat{\epsilon}^* = Y^* - \alpha^* - \beta^* X^* \quad (3.15)$$

Burada uzun dönem çözümünün yapılabilmesi $\sum_{j=1}^k \alpha_j < 1$ olmasına bağlıdır. Eşbütünleşim vektörü ise $[1 - \alpha^* - \beta^*]$ olarak tanımlanmaktadır. Denklem (3.15) tahmin edildikten sonra, dengeden sapmayı gösteren $\hat{\epsilon}^*$ kalıntıları bulunur (Sevüktekin ve Nargeleçkenler, 2010: 365-366).

Kadınların işgücüne katılım oranlarını etkileyen belirleyicileri tespit edebilmek için ADRL yöntemi ile tahmin edilecektir. Söz konusu yöntem eşbütünleşme testi ve kısa ve uzun dönemli ilişkilerin bulunmasında oluşturulmaktadır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan değişkenler arasında uzun dönem ilişki olup olmadığı Sınır Testi (Bound Test) yardımıyla analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 7'da verilmiştir. Eşbütünleşme testinde üç farklı bölge söz konusudur. Sınır testi sonuçlarına göre hesaplanan F istatistiği 5.147 olup üst sınır değerlerini, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde aşmaktadır. Bir başka deyişle Türkiye'de Kadınların işgücüne katılım oranı ve (3.1) denkleminde belirlenmiş olan bağımsız değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır. Buna bağlı olarak değişkenler arasındaki ilişkileri incelerken kısa dönemli ve uzun dönemli ilişkiler şeklinde ikiye ayırarak incelemek mümkündür.

Tablo 7: Sınır Testi Sonuçları

	F-istatistiği		I(0)	I(1)
KİKO = f(BÜY, ENF, İO, DO, VERİM)	5.147334	%1	3.41	4.68
		%5	2.62	3.79
		%10	2.26	3.35

ARDL modeli tahmin sonuçları Tablo 8'de verilmiştir. Kadınların işgücüne katılımını etkileyen büyüme, enflasyon oranı, işsizlik oranı, doğurganlık oranı ve verimlilik endeksi kısa ve uzun dönemli ilişkilerde şu şekilde tahmin edilmiştir.

Uzun dönemde ekonomik büyüme ile kadınların işgücüne katılımı arasında aynı yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur. Bu nedenle sanayi üretim endeksinin artması kadınların işgücü piyasasına katılım oranlarını arttırmakta ve bu sonuç teorik beklentiler ile örtüşmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise bu ilişkinin tam tersi yönlü olabileceğidir. Kadının işgücü olarak ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkı sağladığı önemli bir gerçektir. Ancak kadınların bir üretim faktörü olarak, belirlenen ölçüde katkı sağlayabilmesi cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine bağlıdır.

Tablo 8'deki sonuçlara göre, işsizlik oranı değişkeninin katsayısı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve bu sonuca göre işsizlik oranındaki artışın kadınların işgücüne katılım oranlarını arttırdığı söylenebilir. Bununla birlikte bu sonuç teorik beklentimize terstir. Çünkü teorik olarak işsizlik oranlarındaki artışın istihdam üzerindeki daralmayı işaret etmesinden dolayı, işsizlik oranları arttıkça kadınların işgücüne katılma oranı da azalacaktır. Bununla birlikte, işsizlik oranlarının artması aile reisinin de işsiz kalması gibi sonucu doğuracağından, aileye gelir sağlamak açısından kadınların işgücüne katılmayı tetikleyici bir unsur oluşturabilecektir. Bu sebeple işgücü piyasasında yer almayan kadınların aktif olarak iş arıyor ve çalışıyor duruma gelmesi ve bu bakımdan da işsizlik oranlarındaki bu negatif yönlü ilişkiyi pozitif çevirdiği görülmektedir.

Uzun dönemde verimlilik oranlarındaki artış beklendiği gibi ters yönde bir etki yapmakta ve kadınların işgücüne katılım oranını azaltmaktadır. Doğurganlık oranı için tahmin edilen katsayı negatif fakat istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Buna göre, uzun dönemde doğurganlık oranındaki artış kadınların işgücüne katılımını olumsuz yönde etkileyerek azalmasına neden olmaktadır ve bu sonuç teorik beklentilerimizi karşılamaktadır. Türk toplumunda kadınların çocuk yetiştirmede aktif bir rol üstlenmesi yeni doğum yapan annelerin işgücü piyasasından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kadınların ve annelerin daha yoğun bir şekilde işgücüne katılabilmeleri için mahalle bazında kreş sayılarının artırılması gerekmektedir.

Uzun dönemde enflasyon oranlarındaki artış kadınların işgücüne katılım oranlarını azaltıcı yönde bir etki yapmaktadır. Phillips eğrisine göre enflasyon oranları ile işsizlik oranları arasında ters yönlü ilişki söz konusudur. Bu nedenle enflasyon oranlarındaki artışın işsizlik oranlarını azaltması ve buna bağlı olarak kadınların işgücüne katılımını arttırması beklenmektedir. Bununla birlikte, literatürde yer alan çalışmalar, enflasyon ile işsizlik oranları arasındaki ters yönlü ilişkinin kısa dönemde geçerli olduğunu uzun dönemde ise bu ilişkinin geçerli olmadığını göstermektedir.

Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkiler hata düzeltme modeli ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 8'de ayrıca gösterilmiştir. Tablo 8'deki sonuçlara göre, hata düzeltme terimi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve bu sonuç kısa dönemdeki sapmaların uzun dönemde giderildiğini ve uzun dönem denge değerine yaklaştığını göstermektedir. Bulgular hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını göstermektedir. Ayarlama katsayı tahmini -0.151 'dur. Bu katsayının anlamı, değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkisinde bir sapma meydana geldiğinde, değişkenler eski genel dengesine her dönem %15,1 oranında yakınsamaktadır.

Kısa dönemde, büyümenin kadınların işgücüne katılım oranlarını negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre, ekonomik büyümenin kadınların işgücüne katılım oranları üzerinde kısa dönemde negatif uzun dönemde ise pozitif bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, ekonomik büyüme ile kadınların işgücüne katılım oranı arasındaki ilişkinin uzun dönemli olduğunu dikkate almak politika yapıcılar için yol gösterici olacaktır. Ayrıca kadınların işgücüne daha aktif katılımını sağlamak arzu ediliyorsa uzun dönemli ve sürdürülebilir bir büyüme modeli benimsenmesi gerekmektedir. Kısa dönem katsayıların toplamı dikkate alındığında, işsizlik oranlarındaki artışın kadınların işgücüne katılım oranını azalttığı görülmektedir. Bu sonuç, kısa dönemde istihdam olanaklarındaki daralmanın kadınların işgücüne katılımını olumsuz şekilde etkilediğini göstermektedir. Doğurganlık oranı ile kadınların işgücüne katılımı arasında kısa dönemde pozitif yönlü bir ilişki elde edilmiş olup, kısa dönem regresyon katsayılarının toplamı pozitif olarak bulunmuştur. Enflasyon oranının ise kısa dönemde kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Tablo 8: Uzun ve Kısa Dönem ARDL Tahminleri

Bağımsız Değişken	Katsayı	Std. Hata	p-değeri
Uzun Dönem			
BÜY	8.295	2.576	0.001
İÖ	1.045	0.129	0.000
VERİM	-13.276	7.170	0.066
DO	-9.608	6.542	0.144
ENF	-1.145	0.581	0.051
Kısa Dönem			
HDT _{t-1}	-0.151	0.025	0.000
C	7.289	1.234	0.000
ΔKİKO _{t-1}	0.330	0.072	0.000
ΔKİKO _{t-2}	0.133	0.072	0.067
ΔKİKO _{t-3}	-0.292	0.059	0.000
ΔKİKO _{t-4}	0.223	0.057	0.000
ΔBÜY	-2.581	0.710	0.000
ΔBÜY _{t-1}	-4.483	0.809	0.000
ΔBÜY _{t-2}	-4.592	0.743	0.000
ΔBÜY _{t-3}	-3.384	0.751	0.000
ΔİÖ	0.517	0.068	0.000
ΔİÖ _{t-1}	-0.332	0.082	0.000
ΔİÖ _{t-2}	-0.469	0.089	0.000
ΔVERİM	-4.848	2.252	0.033
ΔVERİM _{t-1}	10.634	2.436	0.000
ΔDO	-548.362	128.196	0.000
ΔDO _{t-1}	890.052	201.371	0.000
ΔDO _{t-4}	-919.965	201.083	0.000
ΔDO _{t-5}	589.200	128.019	0.000
ΔENF	-0.070	0.025	0.005
ΔENF _{t-1}	0.126	0.035	0.001
ΔENF _{t-2}	0.142	0.033	0.000
ΔENF _{t-3}	0.115	0.031	0.000
ΔENF _{t-4}	0.085	0.028	0.003
ΔENF _{t-5}	0.061	0.023	0.009
R ²	0.768		
F-istatistiği	15.67		
DW	1.839		
JB	0.484		
LM	0.844		
White	1.234		

SONUÇ

Kadının ekonomik yaşamda rol alması, özellikle ekonomik sıkıntıların ve savaş gibi zor dönemlerin yaşandığı zamanlarda, yedek işgücü olarak kullanılmasıyla başlamıştır. Sanayi devrimi ile kadınlar, ücret karşılığı çalışma yaşamına girmiştir. 1980’li yıllarda eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte çalışma yaşamında kadınların sayısını arttırmıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde Türkiye’de orta ve üst kademelerde kadın çalışanların istenilen seviyelere ulaşamadığı görülmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranı, gelişmişlik düzeyini göre farklılık göstermekle birlikte Dünya’da ki pek çok ülkede karşılaşılan engellerler benzerlik göstermektedir. Ülkenin gelişmişlik düzeyine, toplumsal ve ekonomik yapısına ve piyasaya girecek olan kadının kendini yetiştirme durumuna bağlı olarak hangi engelin daha baskın olduğu değişmektedir.

Çalışmada 2005-2017 yılları arası aylık veriler ile Türkiye genelinde kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörler araştırılmıştır. Uygulamada ARDL model analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçları kısa dönemde büyümenin kadınların işgücüne katılım oranlarını negatif yönde etkilediği, uzun dönemde ise bu etkinin pozitif yönde döndüğünü göstermektedir. İşsizlik oranları arttıkça kısa dönemde kadınların işgücüne katılım oranlarını azaldığı görülmektedir. Verimlilikte, kısa dönemde pozitif bir etki gözlemlenirken, uzun dönemde negatif bir etki söz konusudur. Kısa dönemde doğurganlık oranının artması, kadınların işgücüne katılım oranını düşürmektedir. Enflasyon oranı kısa dönemde kadınların işgücüne katılım oranlarını arttırıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşgücüne katılma oranı, ülkelerin önemli ekonomik ve gelişmişlik göstergeleri arasında yer almaktadır. Aktif nüfus içinde yer alan işsizlerin istihdam edilenlere oranlanmasıyla elde edilen bu oran Türkiye’de diğer ülkelere kıyasla düşük seviyelerdedir. Bunun en belirgin sebeplerinden birisi, kadının işgücü piyasasında alması gereken yeri henüz almamasıdır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımında karşı karşıya bulunduğu sorunların temelinde, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısındaki bazı aksaklıklar yatmaktadır. Toplumsal cinsiyet temeline bağlı olarak

kadınların görünmeyen emek olarak ifade edilen ev içi üretiminin emek değer açısından değerlendirilmesi mümkün değildir. Öncelikle Türkiye’de kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilemeyi amaçlayan yasalar ve yürürlüğe konan yönetmeliklerle ortaya çıkan aksaklıkların kaldırılması hedeflenmelidir.

Çalışma koşullarının zorluğu ve ücretlerin düşük olması kadınların işgücüne katılımını etkileyen önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Kadınların işgücü piyasasına katılımlarının arttırılmasında güvenceli istihdama ulaşabilmek için fırsat eşitliği önemli bir koşuldur. Kadın istihdamı yoluyla toplam istihdamın artması, doğal olarak üretimi de artırmaktadır. Halen yasalarda bulunan kadınların çalışmasını güçleştiren unsurların yasalardan çıkarılması, iş alanlarının genişletilmesi, evli ve çocuklu kadınların çalışmasını kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Kreş ve çocuk yardımı, kadınların çalışmaya teşviki gibi çeşitli, daha kısa vadede sonuç alınmasını sağlayacak adımların atılması ise şarttır. Eğitim düzeyinin arttırılması ise uzun vadeli önlem olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

Ülkemizde “kadın girişimciliği” nin yaygınlaştırılması adına yapılan bir çok çalışma, proje ve politika uygulamaları mevcuttur. Türkiye, kadının çalışmasının “özgürleşme” açısından son derece önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Yıllardır süren bu anlayışı bir çırpıda ortadan kaldırmak kolay değildir ama, tabular yıkılmalı ve kadınlar çalışma yaşamına etkin şekilde girmesi teşvik edilmelidir. Kadın çalışma yaşamına girerse ülkenin ulusal gelirinin ve devamında yaşam düzeyinin yükseleceği bir gerçektir. Kadının işgücü içindeki haklı ve gerekli yerini alması için gereken önlemleri ortaya koymak, toplumun görevidir.

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

Adebiyi, Oyeyemi, Omodadepo, ve Onifade, Temitayo, Alice, “Testing the Relationship between Female Labour Force Participation and Fertility in Nigeria”, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Cilt: 5, Sayı: 27, 2014.

Altuntaş, Betül, “Kadınların Yoksulluk Algıları ve Yaşantıları Üzerine Bir Ön Değerlendirme”, *İktisat Dergisi*, Sayı:479-480, 2006.

Aytaç, Serpil, ve Sevüktekin, Mustafa, “Çağdaş Sanayi Merkezlerinde Kadın İşgücünün Konumu: Bursa Örneği”, *Tisk Yayınları*, No: 219, 2002.

Aytaç, Serpil ve Işığışok, Özlem, “Kadın İşgücünün Yasam Kalitesi Açısından Ekonomik Bağımsızlığı Üzerine Bir Analiz”, 8. Ulusal Ekonomi Kongresi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını*, İzmir, Ekim-2001.

Akça, Haşim, ve Ela, Mehmet, “Türkiye’de Eğitim, Doğurganlık Ve İşsizlik İlişkisinin Analizi” *Maliye Dergisi*, 163, 2012.

Aktaş, Cengiz, “Türkiye’nin İhracat, İthalat Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 Şubat 2009.

Bacchus, Nazreen, “The Effects Of Globalization On Women İn Developing Nations” , *Honors College Theses*, 2, 2005.

Başargan, Nükhet, Hotar, “2000’li Yıllarda Çalışan Kadın”, *Mercek Dergisi*, *MESS Yayınları*,7, 2000.

Bedük, Aykut, “Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.:3, Sayı:12, 2005.

Berber, Metin, ve Eser, Burçin, Yılmaz, “Türkiye’de Kadının İşgücü Piyasasına Katılım Süreci; Sektörel ve Bölgesel Analiz”, *İş,Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:10 Sayı:2 , Nisan 2008.

Besler, Senem, ve Oruç, İlke, “Türkiye’de Ve Yazılı Basında Kadın Yöneticiler”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.: 10, Sayı/No: 1, 2010.

Bremmer, Dale, ve Randy, Kesselring, “Divorce and female labor force participation: Evidence from times-series data and cointegration”, *Atlantic Economic Journal*, 32.3, 2004.

Biçerli, M. Kemal; *Çalışma Ekonomisi*, Beta Basım, İstanbul 2003.

Biljan-August, Maja, Ana Stambuk, and Ana Vucak. "Cohort Analysis of Female Employment in Croatia." 2013. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2237854 (15.03.2017).

Biçerli, Kemal, *Çalışma Ekonomisi*, Beta Basım: İstanbul, 2000.

Bildirici, Melike, ve Anafarta Nilgün, “Türkiye’de Kadın Emeği Üzerine Bir Araştırma”, *İktisat-İşletme Ve Finans Dergisi*, Şubat, 2001.

Bozkaya, Gülferah, “Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Analiz”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 69-89,2013.

Bozdağlıoğlu, Uyar, Yasemin, “Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları” Manas Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 2008.

Cesur, Ekrem, Ersin, “İşgücünün Kadınsılaşması ve Çalışan Yoksullar” *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Kongre Bildirileri*, I. Cilt, 2009.

Cesim, Dilek, Tuna, Yücel, Ali, Serdar, Korkmaz, Murat, ve Aras, Gökşen “Türkiye’de Kadın İstihdamının Amerika Birleşik Devletlerindeki Kadın İstihdamı İle Karşılaştırılması”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8, 9, 2013.

Costa, Dora L., “From mill town to board room: the rise of women's paid labor”, *National bureau of economic research*, S.7608, 2000.

Collet, Roger; Legros, Diego. Dynamics of female labour force participation in France. *Applied Economics*, 2016, 48.30: 2807-2821.

Collinge, Robert, A. ve Ayres, Ronald, M. "Economics by Design Principles and Issues" 1997.

Çakmak, Radiye, "Kadın İşgücü Ve Yönetim Kadrolarında Kadın İşgücü İstihdamı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2001.

Çolak, Ömer Faruk, "Sanayileşme ve Kadın İşgücü", *İstihdam, Kadın İşgücü ve Yeni İş Kanunu Sempozyumu*, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayın No:242, TSOF Plaka Matbaacılık, Mayıs, 2004.

Çolak, Ömer, Faruk, "Sanayileşme ve Kadın İşgücü", *İstihdam Kadın İşgücü ve Yeni İş Kanunu Sempozyumu*, Muğla, 2003.

Çolak, Ömer Faruk Ve Cem Kılıç, "Yeni Sanayileşen Bölgelerde Kadın İşgücü Arzı: Şanlıurfa Örneği", *TİSK Yayını*, No:214, Ankara, 2001.

Dayıoğlu, Meltem, ve Kırdar, Murat, G. "Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler Ve Eğilimler", *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı Ve Dünya Bankası Refah Ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu*, Sayı: 5, Ankara, 2010.

De Laat, Joost, ve Almudena, Sevilla, Sanz. "The Fertility And Women's Labor Force Participation Puzzle In OECD Countries: The Role Of Men's Home Production." *Feminist Economics*, 17.2, 2011.

Dedeoğlu, Saniye, "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye'de Aile Ve Kadın Emeği", *Toplum Ve Bilim*, Sayı: 86, Güz, 2000.

Doğramacı, Emel, "Türkiye'de Kadının Dünü Ve Bugünü", *Türkiye İş Bankası Yayınları*, İstanbul, 1997.

Doğrul, Günsel. "2001 Krizi Sonrasında Türkiye’de Kentsel Alanlarda Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 2008.

Enders, Walter, “Applied Econometric Time Series”, *Lowa State University, John Wiley&Sons*, New York, 1995.

Er, Şebnem, “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılım Oranını Etkileyen Faktörlerin Bölgesel Analizi” Öneri.C.10.,Temmuz, 2013.

Eraydın, Ayda, “Dış Pazarlara Eklemlenmeye Çalışan Konfeksiyon Sanayinde Üretim Örgütlenmesi Ve Emek Süreçleri” *ODTÜ Gelişme Dergisi* 27.1-2, 2000.

Eren, Aslan, “Türkiye'nin Ekonomik Yapısı Ve Güncel Sorunları” *Muğla Üniversitesi Yayınları*, 4. Baskı, 2000.

Ersoy, Melih, ve Şengül, Tarık, “Kente Göç ve Yoksulluk-Diyarbakır Örneği”, *ODTÜ Yayınları*, Ankara, 2002.

Gerşil, Gülşen, “Küresel Boyutta Yoksulluk Ve Kadın Yoksulluğu” *Yönetim Ve Ekonomi*, 22(1), Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa, 2015.

Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, Ayraç Yayınevi, (Ed: Güzel, C., Özel, H.), Ankara, 2000.

Gök, Mehmet, *Kobiler’ In Türk İşgücü Piyasasına Etkileri: Ankara Alan Çalışması*, Roma Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2004.

Gökakın, Zeynep, Özsoy, “Doksanlı Yılların Yeni Kahramanları: Türkiye’de Girişimci Kadın Profili,” 8. *Yönetim Ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, Nevşehir, 2000.

Güloğlu, Tuncay, “The Reality Of Informal Employment İn Turkey”, *International Programs, Visiting Fellow Working Papers, Cornell University*, 2005.

Güner, Tuğba, Ural Uslan, ve Yurdanur, Çiçek, Özal, “Türkiye Ve Avrupa Birliği’nde Kadın İstihdamının Karşılaştırmalı İncelenmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 5, 10,2014.

Gündoğan, Naci, ve Biçerli, Kemal (Edt.), “İşsizlik” *Çalışma Ekonomisi*, Sayı: 2, 2004.

Günsoy, Güler, ve Özsoy, Ceyda, “Türkiye’de Kadın İşgücü, Eğitim Ve Büyüme İlişkisinin VAR Analizi." *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 49 Sayı: 568, 2012.

Gürol, Mehmet, Ali, “Türkiye’de İş Yaşamındaki Kent Kadınının Açmazı: Kariyer-Aile İkilemi” *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*, 2007.

Hafeez, Amtul, ve Eatzaz Ahmad. “Factors Determining The Labour Force Participation Decision Of Educated Married Women In A District Of Punjab.” *Pakistan Economic and Social Review*, 2002.

Hall, Axel, ve Gylfi Zoega. “Values And Labor Force Participation In The Nordic Countries.” *Economics*, 8.41, 2014.

İşığışık, Özlem, *İstihdam ve İşsizlik*, Ekin Kitabevi, 2011.

Karabıyık, İlyas, "Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 32, 2012.

Karacan, Esin, “Çalışma Yaşamında Kadın Kocaeli İlinde Bir Araştırma” *Umuttepe Yayınları*, İzmit-Kocaeli, 1. Baskı, 2011.

Karakayalı, Hüseyin, *Makro Ekonomi*, Emek Matbaa, Manisa, 2005.

Kaya, Mehmet, ve Doğan, Bahar, “Esnek Çalışma Modeli: Ev Eksenli Çalışma” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15.58, 2016.

Kılıç, Dilek, ve Selcen, Öztürk. "Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama." *Amme İdaresi Dergisi* 47.1, 2014.

Kızılgöl, Ayvaz, Özlem, “Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri: Ekonometrik Bir Analiz”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C.: 13, Sayı:1, 2012.

Kim, Hyun Sik. Female labour force participation and fertility in South Korea. *Asian Population Studies*, 10.3, 2014.

Kneip, Thorsten, ve Gerrit Bauer, “Effects Of Different Divorce Probabilities On Female Labor Force Participation And Fertility.” *Social Science Open Access Repository*, 2007.

Kocacık, Faruk, ve Gökkaya, B. Veda, “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, C.: 6, Sayı:1, 2005.

Koray, Meryem, Demirbilek, Sevda ve Demirbilek Tunç (Proje Araştırmacıları), “Gıda İşkolunda Çalışan Kadınların Koşulları ve Geleceği”, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, Aralık 1999.

Koray, Meryem, *Sosyal Politika*, Ezgi Kitabevi, 2. Baskı, Bursa, 2000.

Korkmaz, Hatun, “Yönetim Kademelerinde Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı Ve Cam Tavan Sendromu”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5),2014.

Kögel, Tomas, “Did The Association Between Fertility And Female Employment Within OECD Countries Really Change Its Sign?”, *Journal Of Population Economics*, Cilt 17(1), 2004.

Kurtulmuş, Numan, *Sanayi Ötesi Dönüşüm*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

Kutlar, Aziz, Ekrem, Erdem, ve Fatma Fehime Aydın. "Kadınların İşgücüne Katılması İle Doğurganlık, Boşanma Ve Ücret Haddi Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Araştırma." *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* 7.1, 2012.

Kutlar, Aziz, *Uygulamalı Ekonometri*, 2. Basım, Ankara 2005.

Kuzgun, Yıldız Ve Sevim, Seher, “Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum Ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.:1, Sayı: 37, 2004.

Lee, Grace, ve Lee, Sing, Ping, “Childcare Availability, Fertility And Female Labor Force Participation In Japan”, *Journal of the Japanese and International Economies*, Cilt: 32, 2014.

Lim, Joseph “The Effects Of The East Asian Crisis On The Employment Of Women And Men: The Philippine Case”, *World Development*, Cilt 28(7), 2000.

Makal, Ahmet, *Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Ekim, 2002.

Makal, Ahmet, “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Kadın Emeği”, *Çalışma ve Toplum*, sayı: 25, 2010.

Mankiw, N. Gregory, *Principles of Economics Fourth Edition*, 2007.

Mardin, Bekata, Nur (Proje Direktörü), “Sağlık Sektöründe Kadın, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü”, Ankara, Nisan, 2000.

Mercanlıoğlu, Çiğdem, “Cinsiyete Dayalı Eşitsizlik; Kadın Yöneticilerin İş ve Özel Hayatlarını Dengeleme Zorlukları Ve Bedelleri” *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*, 2009.

Mishra, Vinod, Nielsen, Ingrid, ve Smyth, Russell, “On The Relationship Between Female Labour Force Participation and Fertility In G7 Countries: Evidence From Panel Cointegration and Granger Causality”, *Empirical Economics*, 38(2), 2010.

Michael, Robert T. ,”Consequences Of The Rise In Female Labor Force Participation Rates: Questions And Probes.” *Journal of Labor Economics*, 3.1, 1985.

Mishra, Vinod, ve Smyth , Russell, “Female Labor Force Participation And Total Fertility Rates in the OECD: New Evidence From Panel Cointegration And

Granger Causality Testing”, *Journal of Economics and Business*, Cilt: 62, Sayı: 1, 2010.

Mythili, M., “The Role Of Organisational Culture İn Women’s Career Advancement: A Review, *The İnternational Journal’s Research Journal Of Commerce&Behavioural Science*, 2(7), 2013.

Narayan, Paresh Kumar; SMYTH, Russell. Female labour force participation, fertility and infant mortality in Australia: some empirical evidence from Granger causality tests. *Applied Economics*, 38.5, 2006.

Narin, Müslüme, Marşap, Akın, ve Gürol, Mehmet, Ali, “Global Kadın Girişimciliğinin Maksimizasyonunu Hedefleme: Uluslararası Arenada Örgütlenme Ve Ağ Oluşturma” *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(1). 2006.

Okul Sözlüğü, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Omay, Umut, “Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar”, *Çalışma Ve Toplum*, Sayı:30, 2011.

Orçan, Mustafa, *Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü*, Harf Eğitim Yayıncılığı, 2008.

Özçatal, Elif Özlem. “Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı” *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1.1, 2011.

Özer, Mustafa, ve Biçerli, Kemal “Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.: 3, Sayı: 1, 2003.

Özkaplan, Nurcan, “Duygusal Emek Ve Kadın İşi/Erkek İşi” *Çalışma ve Toplum*, 2(21),2009.

Öztürk, Mustafa, ve Çetin, Başak Işıl, “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar” *Journal of Yasar University* 4.16, 2009.

Rich, Judith ve Palaz, Serap, “Why Has Occupational Sex Segregation İn Turkey Increased Since 1975?”, *Labour*, Cilt: 22, Sayı:1, Mart, 2008, [Http://Onlinelibrary.Wiley.Com/Doi/10.1111/J.1467-9914.2008.000408.X/Pdf](http://Onlinelibrary.Wiley.Com/Doi/10.1111/J.1467-9914.2008.000408.X/Pdf) (23.05.2017).

Sanal, M. Engin, “Dünya Kadınlar Günü’nde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış”, *ILO*, 2007.

Sarı, Selahattin, “Kadının Ekonomideki Yeri”, *Hukukta Kadın Sempozyumu*, Düzenleyen: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü – Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Ankara, Şubat, 2000.

Sayın, Aysun, Avrupa Birliği’nde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Sevüktekin, Mehmet; Nargeleçekenler, Mehmet, *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*, 3. Baskı, Mart 2010.

Siah, Audrey KL; LEE, Grace HY. Female labour force participation, infant mortality and fertility in Malaysia. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 2015, 20.4: 613-629.

Sönmez, Pelin, “Küreselleşme, Avrupa Birliği Ve İstihdam: Çalışma İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C.: 5 No: 3, Bahar, 2006.

Süral, Nurhan, “Legal Framework For Gender Equality At Work İn Turkey”, *Middle Eastern Studies*, Cilt 43 (5), 2007.

Şaylan, Gencay, *Değişim Küreselleşme Ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2016.

Şimşek, Mevlüdiye, *Küreselleşen Dünya’da Kadının Ekonomik Konumu*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2008.

Şişman, Aysin, “Tarih Boyunca Türk Toplumunda Kadının Yeri”, *İktisat-İşletme Ve Finans Dergisi*, 2004.

Talas, Emrah, ve Fatih Çakmak. “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımlarının Kohort Analizi” *Ekonometri ve İstatistik Dergisi* 18: 18, 2013.

Tam, Henry, “U-Shaped Female Labor Participation With Economic Development: Some Panel Data Evidence”, *Economics Letters*, Cilt: 110, Sayı: 2, 2011.

Tansel Aysıt, “İktisadi Kalkınma Ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Türkiye’den Zaman-Serisi Kanıtları Ve İllere Göre Yatay Kesit Kestirimleri”, *ERC Working Papers In Economics*, 01/05T, Mayıs, 2002.

TİB, “Türkiye’de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu”, *TİB Yayınları*, Şubat, 2005.

Tokol, Aysen, “Dünyada Kadın İşgücü”, *Türkiye’de Kadın İşgücü Seminerleri I-II*, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu yayınları, Yayın no: 192, Ajans-Türk Basım ve Basım, Aralık,1999.

Toksöz, Gülay, “Türkiye’de Kadın İşgücü Ve Enformel Sektörde İstihdamı”, *Türkiye’de Kadın İşgücü Seminerleri I –II*, TİSK Yayını, 1999.

Toksöz, Gülay, *Kalkınmada Kadın Emeği*, Ankara, Varlık Yayınları, 2011.

TÜRK-İŞ, Türkiye’de Emek Piyasasında Kadınların Durumu, Türk-İş Raporu, 2005.

Türkiye’de Emek Piyasasında Kadınların Durumu, Türk-İş Raporu, 2005.

TÜSİAD, Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. İstanbul: TÜSİAD Yayınları, Aralık 2000.

Üçler, Gülbahar, Ve Kızılkaya, Oktay, “Kadın İstihdamının Boşanma Ve Doğurganlık Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bölgesel Panel Veri Analizi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 2, Sayı: 2, Haziran 2014.

Verick, Sher. Female labor force participation in developing countries. *IZA World of Labor*, 2014.

Vicens-Feliberty, Miguel A., Reyes, Francisca. Female Labor Force Participation and Dependency Ratios in Border States. *Journal of Borderlands Studies*, 30.2, 2015.

Wirth, Linda “Breaking Through The Glass Ceiling: Women İn Management Geneva”, *International Labour Office*, 2001.

Yaraman, Ayşegül, *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2011.

Yaprak, Şenol, “Kadınların Yönetim Kademelerinde Yer Almalarının Önündeki Engeller Ve Cam Tavan Olgusu” *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*, 2009.

Yetim, Nalan, "Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği" (2002).

Yılmaz, Abdullah, Bozkurt, Yavuz, ve İzci, Ferit, “Kamu Örgütlerinde Çalışan Kadın İş görenlerin Çalışma Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9.2, 2008.

Yılmaz, Güler, “Küreselleşme Ve Küreselleşmenin Kadınların Çalışma Yaşamına Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Yıldırım, Kemal Ve Doğrul, Günsel, “Çalışmak Ya Da Çalışmamak: Türkiye’de Kentsel Alanlarda Yaşayan Kadınların İşgücüne Katılmama Kararlarının Olası Belirleyicileri”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, Sayı: 1, 2008.

Yiğit, Kazım, “Türkiye’de Kadın İşgücü”, *TİSK Yayını*, 1999.

Yiğitbaşı, Şehabettin ve Uysal Doğan, *Mikro İktisadi Analiz*, Çizgi Kitapevi Yayınları, 2009.

Yörü, Halime, Atıl, “Türkiye’deki Üniversite Kütüphanelerinde Kadın İşgücü”, *Türk Kütüphaneciliği*, 23(2), 2009.

Yüksel, İhsan, “İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi (Ankara Örneği)”, *C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, C.: 4, Sayı: 2, 2003.

Zeytinoğlu, Erol, *Ekonomik Doktrinler Ve Ekonomik Sistemler*, Mim Matbaacılık Yayını, 2.Baskı, İstanbul 1998.

http://tisk.org.tr/wpcontent/uploads/2016/04/tisk_ısgucu_piyasasi_basin_bulteni_16042016.pdf (16.04.2016).

<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3330.pdf> (25.05.2017).

<http://www.tuik.gov.tr>

<http://www.tcmb.gov.tr>